

Károli Gáspár Református Egyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Szakdolgozat

A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések rendszere, az egyes jogintézmények
összehasonlítása és gyakorlati jogalkalmazási problémái

Kárpáti Viktor

V. évfolyam

Nappali tagozat

Konzulens: Dr. Ihász Sándor

Büntetőjogi, Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszék

2014.

Tartalomjegyzék:

I. Bevezetés.....	5.
II. A kényszerintézkedésekről általában	6.
III. A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések története.....	9.
III/1/1. A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések az 1896. évi 33. törvénycikkben	10.
III/1/2. Az elrendelő hatóságok	12.
III/1/3. Az előzetes letartóztatás időtartama	12.
III/1/4. Az 1951. évi III. törvényig	14.
III/2/1. Az 1951. évi új Bp-ről szóló törvény	14.
III/2/2. Az előzetes letartóztatás okai	15.
III/2/3. Az elrendelésre jogosult hatóságok	16.
III/2/4. Az előzetes letartóztatás időtartama	16.
III/3/1. Az 1973. évi I. törvény változásai	17.
III/4/1. Az 1973. évi I. törvényt követő időszak.....	18.
IV. Nemzetközi kitekintés	20.
IV/1. Az angol büntetőeljárásban lévő kényszerintézkedések rendszere	20.
IV/2. Az Olaszországban működő hatályos büntető eljárásjog	25.
IV/3. A német szabályozás	28.
V. A magyar büntetőeljárásról szóló törvény.....	32.
V/1. Az őrizetbe vétel	32.
V/1/1. Az őrizetbe vétel feltételei	32.
V/1/2. Az őrizetbe vétel elrendelése	33.
V/1/3. Az őrizetbe vétel időtartama, megszüntetése, megszűnése	34.
V/1/4. A „hatnapos” őrizetről	35.
V/1/5. Az őrizetbe vett jogai, az őrizetbe vétel fogatosítása	36.
V/2. Az előzetes letartóztatás.....	37.
V/2/1. Az előzetes letartóztatásról általában.....	37.

V/2/2. Az előzetes letartóztatás elrendelésének okai	39.
V/2/3. Az előzetes letartóztatás elrendelése	42.
V/2/4. Az előzetes letartóztatás tartama.....	46.
V/2/5. Az előzetes letartóztatás maximális időtartama	48.
V/2/6. Az előzetes letartóztatás felülvizsgálata	51.
V/2/7. Az előzetes letartóztatás megszűnése és megszüntetése.....	51.
V/2/8. A gyakorlatban az előzetes letartóztatás időtartama az alábbiak szerint alakul	52.
V/2/9. Az előzetes letartóztatás garanciális szabályai, a jogorvoslatok.....	53.
V/2/10. Az előzetes letartóztatás végrehajtása.....	53.
V/2/11. Az előzetes letartóztatásból való szabadulás	56.
V/3. A lakhelyelhagyási tilalom	58.
V/3/1. A lakhelyelhagyási tilalom története.....	58.
V/3/2. A lakhelyelhagyási tilalom jogkorlátozó tartalma	59.
V/3/3. Az intézkedés elrendelésének okai, általános feltételei	59.
V/3/4. A lakhelyelhagyási tilalom elrendelése, konkrét korlátozásai	61.
V/3/5. A lakhelyelhagyási tilalom időtartama, felülvizsgálata	62.
V/3/6. A lakhelyelhagyási tilalom megszűnése, megszüntetése.....	63.
V/3/7. A terhelt jogi helyzete a lakhelyelhagyási tilalom során	63.
V/3/8. A lakhelyelhagyási tilalom gyakorlata.....	64.
V/4. A házi őrizet.....	65.
V/4/1. A házi őrizetről általában	65.
V/4/2. A házi őrizet elrendelésének feltételei	65.
V/4/3. A házi őrizet elrendelése	66.
V/4/3. A házi őrizet szabályainak megszegése	67.
V/4/5. A házi őrizet ellenőrzése elektronikus eszköz útján	67.
V/4/6. A házi őrizet gyakorlata	69.
V/5. A távollét	69.
V/5/1. A távollétről általában	69.

V/5/2. A távoltartás a büntetőeljárásban	71.
V/5/3. Távoltartás gyakorlati problémái	72.
V/6. Az óvadék	76.
V/6/1. Az óvadékról általában.....	76.
V/6/2. Az óvadék nemzetközi fejlődése.....	78.
V/6/3. Az óvadék hazai fejlődése.....	80.
V/6/4. Az óvadékkal rokon intézmény – A biztosíték	82.
V/6/5. Az óvadék a hatályos Büntetőeljárásban	83.
V/6/6. Az óvadék összege	85.
V/6/7. Az óvadék elrendelésének időbeli korlátja	87.
V/6/8. Az óvadék letétele	88.
V/6/9. Eljárási szankciók az óvadék körében	88.
V/6/10. Az óvadék visszaszolgáltatása	89.
V/6/11. Az óvadékról szóló kerekasztal beszélgetés	89.
V/6/12. Az óvadék a gyakorlatban.....	91.
V/7. Ideiglenes kényszergyógykezelés	92.
V/7/1. Az ideiglenes kényszergyógykezelésről általában.....	92.
V/7/2. Az elmeállapot megfigyelése	92.
V/7/3. Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelése.....	93.
V/7/4. Az ideiglenes kényszergyógykezelés időtartama.....	94.
V/7/5. Az ideiglenes kényszergyógykezelés a gyakorlatban	95.
V/8. Intézkedés a külföldre utazási tilalom biztosítására	95.
V/8/1. Az intézkedés külföldre utazási tilalom biztosítására tartalma.....	95.
VI. Összefoglalás.....	96.
VII. Források	98.

I. Bevezetés

Szakedolgozatomban a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések rendszerének áttekintése lesz az elsődleges feladat. Azonban azon célokat, miszerint ezen intézkedések konfliktusait felszínre juttassam, nem csak a hatályos hazai büntetőeljárás részletszabályaival, hanem a történeti távlat hazai, valamint nemzetközi megfigyelésével, illetve a jelenleg hatályos nemzetközi szabályozás globális jellegű összevetésével is szeretném elérni. Reményeim szerint szakedolgozatomban ezt az igen sokrétű feladatot sikeresen teljesítem, s a hatályos büntetőeljárás törvény személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseinek rendszeréről problémákkal, felmerülő kétségekkel, valamint megoldási javaslatokkal tűzdelt átfogó képet fogok nyújtani.

A Legfőbb Ügyészség statisztikai adatai igénybevételének a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések - elsősorban az előzetes letartóztatás helyettesítésére alkalmas intézmények- gyakorlati használatáról is az egyetemleges kép nyújtása a cél.

A diplomamunkámban sorra veszem az egyes intézmények aktuális problémáit, párhuzamos rendelkezéseit, összehasonlítom az egymással konkuráló intézkedések fontosabb részletszabályait, azt a célt elérendő, miszerint az előzetes letartóztatás helyettesítésére alkalmas eszközöket részletesen elemezzem.

Bízom benne, hogy szakedolgozatom végére a jelenleg hatályos kényszerintézkedésekről nem csak a jogalkalmazásban felmerülő problémák általános áttekintéséig jutok el, hanem adott esetben választ adhatok azon kérdésre, hogy az előzetes letartóztatás megfelelő mértékben van-e jelen a terheltek büntetőügyeiben, s az Alaptörvényben és a nemzetközi egyezményekben is megadott – később kifejtendő – garanciarendszer is érvényesül-e?

Ezen reményekkel kezdtem meg kutatásomat, ennek eredményét pedig az alábbiakban fogom kifejteni.

Szakedolgozatom elkészítésében a legfontosabb szerepet konzulensem játszotta, a szakmai támogatását, hasznos ötleteit ezúton is hálásan köszönöm dr. Ihász Sándornak.

II. A kényszerintézkedésekről általában

A kényszerintézkedések többféle, az alkotmány által biztosított, mindenkit megillető jogot korlátoznak. Így a személyes szabadságot, a mozgási szabadságot, a személyiség integritását, a tulajdoni, vagyoni jogokat.

Magyarország Alaptörvénye a „Szabadság és felelősség” részben deklarálja azon jogokat, amelyek minden állampolgárt megilletnek, így a IV. Cikk (2) Bekezdésében foglaltak alapján „Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki.”¹ Ez a rendelkezés egyébként az 1949. évi XX. törvényből érintetlenül került át, tehát a jogfolytonosság szembetűnő. Ebből kifolyólag ez a felhatalmazás olyan törvények létrehozására ad jogot, amik a szabadságtól megfosztás okait és eljárását egyben szabályozzák, jelenleg ilyen törvény a Btk. és a Be. is.

A büntetőeljárásról szóló törvényben meghatározott elsődleges, primer ok a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja, amelyet bizonyos, később kifejtendő másodlagos okok egészíthetnek ki. A kényszerintézkedések jogintézményének elméleti igazolása azon felismerésen alapul, hogy a bűncselekmények éppen az alapvető jogokat sértik, illetve veszélyeztetik, és, hogy a gyanúsítottat megillető ilyen jogok nem állhatják útját az igazságszolgáltatásnak vagy a bűnüldözésnek. A későbbiekben kitérünk azon konfliktusra, amely az alapvető jogok érvényesítése és a büntető igazságszolgáltatás között létezik, de előjáróban általános az a trend, miszerint ennek feloldása a törvény által megvalósulhat, ha bizonyos egyensúlyt teremt ezek közt. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a törvény meghatározott feltételekhez köti az ilyen jogok korlátozását, az eljárásba garanciákat helyez, valamint jogorvoslatot biztosít. A garanciarendszernek részei azok az alaposan kidolgozott szabályok is, amelyek meghatározzák, hogy az adott kényszerintézkedést ki, milyen időtartamra és milyen feltételek fennállása esetén rendelheti el.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye egyfelől megengedi a jogok korlátozását a bűncselekmény megalapozott gyanúja miatt, másfelől azonban a feltételeket is szabályozza. Ezzel a magyar jog is összhangban van. Az 5. cikk példának okáért megengedi a törvényes

¹ Magyarország Alaptörvénye, Szabadság és felelősség rész, IV. Cikk

letartóztatást, vagy őrizetbe vételt abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személyt hatóság elé állítsák, vagy, hogy megakadályozzák újabb bűncselekmény elkövetésében, vagy annak elkövetését követően a szökésben.

A másik releváns tényező az alkotmányos jogok korlátozásának indokát követően az lehet, hogy mely törvényességi igényeknek kell megfelelnie a kényszerintézkedésnek. Király Tibor megfogalmazásában: „Akkor lesz általánosságban törvényes a kényszerintézkedés, ha:

- a törvényes alakszerűségeket, formákat megtartották, ebben természetesen az is igen fontos szempont, hogy azt az arra jogosult hatóság, ügyész, vagy bíróság rendeli el;
- az elrendelés és végrehajtás a rá előírt feltételek alapján történik;
- a kényszerintézkedés terjedelme, időtartama is a törvények adta keretek között marad;
- tartalma pedig a törvényes mértéknek megfelel, s azt nem lépi túl.”²

A kényszerintézkedések, mint a fizikai erő igénybevételét is igénylő intézkedések az államhatalom gyakorlásának legkeményebb megnyilvánulásai, és ekképp ultima ratiojának számítanak.

A dolgozat szempontjából fontos az, hogy a kényszerintézkedéseket csoportosítanunk kell, s ezt megtehetjük az elrendelő alapján, melyek kizárólag csak a bíróság, illetve az ügyész valamint a nyomozó hatóság által is elrendelhető kényszerintézkedések. Ezeket érdemes számba venni, mert több olyan ítélet is született, amely a nem megfelelő elrendelő hatóság miatt ítélt kártérítést a kényszerintézkedést elszenvedett félnek. Csak a bíróság rendelheti el az előzetes letartóztatást, a lakhelyelhagyási tilalmat, a házi őrizetet, az ideiglenes kényszergyógykezelést, úti okmány elvételét, óvadék elfogadását és a zár alá vételt.

Megkülönböztethetők a kényszerintézkedések aszerint is, hogy egyedül a terhelttel, vagy mással szemben is alkalmazhatók-e. Kizárólag a terhelttel szemben alkalmazhatók a személyi szabadságot korlátozó intézkedések és a zár alá vétel.

Az utolsó, dolgozatunk szempontjából fontos csoportosítás a korlátozni kívánt jog, a jogtárgy alapján történő csoportosítás. A Király Tibor művében szereplő rendszerezés alapján „...különbség tehető:

- a személyi szabadságot, mozgásszabadságot korlátozó intézkedések,

² Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 302. oldal

- a házijogot, magánszférát érintő intézkedések,
- a tulajdonjogot, valamint más vagyoni jogokat érintő intézkedések.”³

Szokták még az eljárási cél szerint is megkülönböztetni a kényszerintézkedéseket, ezt azonban csak a teljesség kedvéért említjük meg, hiszen az, hogy a bizonyítási eszköz megszerzése, megőrzése, a terhelt ottlétének, közreműködésének biztosítása, vagy a büntetőjogi szankció végrehajtásának biztosítása esetleg az eljárás rendjének a biztosítása a cél, a dolgozat szempontjából irreleváns, mivel a végcélunk a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések rendszerezése, történeti, valamint nemzetközi szempontból való tanulmányozása.

³ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 302. oldal

III. A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések története

Szakdolgozatom legelején szeretnék először a büntetőeljárásban használatos kényszerintézkedések történetével foglalkozni. Az intézkedések a szankciók rövidebb múltra visszatekintő intézményei közé tartoznak, első szabályozási kísérleteik a XIX. század végére tehetők ugyanis. Gyökereik azonban a korábbi évszázadokra nyúlnak vissza, mert bizonyos elkövetői csoportokkal szemben az ókorban és a középkorban is igény volt megelőző, biztonsági intézkedésekre. E korok közül például az elmebetegek vagy a visszaesők a jellegzetes példaként felhozható esetek.

Azon biztonsági, preventív jellegű intézkedések, amelyeket már az ókortól kezdve szívesen alkalmaztak egyik legelső előképeként a száműzetést tekinthetjük. Ez a szankció nem csak az újkori gyarmatosítással kapott erőre, hanem deportáció formájában egészen a XX. századig alkalmazták. Ebben hiányzott a nevelés gondolata, s elsősorban a politikai rivális félreállításáról volt szó, amelyet a nevelés gondolatával is kiegészítve az Oroszországban egészen sokáig, az újkorig a kolostorba záratás intézményével vettek igénybe. Azonban történelmi példákból még meglehetősen sokat találhatunk. Hiszen voltaképpen a mai vagyonelkobzás előképének tekinthető a jószágvesztés nevű szankció, melyet a legsúlyosabb bűncselekmények, például hűtlenség elkövetése esetében, többnyire fejvesztéssel együtt szabták ki.⁴ Mindazonáltal az első, valóban az elkövető veszélyességén alapuló biztonsági szankció az 1532-es Constitutio Criminalis Carolinából származik, V. Károly büntetőkönyvéből. A törvény úgy fogalmazott, hogy azokat, akiktől „bizonyított ténykörülményekből kifolyólag gonosztetteket vagy bűncselekményeket el lehet várni” és megfelelő biztosítékot nem tudnak nyújtani, bizonyos időtartamra biztonsági őrizetbe kell venni.⁵ Nevelő, biztonsági funkciója miatt talán a legnagyobb jelentőségű intézménynek a dologház tekinthető. Ez az újkor hajnalán jött létre, a bekerítések miatt megjelenő nagyszámú csavargónak köszönhetően. Az első ilyen, rászorulóknak számára létrehozott intézet a Bridewell Place volt, mely nem csak javító-nevelő dologházként működött, hanem ezen kívül jelentett börtönt és kórházat is. A Magyar Királyság területén Szempcen alapította Mária Terézia az első e céllal működő intézetet, mely később Tallósra majd Szegedre költözött, s végül meg is szűnt 1823-ban.⁶ Később, a XIX. század során újabb reneszánszukat élték a dologházak, bár ekkor már rabdolgoztató helyként szolgál a városi, vármegyei börtönök mellett. Csavargóknak,

⁴ Csizmadia Andor – Kovács Tibor – Asztalos László: Magyar állam,- és Jogtörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1998. 248. oldal

⁵ Constitutio Criminalis Carolina, 176. Cikk

⁶ Nagy Ferenc: i. m., 367. oldal

munkakerülőknek dolgozó gyarmatok, puszták felállítását tervezték. Megjegyzendő, hogy a javaslat a fiatalok számára új szabályokat állított fel, melyben a 16 éven aluliak részére javító iskola létrehozását ajánlotta, amelyeket a kerületi börtönökhöz vagy a törvényhatósági fogházakhoz csatoltak volna.⁷ A dologházi törvény⁸ is rendelkezett e szankciónemről, a határozatlan idejű szabadságvesztés büntetés formájában. A büntetőjogi intézkedések előzményeinek másik fő sodorvonalát a rendőri és a közigazgatási rendszabályok alkotják. Elsősorban azon eszközökre kell itt gondolnunk, mellyel az elmebetegekkel, alkoholistákkal szembeni fellépést kívánták elősegíteni. A XVIII. század előtt ugyanis az elmebetegekre a rendes elmeállapotúak mellett rendes börtönbüntetés várt, csak az újkortól kezdődően zárták őket külön gyógyintézetbe. Ezek ugyanakkor inkább a felügyelet, mint sem a terápia feladatát látták el a XIX. századig.⁹ Ez azonban sokkal inkább közigazgatási jogkörben maradt, mintsem bíróban, tehát ebben is elvált a mai szabályozástól.

III/1/1. A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések az 1896. évi XXXIII. törvénycikkben

A hazai büntetőeljárás tehát ezen kényszerintézkedések metszőpontjából indult ki, s ez a kiindulás az 1896. évi XXXIII. törvénycikket eredményezte, mely elnevezésében a Bünvádi Perrendtartásról címet kapta. Olyan komoly jelentőségű jogszabály, melynek hatása még most, bő 100 évvel később sem tagadható. „Mint Tremmel Flórián írja: ... jogi kultúránk, hagyományaink szerves része, olyan törvényalkotási csúcsteljesítmény, amelyet a magyar büntető eljárásjog újrakodifikálásakor nagymértékben figyelembe kell venni.”¹⁰ A törvény abból az időszakból származik, amikor a politikusok és a jogászok igyekeztek a saját, a kor igényeinek, követelményeinek megfelelő jogszabályokat létrehozni a korábbi osztrák törvények helyett. Kijelenthető az is, hogy a kor legkorszerűbb kontinentális vegyes rendszerét honosította meg Magyarországon.

Az 1896. évi XXXIII. törvény két alapvető személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedési formát ismert: az előzetes letartóztatást és a vizsgálati fogságot. Mivel azonban a két rendelkezés elrendelésének körülményei, illetve feltételei igen hasonlóak, érdemes megvizsgálnunk, hogy miért is került be mindkettő. A válasz erre az, hogy a vizsgálat nem egy kötelező eljárási szak. Az eljárást ugyanis le lehet folytatni vizsgálat nélkül

⁷ Mezey Barna: Realitás és illúzió – az 1843. évi börtönügyi törvényjavaslat vitái, Jogtörténeti Szemle, 1992/4. 40. oldal

⁸ 1913. évi XXXI. tv. A közveszélyes munkakerülőkről

⁹ Lafferton Emese: A magyar pszichiátria történetének vázlata európai kontextusban 1850-1908, Recepció és kreativitás – Nyitott magyar kultúra, phil-inst.hu

¹⁰ Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest, 2000.

is, így ha ez elmarad, a vizsgálati fogság sem meghozható kényszerintézkedés. Az előzetes letartóztatás révén ugyanakkor mód van a terhelt hatósági őrizetbe vételére. Azonban a kettő kizárja egymást, tehát ha elrendelik a vizsgálatot, csak a vizsgálati fogság alkalmazható. Amennyiben pedig az eljárás közben úgy dönt a hatóság, hogy mégis elrendeli a vizsgálatot, miközben a terhelt előzetes letartóztatásban van, úgy a kényszerintézkedést átalakítják.

Mivel az akkori kodifikációs munkálatok során is érvényesült az az elv, hogy senkit sem lehet jogerős bírósági határozat nélkül személyi szabadságától megfosztani, ezért az előzetes letartóztatás és a vizsgálati fogság, mint kivételek kerültek be a Bp.-be. Az intézkedések feltételeit mindenképpen szükséges megvizsgálni, mivel ez biztosít a hatályos törvénnyel összehasonlítási alapot. Az előzetes letartóztatás akkor volt elrendelhető, ha:

- a.) Valaki a tettest vagy részest tetten érte, illetve amennyiben szemtanú, vagy a szemtanú által figyelmeztetett a tettest elfogta, vagy üldözőbe vette. Ez a „jogkör” azonban – akárcsak napjainkban – meglehetősen korlátozott volt, nem csak időtartamát, hanem tartalmát tekintve is. Ugyanis az az állampolgár, aki az intézkedést foganatosította, köteles volt a legközelebbi járásbíróságnak, vizsgálóbírónak, ügyészségnek vagy rendőrhatóságnak átadni.
- b.) Szökés esetében, tehát amennyiben a terhelt azzal a céllal rejtőzött el, hogy az eljárás alól magát kivonja. Ugyancsak megalapozta az elfogást az is, ha bizonyíték volt arra nézve, hogy a terhelt előkészületet tett a szökésre, vagy ha a szökéstől azért lehetett tartani, mert:
 - a terheltnek állandó tartózkodási helye vagy keresete nem volt,
 - ismeretlen volt és magát igazolni sem tudta
 - az alkalmazandó büntetés várható súlya késztette volna szökésre a terheltet. Ebben az esetben a terhelt személyes viszonyait is meg kellett vizsgálni. Azonban a korabeli források szerint a szökés veszélyét, mint okot több irányból is támadták, s szinte az összes, e veszélyt megalapozó körülményt kifogásolták. A harmadik fordulatot azért támadták, mert bizonyos ellenvélemények szerint a korszerű törvényhozásnak túl kell lépnie a magyar jogfejlődés azon szokásán, hogy a főbenjáró bűncselekmények esetében a terhelt feltétlenül letartóztatható és a bírónak kellene mérlegelnie ebben a kérdésben. A tartózkodási hellyel kapcsolatos szökés veszélyét azzal kifogásolták, hogy elsősorban a szegények ellen irányul, hiszen a kereset is mérlegelési tényező volt. A magukat igazolni nem tudók fordulatot pedig nyelvészeti szempontból is támadták, miszerint ha egyszer valaki magát igazolja, az nem lehet ismeretlen, tehát egyiket vagy másikat ki kellene hagyni. Ugyanakkor lehet valaki ismert és mégis igazolásra kötelezhető. Ezeket a kifogásokat azért volt érdemes picit kifejteni, mert a

valószínűsítésre alapozott előzetes letartóztatási, valamint őrizetbevételi ok a mai napig is a kényszerintézkedésekkel kapcsolatos problémakör egyik leglényegesebb pontja.

c.) Collusió azaz összejátszás esetén, ha az bizonyítható volt. Ide tartozott az az eset is, ha a terhelt a bűncselekmény nyomait igyekezett eltüntetni, megváltoztatni vagy megsemmisíteni.

d.) Ha a terhelt nem magyar honos és attól lehetett tartani, hogy az eljárási cselekményeken részvétele nem garantált.

e.) Praeventio esetében, amennyiben a terhelt az eljárás alatt újabb bűncselekményt követett el, vagy ha bizonyítható volt, hogy legalább kísérleti szakba lépett a bűncselekménye, vagy ha újabb bűncselekmény elkövetésével fenyegetőzött.

Ezekon kívül pedig elrendelhető volt az előzetes letartóztatás a főtárgyaláson elkövetett bűncselekmény vagy hamis tanúzás miatt.

III/1/2. Az elrendelő hatóságok:

Bármely, az eljárásban részt vevő hatóság jogosult volt a kényszerintézkedés elrendeléséről határozatot hozni. Általában a vizsgálóbíró alkalmazta, de kivételesen sürgős esetben járásbíró vagy rendőrhatalóság is rendelkezhetett róla. A vádtanács is dönthetett bizonyos esetekben, csakúgy, mint az ítélőtanács. Továbbá mind az előzetes letartóztatást, mind a vizsgálati fogságot elrendelheték ügyészi indítvány nélkül is. „Érdekes, sőt mi több, napjainkban is megfontolandó megoldása a Bp.-nek, hogy amennyiben az előzetes letartóztatás oka nem volt kétséget kizáróan megállapítható, csak elővezető parancsot kézbesíthettek a terhelt számára.”¹¹ Nyomozólevelet akkor lehetett kibocsátani, ha a terhelt szökésben volt.

III/1/3. Az előzetes letartóztatás időtartama:

A terhelt számára a fent említett garanciális feltételek mellett az is biztosítékot jelentett az önkényes fogva tartással szemben, hogy rendszerint a nyomozás befejeztéig, de legfeljebb 15 napig tarthatott. Mindazonáltal az eljárás sikerét biztosította az a szabály, hogy a vádtanács az ügyészség előterjesztésére, a felek meghallgatását követően egyszer további 15 nappal meghosszabbíthatta az időtartamot. Ez azonban csak a vádirat benyújtása előtt elrendelt előzetes letartóztatásnál volt lehetséges. Harminc nap elteltével viszont – amennyiben nem rendeltek el vizsgálati fogságot – a terheltet mindenképpen szabadon kellett bocsátani. Járásbírói illetékessége alá tartozó ügyekben az előzetes letartóztatás az ítélet meghozatala előtt legfeljebb 8 napig tarthatott. Marasztaló ítélet

¹¹ Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest, 2000.

esetén pedig legfeljebb a kiszabott szabadságvesztés tartamáig. Kihágás esetén pedig legfeljebb 48 óráig lehetett fenntartani az intézkedést, akkor is, ha marasztaló ítélet született.

Gyakorlatilag elsősorban a hossza, illetve a körülmények miatt kijelenthető, hogy a mai terminus technicus szerinti előzetes letartóztatáshoz a vizsgálati fogság sokkal közelebb áll. Ezt akkor rendelhették el, ha a terhelt kihallgatása után továbbra is fennállt annak gyanúja, hogy bűntettet vagy vétséget követett el. Az elrendelés ürügyei az előzetes letartóztatásnál leírtakkal azonosak voltak, azonban fontos különbség az, hogy a tettenérés miatt nem rendelhető el a vizsgálati fogság. A kihallgatás ugyanis tisztázza a terhelt kilétét, míg a tettenérés esetén azért szükséges a letartóztatás, mert a személy kiléte nem állapítható meg, s így ő kivonhatná magát az eljárás alól.

A vizsgálati fogságot kizáró körülményeket is a mai jogszabályokhoz hasonlóan szabályozta a Bp., így nem volt elrendelhető, ha a terhelt kizárólag pénzbüntetéssel büntetendő bűncselekményt követett el, vagy ha a terhelt által elkövetett cselekmény csak kíváncsi vagy felhatalmazásra üldözendő, ezt még nem terjesztették elő, szökés vagy collusio esetén nem alkalmazható a vizsgálati fogság, s egyéb csekély súlyú bűncselekmény esetében is kizárólag akkor, ha a bűnismétlés veszélye fennáll.

Az elrendelésre a vizsgálóbíró, a vádтанács és az ítéldbíróság is jogosult volt. De időtartama szinte okonként eltérően volt szabályozva, gyakorlatilag a jelenleg hatályos olasz szabályozással párhuzamos irányvonal mentén.

- Három hónapig tarthatott a vizsgálóbíró által elrendelt intézkedés, ha annak oka a szökés veszélye vagy a külföldi honosság, ezt a vádтанács egy-egy hónappal többször is meghosszabbíthatta.

- A nyomok biztosításáig, vagy a kihallgatásig, de rendszerint egy hónapig, ha collusio vagy összebeszélés miatt rendelték el. Itt is volt lehetőség hosszabbításra, két ízben, egy-egy hónappal.

- A veszély megszűnéséig tarthatott, ha bűnismétlés veszélye volt az elrendelés alapja. Mindazonáltal ezek a határidők nem jelentették azt, hogy lejártukig feltétlenül fennállt a fogva tartás, mivel a vádтанács kérelemre köteles volt a határidő lejárta előtt dönteni a letartóztatás fenntartásáról vagy megszüntetéséről. Ugyanakkor törekedni kellett arra, hogy a vizsgálati fogság a lehető legrövidebb ideig tartson, és meg is kellett azt szüntetni, ha az ügyész a vádat elejtette, vagy ha az elrendelés oka megszűnt.

III/1/4. Az 1951. évi III. törvényig

A Bp. és az 1951. évi III. törvény közti – átmeneti – időszakkal azért nem foglalkozunk bővebben, mert az 1945 előtti időszakban elsősorban a korábbi állapot fenntartását ösztönözték a jogalkotásban, így például olyan rendelkezéseket alkottak, mint azt, hogy „Ha a terheltnek a törvényszék elé állítása az említett három napon belül nem történt meg és az előzetes letartóztatás indítványozásra törvényes ok nincs, a terheltet a királyi ügyészség köteles nyomban szabadlábra helyezni”¹².

Ezen kívül is elsősorban az eljárást egyszerűsítő szabályokat hoztak létre, azonban a korábbi status quo fenntartása mellett. 1945-öt követően pedig a Népbíróság eljárási szabályait az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeleteivel változtatott a kényszerintézkedések szabályozásán. Például olyan döntések születtek, melyek a népügyészt jogosították fel a kényszerintézkedések alkalmazására (81/1945. ME), vagy az, hogy a letartóztatás maximális időtartamát maximum 30 napban határozták meg. Később, az 1440/1945 ME. sz. rendelete a népbíróságot is feljogosította az előzetes letartóztatás elrendelésére, továbbá megengedte annak többszöri hosszabbítását. Az 1363/1945. ME sz. rendelete a büntetőeljáráásban megszüntette a háziőrizet és a biztosíték mellett való szabadlábra helyezés lehetőségét, s ezzel felfüggesztette a Bp. e szabályainak hatályát. Kijelenthetjük azonban összességében, hogy az 1896. évi Büntető Perrendtartás a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseket érintő részében az 1951. évi III. törvény, azaz az új Büntető Perrendtartás hatályba lépéséig meghatározta a fogva tartás szabályait.

III/2/1. Az 1951. évi új Büntető Perrendtartásról szóló törvény

Tehát alapvetően újabb szemléletet mutat az 1951. évi új Bp., mely kényszerintézkedései közül először az őrizetbe vétel szabályait szeretnék szólni. Az új Bp. 98. szakasz (2) bekezdése annyit mond az intézkedésről, hogy „Őrizetbe vett személy letartóztatása kérdésében az őrizetbe vételtől számított 24 óra alatt határozni kell; ha ez alatt az idő alatt a letartóztatást nem rendelik el, az őrizetbe vett személyt szabadon kell bocsátani.” Célját pedig a kommentárból ismerhetjük meg. Ez alapján kettős célt szolgál. Egy oldalról lehetőség arra, hogy a rendőrség sürgős esetben – tehát amikor az ügyész jóváhagyását az előzetes letartóztatás elrendeléséhez előzetesen megszerezni nem lehet – a terheltet (aki ekkor még csak gyanúsított) szabadságában korlátozza. Másrészt pedig alkalmazása folytán

¹² Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest, 2000.

mellőzhető lesz az előzetes letartóztatás olyankor, amikor az előzetes letartóztatás okai közül valamelyik rövid időn belül megszűnik.

III/2/2. Az előzetes letartóztatás okai

- A tettenért terhelt kiléte nem megállapítható.
- A terhelt megszökött, a hatóságok elől elrejtőzött, vagy ha a terhére rótt cselekmény büntetésének súlyosságánál fogva szökésétől, elrejtőzésétől kell tartani. Ez a megfogalmazás egyértelműen kevésbé precíz, mint az 1896-os. Az azonban, ahogyan az egyéb okot a Kommentárban leírják, a kor politikai – társadalmi viszonyait kiválóan jellemző megfogalmazás. E szerint vizsgálni kell, hogy „...bűncselekmény alapos gyanúja terheli-e a terheltet; kiemelkedő jelentőséggel a terhelt osztályhelyzetét, a nép demokráciához való viszonyát, esetleges külföldi kapcsolatait; a terhelt életkorát; a terhelt előéletét, a bűncselekménnyel is jellemzett egyéniségét (tehát már az állítólag elkövetett bűncselekmény is bélyeget jelentett, miközben az új Bp. az ártatlanság vélelmét az alapelvek körében hangoztatta); a terhelt foglalkozását, kereseti viszonyait, a munkához való kapcsolatát, vagyoni helyzetét; családi állapotát, gyermekeinek számát, azok életkorát; lakóhelyének állandóságát, annak földrajzi fekvését; a terhelt magatartását az eljárás alatt.”¹³
- A kollúzió veszélye sokkal átfogóbb, rugalmasabban kezelhető megfogalmazást kapott, a következők szerint: Ha alaposan feltehető, hogy a terhelt szabadlábon hagyása esetén a bűncselekmény felderítését megghiúsítaná vagy megnehezítené.
- Végül pedig a bűnismétlés vagy annak veszélye, de azzal a kiegészítéssel, hogy a megkísérelt bűncselekményen túl az előkészített bűncselekmény végrehajtásának veszélye is elegendő ok.

Általános szabályként továbbra sem volt kötelező az előzetes letartóztatás elrendelése, kivételes esetben azonban elkerülhetetlenné vált, ezek:

- A kiadatási eljárásban;
- Közveszélyes munkakerülés miatt indult eljárásban;
- az 1956-os forradalmi tevékenység megtorlására felállított rögtönítélő bíróság előtti eljárásban.

¹³Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris kiadó Budapest, 2000.

III/2/3. Az elrendelésre jogosult hatóságok:

Az intézkedés elrendelésére más-más hatóságokat jogosított fel az új Bp., az eljárás szakaszaitól függően. A nyomozás során az ügyész, illetve a rendőrség rendelhetette el, mely eljárási szabály az 1954. évi V. törvénnyel bevezetett módosítással, mely szerint a nyomozó hatóság általi előzetes letartóztatáshoz az ügyész előzetes engedélye szükséges, az 1987. évi IV. törvényig élt. Ezzel a jogszabállyal ugyanis megszűnt az a lehetőség, hogy –ugyan az ügyészi jóváhagyás szükséges volt, ám sokszor formalitássá degradálódott- a nyomozó hatóságok rendelkezzenek a fogva tartás felől, mely az emberi jogokat drasztikusan érintette. A vádirat benyújtását követően az intézkedést csak a bíróság rendelte el, tartotta fenn vagy szüntette meg. Az elrendelést a Bp. csak írásban tette lehetségessé, és a határozat ellen jogorvoslatnak volt helye.

III/2/4. Az előzetes letartóztatás időtartama:

A generális szabály továbbra is az volt, hogy a személyi szabadság korlátozása a feltétlenül szükségesnél ne legyen hosszabb tartamú. Ha a rendőrség rendelte el, maximum 48 óráig tarthatott, s e határidő elteltével, vagy ha a nyomozás előbb befejeződött, a rendőrség szabadlábra helyezte a gyanúsítottat, vagy pedig az ügyészhez fordult, aki határozott a letartóztatás megszüntetéséről vagy fenntartásáról. Az ügyész által elrendelt, vagy fenntartott intézkedés a vádirat benyújtásáig tarthatott, mindazonáltal ha az ügyész által első ízben hozott határozattól számítva egy hónap alatt a vádirat benyújtását nem tették meg, az ügyész új határozatot volt köteles hozni a terhelt vagy a védője kérésére. Az először hozott határozattól számított három hónap elteltével a letartóztatást pedig a vádirat benyújtása előtt is meg kellett szüntetni, kivéve, ha a bíróság azt az ügyész indítványára az ügy súlyosabb vagy bonyolultabb volta miatt a vádirat benyújtásáig meghosszabbította. Fontos garanciális szabály volt az, hogy három hónap elteltével akkor is, ha a vádiratot nem nyújtották még be, a bíróság döntött az előzetes letartóztatás kérdésében. Továbbá, mint láthattuk, az őrizetbe vétel 24 óráján kívül a rendőrség további 48 óráig tarthatta fogva a terheltet anélkül, hogy az ügyész elé került volna a döntés. Ez összességében azonos a hatályos Be. őrizetbe vételi szabályával. Az előzetes letartóztatás elrendeléséről vagy fenntartásáról az ítélet kihirdetésekor kellett határoznia az első fokon eljáró bíróságnak, és ez rendszerint az eljárás jogerős befejezéséig tartott, ez azonban nem jelentette azt, hogy amennyiben a fogva tartásra nem volt további ok, ne szüntethette volna meg a bíróság az intézkedést.

A lakhelyelhagyási tilalom az előzetes letartóztatás alternatívájaként került be az új Bp.-be. Akkor volt mód az elrendelésére, ha a terhelt nem jelentett nagy veszélyt a társadalomra, nem kellett attól tartani, hogy az eljárást megghiúsítja vagy újabb bűncselekményt követ el. Ugyanaz volt az elrendelésének menete, mint az általa helyettesíteni kívánt eszköze. A törvény ugyan nem adott eligazítást az időtartamról, de a magyarázata kifejtette, hogy ugyanúgy az előzetes letartóztatásra vonatkozó általános szabályok az irányadók, mivel ugyanúgy a személyes szabadság korlátozását jelenti. Ugyanakkor a lakhelyelhagyási tilalom, mivel egy enyhébb fokú intézkedés volt, mint az előzetes letartóztatás, súlyosabb intézkedésre is volt váltható, ami azt jelenti, hogy a megszegésének szankciójaként a terheltet előzetes letartóztatás intézkedés alá kellett vonni.

Végül, de nem utolsósorban az új Bp. még egy, korábban kevésbé rendezett intézkedést terelt rendes mederbe. Az elmebeteg terhelttel szemben ugyanis előzetes letartóztatás helyett ideiglenes biztonsági őrizet volt elrendelhető. A terhelt ugyan az eljárás befejezését követően valószínűleg egyébként biztonsági őrizetbe került volna, ugyanakkor közveszélyes állapota már az eljárás alatt is indokolta vele szemben a kényszerintézkedés alkalmazását. Továbbá, ha először előzetes letartóztatásba került majd később megállapították elmebetegségét, a letartóztatást is ezzel kellett felváltani. Jelentős funkciója még, hogy nem csak a társadalom védelmét, hanem a terhelt gyógykezelését szolgáló intézkedésként is működött. Emiatt a foganatosítása is az erre a célra rendelt intézményben, a Büntetés-végrehajtási Biztonsági és Megfigyelő Intézetben került sor.

Az 1954. évi V. törvénnyel csak kisebb módosításokat hozott a jogalkotó, melyek közül a legfontosabb az volt, hogy a rendőrséget megfosztotta azon jogkörétől, hogy önállóan előzetes letartóztatást rendeljen el, csak az ügyész előzetes jóváhagyásával tehetett ezt. A másik fontosabb változás az volt, ami azóta is hatályos, hogy a 99. § (1) bekezdése már összegezve tartalmazta azt a 72 órás időtartamot, ameddig a terheltet a rendőrség őrizetben tarthatja.

III/3/1. Az 1973. évi I. törvény változásai

Komolyabb változás tehát voltaképpen nem történt az 1973-mas I. törvényig, mindazonáltal ez a törvény, amelyből az 1998. évi XIX. törvény - közvetlen elődként- is sok mindent kvázi változatlanul vett át az előzetes letartóztatás elrendelésének kétféle feltételrendszerre állított, általános feltételekkel és konkrét okokkal. Az általános feltételek a következők voltak:

- a nyomozás elrendelésének és az alapos gyanú közlésének meg kell előznie az előzetes

letartóztatást;

- a bűncselekménynek, ami az előzetes letartóztatás oka szabadságvesztéssel fenyegetettnek kell lennie;
- ne álljon fenn kizáró ok (például a magánindítvány hiánya).

Az alapos gyanú kétoldalú feltételként volt jelen: egyrészt annak az alapos gyanúját feltételezte, hogy az elkövetett cselekmény bűncselekmény, másrészt azt, hogy azt a terhelt követte el.

A feltételek együttes megléte és egy különös ok volt szükséges az előzetes letartóztatás elrendeléséhez. Az 1973. évi I. törvényben hat különös ok szerepelt, ezek a következők:

- a terhelt személyazonossága nem megállapítható;
- megszökött, a hatóság elől elrejtőzött, illetőleg a büntetés súlyossága miatt vagy egyéb okból szökésétől vagy elrejtőzésétől tartani lehet;
- megszegte a rá kiszabott lakhelyelhagyási tilalmat;
- alaposan feltehető, hogy szabadlábon hagyása esetén az eljárást megghiúsítaná, megnehezítené, vagy veszélyeztetné;
- az eljárás során újabb – szabadságvesztéssel büntetendő – újabb bűncselekményt követett el, illetőleg alaposan feltehető, hogy szabadlábon hagyás esetén a megkísérelt vagy előkészített bűncselekményt véghezvinné, vagy újabb bűncselekményt követne el;
- szabadlábon hagyása a bűncselekmény jellege folytán a köznyugalmat zavarná (ez az ok nem minősül igazán eljárási oknak, ezért később a törvényből ki is maradt)

Az előzetes letartóztatás elrendelésére a vádirat benyújtásáig az ügyész, illetőleg az ügyész jóváhagyásával a nyomozó hatóság, míg az ügy bírói szakában kizárólag a bíróság volt jogosult.¹⁴

III/4/1. Az 1973. évi I. törvényt követő időszak

Az 1973. évi I. törvény után először a 80-as években, leginkább a nemzetközi egyezmények hatására következtek be változások a büntetőeljárásban. Az 1987. évi IV. törvény elvette a nyomozó hatóság jogát az előzetes letartóztatás elrendelésének kezdeményezésére, azt a vádirat benyújtásáig csak az ügyész gyakorolhatta. Az 1989. évi

¹⁴ Herke Csongor: A letartóztatás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002, 52. oldal és 54. oldal; Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 69-71. oldal; valamint Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 305. oldal

XXVI. törvény az intézkedés elrendelését kizárólagos bírói jogkörbe utalta, ezt követően az ügyészt az indítványozás joga illette meg.¹⁵

A hazai történeti vizsgálatot követően szeretnénk a nemzetközi példákkal foglalkozni, mivel a nemzetközi rendszerekben adott esetben nagyobb múltú intézkedésekkel, megoldási módozatokkal találkozhatunk, melyek a nemzetközi egyezményeknek ugyanúgy megfelelnek, ám a szabályozási módszereik alternatív volta miatt jó példaként lehetnek előttünk. Az európai jogrendszerek közül először az angolszász rendszerből a brit megoldást említenénk, ezt követően a kontinentális rendszer két példáját, az olaszországit és a németországit vesszük sorra. Ez utóbbi áll megoldásaiban a legközelebb a magyarhoz, ám bár megjegyzendő, hogy az intézkedések neveinek tükörfordítása adott esetben akár félre is vezethet, ezért ezzel óvatosan kell bánnunk.

¹⁵ Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris Kiadó, Budapest, 2000, 76-79. oldal; valamint Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 305-306. oldal

IV. A nemzetközi kitekintés

IV/1. Az angol büntetőeljárásban jelenlévő kényszerintézkedések:

Nagy-Britanniában a büntetőeljárás szakaszait ugyan nem határozza meg jogszabály, mely tulajdonsága az angolszász, precedensjog alapú jogrendszerből ered, azonban természetesen, mint más országokban is, három szakaszból áll:

- Előkészítő szakasz, ami a nyomozás kezdetétől a vádemelésig tart;
- Köztes szakasz, mely a vádról való döntésről a tárgyalás elkezdéséig tart;
- Utolsó szakasz, mely maga a tárgyalás.

Fontos továbbá tisztáznunk, hogy Angliában és Walesben kétféle elsőfokú bíróság van, mégpedig a magisztrátusi bíróság (magistrates' court), valamint a koronabíróság (Crown Court).

Az elsőfokú magisztrátusi bíróságra jellemző, hogy a bírák laikus magisztrátusok, akik békebíróként vannak jelen és a számuk nagyságrendileg 30.000-re tehető. Soha nem ülésezhetnek egyedül, a tanács többnyire három békebíróból (JP) áll, bizonyos esetekben pedig két tagból álló tanács is eljárhat. Az elbírálásban részt vesz egy adminisztrátorként jelen lévő személy is (cleric), aki egy törvényt ismerő hivatalnok, aki tanácsot ad a törvényes igazságszolgáltatásról a laikusoknak. Nagyjából 630 magisztrátusi bíróság van, melyek bizottsági területek (commission area) köré szerveződnek. Az összes bizottsági területet egy magisztrátusi bírósági bizottság igazgat, ezek jelentéktelen szekciókra (petty divisions) oszthatók, melyek pedig a magisztrátusok sajátos csoportjaira, a Bench-ekre (bírói testületek) tagozódnak.

Ezt azért volt fontos megjegyeznünk, mert a hatáskör szempontjából a bűncselekményeket Angliában három csoportra osztják, melyek a kényszerintézkedések elbírálása alapján is relevánsak. A sommás bűncselekményekkel (summary offences) csak a magisztrátusi bíróságok foglalkoznak; a büntetőjogilag tisztán üldözendő cselekmények (purely indictable offences), amelyekkel a koronabíróság törődik, valamint a kétféle bűncselekmények (eitherway offences), amelyeket bármelyik bíróság megtárgyalhat. Ezen jogköröket kicsit részletesebben tárgyalva megjegyezhetjük, hogy míg a magisztrátusi

bíróságok jogköre általánosságban véve 6 havi (kettő vagy több bűncselekmény elkövetése esetén 12 havi) szabadságvesztés, vagy legfeljebb 5.000 font pénzbüntetés kiszabására korlátozódik, a koronabíróságokat csupán az egyes büntetésekre maximálisan kiszabható büntetés korlátozza.

Emellett a kevésbé súlyos bűncselekmények esetén a magisztrátusi bíróságok azt a másodlagos és legfontosabb szerepet is betöltik, hogy egyfajta előzetes fázisként kezelik az olyan ügyet is, amelyet végül koronabíróság lát el. Így általában a magisztrátusok azok, akik olyan parancsokat bocsátanak ki, amelyek a rendőrségnek felhatalmazást biztosítanak, hogy kényszerintézkedést alkalmazzon bizonyítékszerzés érdekében. Erre példa a házkutatási parancs, a további fogva tartásra vonatkozó parancs, annak érdekében, hogy a rendőrség saját hatáskörében feljogosított 36 óránál tovább kihallgathassa a terheltet, és így tovább.

Témánk szempontjából talán zárójeles gondolat, de a teljesség kedvéért megjegyzendő az, hogy a koronabíróságokon, ha elsőfokon járnak el, csak hivatásos bírák vannak, valamint kivételes ügyekben Legfelsőbb Bírósági bírók, illetve bírói kerületek tárgyalásainak megtartására kiszálló bíróság és jegyzők.

Azok után, hogy tisztáztuk a büntetőeljárás Nagy-Britanniai, a kontinentális jogoktól jócskán eltérő rendszerének főbb vonalait, ideje rátérnünk a kényszerintézkedésekre. Fontos az a tény, hogy Angliában a rendőrség és a magisztrátusok dönthetnek a kényszerintézkedések elrendeléséről, tehát meg kell jegyezni, hogy az ügyészek nem.

A főbb kényszerintézkedések között első helyen kell megemlítenünk az őrizetbe vételt (arrest). Az 1984-es PACE (Police and Criminal Evidence Act) határozza meg általánosságban véve a kényszerintézkedések részletszabályait, s a negyedik része tartalmazza, hogy mikor tarthat fogva valakit a rendőrség az őrizetbe vételt követően. A 37. § mondja ki, hogy le lehet tartóztatni valakit, ha „az őrizetbe vevő rendőr feltétel nélkül biztosan tudja, hogy a vád nélküli fogva tartás szükséges ahhoz, hogy biztosítsa, vagy megóvja annak a bűncselekménynek a bizonyítását, amiért őrizetbe vette, vagy azért, hogy bizonyíték megszerzése érdekében kikérdezhesse az illetőt”¹⁶. 1984. előtt a rendőrség elviekben csak azokat vehette őrizetbe, akikkel kapcsolatban a vádhoz elegendő bizonyíték állt rendelkezésre, s azt követően, hogy őrizetbe vette őket, elméletileg nem tarthatta fogva annak reményében, hogy további bizonyítékokat szerezzen be.

¹⁶ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, Pécs 2011.

A rendőrség akkor vehet valakit őrizetbe parancs nélkül, ha úgynevezett őrizetes bűncselekményen (arrestable offence) tetten érték, vagy ilyet készült elkövetni. Ilyen, őrizetes bűncselekmények a következők az 1984-es PACE törvény 24. szakasza szerint: „-azok, amelyeknél a büntetést jogszabály határozza meg (elsősorban az emberölés, amely kötelezően magában foglalja az életfogytig tartó szabadságvesztést); - azok, amelyeknél a felnőtt terhelt legalább öt év szabadságvesztésre ítéltető, és - egyéb bűncselekmények, amelyeket a szakasz taxatíve felsorol.”¹⁷

Azonban a hivatkozott törvény ugyancsak engedélyez őrizetbe vételt olyan személynél, akiről azt gyanítják, hogy olyan bűncselekményt követett el, mely nem tartozik az őrizetes bűncselekmények közé, ha az őrizetbe vétel engedélyezési eljárása nem hajtható végre az úgynevezett általános őrizetbe vételi feltételekbe foglaltak szerint. Az ilyen esetre példa az, ha nem ismerik a feltételezett elkövető nevét, és nem is tudják kideríteni, vagy, ha azért szükséges a terheltet őrizetbe venni, hogy ne tehessen kárt magában, vagy másokban. Emellett a hatóságnak bizonyos egyéb esetekben is jogában áll sommás őrizetbe vétellel élni egyes bűncselekményeknél. Erre példa az 1978-as lopási törvényben megfogalmazott feljogosítás, amely a rendőröket akkor is őrizetbe vételre jogosítja fel, ha valaki úgy távozik egy étteremből, hogy nem fizet. Az ilyen és ehhez hasonló kivételek mellett ugyanakkor a common law-t figyelembe véve egy általános minimumstandardot felállítva pedig „bárkit őrizetbe vehet, aki megsérti a békét.”

Mindazonáltal, ahol ez a sommás őrizetbe vétel nem lehetséges, ott a kényszerintézkedést a békebíró rendelkezése alapján kell végrehajtani. Ez akkor érvényesülhet, ha „olyan információ áll rendelkezésre, hogy valaki elkövetett, vagy gyaníthatóan elkövetett bűncselekményt”. Eme információnak leírtnak és eskü alatt vallottnak kell lennie. Ez a rendelkezés jogosítja fel a békebírót arra, hogy ilyen parancsot adjon ki olyan esetekben, amikor büntetendő cselekmény történt, vagy a cselekmény börtönnel büntethető, vagy ha „az elkövetőnek nincs nyilvántartott lakcíme, ahová az idézést el lehetne küldeni”. Érdekes rendelkezés még az angol rendszerben az is, hogy ha nem őrizetes bűncselekményt követtek el, a polgárok csak saját felelősségre vehetnek valakit őrizetbe. Ugyanakkor a magánszemélyek ilyen jogköre nem korlátozott azon esetekre, melyekben tetten érnek valakit a bűncselekmény elkövetésén, vagy közvetlenül az elkövetés után. Ennek megfelelően itt nincs szükség az „in flagranti” helyzetre az elfogáshoz.

¹⁷ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, Pécs 2011.

A letartóztatás (detention) a PACE törvény negyedik részében került szabályozásra, A 37. § szerint le lehet tartóztatni valakit, ha „az őrizetbe vevő rendőr feltétel nélkül biztosan tudja, hogy a vád nélküli fogvatartás szükséges ahhoz, hogy biztosítsa vagy megóvja annak a bűncselekménynek a bizonyítását, amiért őrizetbe vette, vagy azért, hogy bizonyíték megszerzése érdekében kikérdezhesse az illetőt”. Amennyiben ezek közül a feltételek közül akármelyik is teljesül, a terheltet 24 óráig letartóztathatja az őrizetbe vevő rendőrség. A rendőrségi főfelügyelő (police superintendent) felügyeletével maximum 36 óráig tarthat a letartóztatás, ennek azonban feltétele az, hogy az előzőekben említett minimumfeltételek mellé a bűncselekmény súlyos őrizetes bűncselekmény és a vizsgálat megfelelő gondossággal és azonnal megkezdődik. A PACE törvény szerint a súlyos őrizetes bűncselekménynek kétféleképpen értelmezhető a jelentése. A bűncselekmények egyes adott fajtáit mindig súlyos őrizetes bűncselekményként tartják számon, emellett pedig minden más őrizetes bűncselekmény is ide számít, ha az elkövetése megadott körülmények bekövetkezésével jár.

A 36 órás időtartam letelte után vád nélkül csak akkor tartóztathatnak le valakit, ha erre a békebíró feljogosítja a rendőrséget. Ezen felül a magisztrátus további letartóztatásra vonatkozó parancsot bocsáthat ki, ha meggyőződik ugyanazokról a feltételekről, amelyek az előzőekben említett 36 órás letartóztatáshoz kellenek. Ugyanakkor egyik hosszabbítás sem haladhatja meg a 36 órát, és a letartóztatás teljes ideje pedig a 96 órát.

A következő jogintézmény az angol jogban a szabadlábra helyezés óvadék ellenében (remand on bail). Amennyiben a terheltet megvádolja a rendőrség, joga van őt óvadék ellenében elengedni, ha az eljárás magisztrátusi bíróság elé tartozik. Hogyha a rendőrség túl kevés bizonyítékot talál a megvádoláshoz, ahhoz is joga van, hogy a terheltet szabadon engedje. Ez tehát a kiindulópont, és ezt módosítja annyiban az óvadék, hogy a magisztrátus szabadlábra helyezheti a terheltet óvadék ellenében, s ezen óvadékot feltételekkel vagy feltételek nélkül is megállapíthatja. Ugyanakkor a lehetséges feltételek fajtáiról a brit törvénykezés nem állapított meg pontos listát, a bíróságok szabhatják meg a különleges feltételeket, amikor szükséges. Mindazonáltal az óvadék ellenében való ideiglenes szabadlábra helyezés általános feltétele az, hogy a terheltnek egy vagy két kezet kell állítania. Ez a személy az, aki elvállalja, hogy kifizet egy bizonyos összeget a bíróságnak, ha a terhelt az eljárásban később nem jelenik meg. Mivel az óvadék általánosságban véve arra biztosíték, hogy a terhelt adott összeggel biztosítja azt, hogy a későbbi eljárási cselekményeken részt vesz, gyakorlatilag az angol jog ezt azzal alkalmazza, hogy a kezes egyoldalú fogadalmat tesz arra, hogy a terhelt nem szökik meg. Sajátossága ugyanakkor az, hogy további feltételként azt is megszabhatják, hogy ezen összeget előre fizessék meg arra az

esetre, hogy ha a terhelt nem jelenik meg. Ez áll tehát a legközelebb a magyar óvadék fogalmához, viszont a rendszer annyiban is másképp működik, hogy kevésbé szigorú feltételként a rendőrségen bizonyos időközönként való megjelenést is követelhetnek. Létezik a „feltétel nélküli óvadék” melletti szabadlábra helyezés, ebben az esetben pedig csak annyi az adott személynek, hogy a megadott eljárási cselekményeken megjelenjen.

A brit jogrendszer ezeket a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseket ismeri, ugyanakkor minimum említés szinten kötelességünk röviden beszámolni a tulajdonjoghoz fűződő érdeket korlátozó kényszerintézkedésekről is. Ezek sorban a kutatás (search), amely jelentéstartalmában azt foglalja össze, hogy a rendőrség bármikor kereshet helyiségekben, ha ebbe a birtokos beleegyezik. Azonban helyzettől függően a rendőrség ezt hozzájárulás nélkül is elvégezheti, vagy saját jogán, vagy pedig a békebíró által kibocsátott elfogatóparancs alapján.

A motozás (search of persons) esetén a PACE törvény alapján a rendőrségnek biztosít arra jogot, hogy egy személyt vagy járművet átkutassanak, megadott tiltott tárgyak, kés, vagy egyéb vágóeszközök megtalálása érdekében. Azonban a rendőrség nem kérhet meg senkit a dzseki, kabát nyilvános helyen történő eltávolításán kívül másra. További átkutatására őrizetbe vételt követően van lehetőség, amikor akár meztelenül is át lehet kutatni, s „intim” kutatásnak minősül az ember szájától eltérő bármely testüregének fizikai vizsgálata. Ezt a PACE törvény abban az esetben engedélyezi, ha alaposan feltételezhető, hogy a személy birtokában kábítószer, vagy testi sérülést okozó tárgy van. Ha a kutatás célja kábítószer keresése, ezt orvos végezheti, ha pedig fegyver, akkor rendőr.

A legutolsó kényszerintézkedés pedig a lefoglalás (seizure), amely pedig arra jogosít fel, hogy épületekben kutathassanak, ha azokban olyan bizonyítékok megtalálására van lehetőség, ami fontos lehet a súlyos őrizetes bűncselekmény nyomozása érdekében.

Azon cél érdekében, hogy minél teljesebb képet fessünk az európai államokban jellemző jogrendszerekben jelenlévő kényszerintézkedésekről, igyekszünk nagyjából a teljes spektrumot lefedő munkát létrehozni. Ebben az első az angolszász jogból kiragadott brit példa volt, mivel azonban e dolgozat kereteit ezzel kifeszítettük, nem térünk ki az Amerikai Egyesült Államokban, Kanadában vagy Ausztráliában jellemző jogintézményekre. Ehelyett két kontinentális európai példával fogunk élni, melyek közül az egyik az olasz jogban jelenlévő intézkedések kifejtése lesz, a másik pedig a magyar jogrendszerhez talán a legközelebb álló német jogban használatos eszközökről szóló rész.

IV/2. Az Olaszországban működő hatályos büntető eljárásjog

Az olasz jogrendszer az eljárás alapvető rendszerét tekintve sokkal közelebb áll a magyarországi megoldáshoz, hiszen itt hasonlóan egy büntetőeljárás kódexről beszélünk, melyet 1988-ban alkottak meg, s az 1930-as büntető perrendtartást helyezte hatályon kívül. Ez az új „Codice di procedura penale” bevezette az akkuzatórius eljárást, mivel az előző törvénykönyv nem csak a fasiszta rendszer lenyomataként létezett, hanem ebben az autoritárius törvényben az eljárási rendszer is inkvizitórius elvű volt. Ez az új eljárási struktúra jelenik meg a nyomozási bíró (guidice istruttore) intézményének az eltörlésében, a tárgyaláson a tanúk keresztkérdéses kihallgatásában, valamint az eljárás felgyorsítása érdekében a CPP a rendes eljárás (procedimento ordinario) mellett egy sor különeljárást (procedimento speciale) is ismer.

Az új olasz büntető perrendtartás struktúrájának következménye az eljárás egyes szakaszainak különválasztása. A nyomozati eljárás (indagine preliminari), az előkészítő tárgyalás (udienza preliminare) és a tárgyalás (dibattimento) válik szigorúan külön. A nyomozati eljárást az ügyészség tartja kézben, csakúgy, mint a magyar rendszerben. Az előkészítő tárgyalás a nyilvánosság kizárása mellett a bíró tanácstermében zajlik (camera del consiglio) és a bírói kontrollt szolgálja, hogy az ügyészség által előterjesztett bizonyítás a bírói szakban a törvénynek formailag és tartalmilag is megfeleljen.

A CPP nem sorol fel alapvető, eljárásra vonatkozó alapelveket, ezek szétszórtan találhatók meg ebben a kódexben. Így példának okáért a tárgyalások nyilvánosak, azonban törvényben meghatározott esetekben zárt tárgyalásra (a porte chiuse) kerül sor. A nyilvánosságon kívül általános elvnek számít a koncentráció elve, a szóbeliség, közvetlenség, valamint az az elv, hogy az ítélet csak a tárgyaláson lefolytatott bizonyításon alapulhat.

Az olasz jogban jelen lévő a kényszerintézkedéseknek a személyekre vonatkozó megelőző jellegű rendelkezései között két típus van jelen: A kényszerintézkedések (misure coercitive) és a tiltó intézkedések (misure interdittive).

Az első helyen feltüntetett kényszerintézkedések a kiutazási tilalom, a jelentkezési kötelezettség, a tartózkodási tilalom és a kényszersertartózkodás. A kiutazási tilalom szerint a terhelt Olaszországot nem hagyhatja el. Az e cél véghezvitelét segítő intézkedéseket a bíró hozza meg, például bevonja a terhelt útlevelét. A bírósági rendőrségnél való jelentkezési kötelezettség esetében a bíró figyelembe veszi a jelentkezés napjának és időpontjának megállapításakor a terhelt lakóhelyét és foglalkozását is.

A tartózkodási tilalmat és a kényszersertartózkodást a törvény úgy határozza meg, hogy a terhelt egy bizonyos helyen a bíróság különleges engedélye nélkül nem tartózkodhat, valamint csak egy meghatározott helyen, lakásban lehet jelen, és azt a bíróság engedélye nélkül el sem hagyhatja.

Másodjára a család lakásának az elhagyására való kötelezés lehetőségét kell megemlítenünk, amely szerint a terhelt kötelezhető arra, hogy a családi lakhelyet elhagyja, oda be nem léphet, és azt bírósági engedély nélkül meg sem közelítheti. Ehhez további tilalmak és kötelezettségek is kapcsolódhatnak, ezekre mintaként szolgál az, hogy tilalmazható az, hogy a terhelt olyan helyiségeket közelítsen meg, ahol a sértett általában tartózkodik, vagy az a kötelezettség, hogy rendszeres kifizetést eszközöljön a rászoruló hozzátartozónak. Ez tehát igen hasonló a magyar jogban frissen megjelent és sok vitával kísért távoltartás intézményéhez.

A házi őrizet a soron következő cselekmény, mely annyit takar, hogy esetében a terhelt nem hagyhatja el a lakását vagy személyes tartózkodásának egyéb helyét, mely akár lehet nyilvános ápoló vagy gondozó hely is. Ennek elrendelésével a bíró egyéb intézkedéseket is összeköthet, például bizonyos személyekkel való érintkezés tilalmát. Az kényszerintézkedést a bíróság ellenőrizheti technikai eszközökkel is (procedure di controllo mediante mezzi elettronici o altri strumenti tecnici). Itt mindenképp az elektronikus lábbilincsre (bracciale elettronico) kell gondolni. Amennyiben a terhelt megtagadja az eszköz elhelyezését, a bíró elrendelheti az intézkedés előzetes letartóztatássá módosítását.

Az őrizetbe vételnek két formája létezik az olasz jogban, melyeket *arresto in flagranza*nak, illetve *fermo*nak neveznek. Ezek úgy működnek, hogy alapvetően bírói közreműködés nélkül is igénybe vehetők, mindazonáltal a bírónak utólag jóvá kell hagynia a kényszerintézkedéseket, mely jóváhagyást 48 órán belül indítványozni kell. A tettenérés esetén lehetséges őrizetbe vétel az első módozat, amelyet fenn is említettünk, azaz az *arresto in flagranza*. Egy olyan jogosultság, amellyel elsősorban a *polizia giudiziaria* rendelkezik, de szűk körben megillette magánszemélyeket is. A kötelező és fakultatív alkalmazás között differenciálhatunk, mert a kötelező eset az, amikor egy szándékos, akár kísérletként fennálló, akár befejezett bűncselekményről van szó, amelyet a jog életfogytiglani, vagy öt és húsz év közt büntetendő börtönnel sújt. Ezzel szemben fakultatív az őrizetbe vétel olyan szándékos bűncselekmények esetében, melynek büntetési tételének felső határa három év feletti, valamint az olyan gondatlan bűncselekményeknél, melyek esetén a büntetési tétel legalább

öt év.

Az egyik részletszabály az, hogy magánszemélyek akkor foghatnak le tetten ért elkövetőket, ha a kötelező őrizetbe vétel feltételei fennállnak, és hivatalból üldözendő a bűncselekmény.

A Fermo, mint másik őrizetbevételi lehetőség már nem csak a tetten érésről szól. Az intézkedést mind az ügyészség, mind a nyomozó hatóság elrendelheti és foganatosíthatja, s olyan esetekre vonatkozik, amikor sürgős bűncselekményi gyanú áll fenn és olyan bűncselekményről beszélünk, melynek büntetési tétele életfogytiglani börtönbüntetéssel fenyegetett, vagy pedig legalább kettőtől legalább hat évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett, vagy pedig háborús fegyvereket és robbanóanyagokat is érint. Ezt akkor lehet elrendelni, ha olyan körülmények állnak fenn, melyek valószínűsítik a szökés veszélyét.

Az őrizetbe vettet az ügyészség hallgathatja ki, azonban lényeges vonás az, hogy 48 órán belül indítványozni kell az őrizetbe vétel jóváhagyását (convalida). Erről a bíró zárt tárgyaláson dönt, a védő kötelező jelenléte mellett, s ezzel egyidejűleg arról is, hogy az esetleges megelőző intézkedésekről - melyeket szintén az ügyészségnek kell előterjesztenie – hogyan dönt.

A megelőző biztonsági őrizet (*custodia cautelare in carcere*) gyakorlatilag az előzetes letartóztatásnak felel meg, amennyiben azt büntetés-végrehajtási intézetben hajtják végre. Viszont ha gyógyintézetben történik meg mindez (*custodia cautelare in luogo di cura*), akkor ez az ideiglenes kényszergyógykezeléshez hasonló formát mutat. Ugyanakkor az olasz jog ezt nem külön kényszerintézkedésként kezeli, hanem csak egy végrehajtási módnak. Az olasz büntetőeljárás kódex megelőző intézkedéseit a beavatkozás intenzitásának foka szerint tervezték meg elviekben, az arányosság elvének megfelelően. Így a megelőző biztonsági őrizet Olaszországban is a legsúlyosabb kényszerintézkedésnek tekinthető. Az előzetes fogvatartottat –hasonlóan a magyar szabályozáshoz- külön helyezik el az elítéltektől. Maximális időtartamát meglehetősen bonyolult részletszabályokkal írják le, így ezzel részletesen nem foglalkozunk, annyit azonban érdemes tudni, hogy a meghatározása két bázison nyugszik. Egyrészt az eljárás szakaszaihoz igazodik és meghatározza, hogy milyen hosszú ideig tarthat a nyomozás megindításától a vádemelésig, vagy az elsőfokú ítélettől a fellebbezési ítéletig. Másrészt pedig az elkövetett bűncselekmény súlyához mérten is megállapított mértéket vehet fel.

Az egyes jogok felfüggesztése három ideiglenes intézkedést takar, mellyel a bíró az ügyész indítványozására az ítélet kiszabása előtt megakadályozhatja a terhelt bizonyos veszélyes cselekményeit. Ezek a szülői hatalom gyakorlásának ideiglenes felfüggesztése természetesen a gyerekek sérelmére elkövetett erőszakos, szexuális bűncselekmények körében

A közhivatal vagy szolgálat eltiltására is van lehetőség, abban az esetben, ha ezzel kapcsolatosan merül fel annak a gyanúja, hogy bűncselekményt követett el. Harmadik lehetőségként pedig valamely foglalkozás vagy vállalkozási tevékenység gyakorlásának tilalmát is kimondhatja.

Ezek tehát az Olaszországban hatályos, büntetőeljárásban használatos, személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések, melyeken kívül a dolog elleni megelőző intézkedést ismer a jogrendszer, a megelőző lefoglalást és a biztosítási lefoglalást. Ezekkel a dolgozat témájától eltérő jogtárgyuk miatt nem foglalkozunk.

IV/3. A német szabályozás

Nemzetközi kitekintésünk végére pedig a Németországban hatályos kényszerintézkedésekkel szeretnénk foglalkozni, mivel ezzel tudunk a magyar rendszerhez leginkább közelítő megoldásokat ismertetni, melyek a hazai jogban jelentkező ellentmondásokat adott esetben akár fel is oldhatják. Ugyanakkor a német jogrendszer is hamarabb kapcsolódott az uniós joghoz, s ez a jogfejlődésükben is komoly lenyomatot hagyott. Mindazonáltal hiába alakult ki kapcsolat a két jog között, ezt csupán közvetett kapcsolatnak nevezhetjük, mert a magyar büntetőeljárási jog a XIX. században erősen támaszkodott – a történelmi eseményekből kifolyólag – az osztrák büntető perrendtartásra, amely természetesen vitathatatlanul magán hordozta a német hatásokat is.

Ahogy eddig, most is a jogforrások tanulmányozásával, majd az eljárás felépítésével foglalkozunk, ezek ugyanis jó támpontot biztosítanak az összehasonlításhoz, illetve ezen vonások a magyar jogrendszerrel is összemérhetőek.

1. „Németországban a legfőbb büntetőeljárási jogforrás az 1877. II. 1-i Büntető perrendtartás (Strafprozessordnung, azaz StPO) 1987-ben egységbe foglalt szövege;
2. az 1877. I. 27-i bírósági szervezeti törvény (Gerichtverfassungsgesetz, GVG) 1975-ben egységbe foglalt szövege;
3. az Alkotmány (Grundgesetz, GG);
4. az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Európai Egyezmény (EMRK), különösen a terhelt jogait szabályozó 6. Cikk;
5. a GVG-t hatályba léptető 1877. I. 27-i törvény (Einführungsgesetz zum GVG, EGGVG);

6. az 1974-es, fiatalok bíróságát szabályozó törvény (Jugendgerichtsgesetz, JGG);
7. a Büntető Törvénykönyv (Strafgesetzbuch, StGB).¹⁸

Sok más törvénykönyvvel ellentétben az StGB rendelkezései kevés kivétellel - ilyen például a magánindítványról intézményének leírása - gyakorlatilag csupán az anyagi büntetőjogot tartalmazza, ugyanakkor ennek ellenkezőjére korábban Németországban is volt példa, elég, ha csak a Constitutio Criminalis Carolina-ra gondolunk 1532-ből, mely egyben tartalmazta az alaki és az anyagi jogot is.

Ahogy az eddigi eljárásjogokban, úgy a német jogrendszerben is különböző szakaszokra bomlik a büntetőeljárás.

Elsőként a nyomozati szakasszal kezdődik, mely akkor indul, amikor felmerül, hogy egy valaki bűncselekményt követett el. Az ügyészség kezdi meg és az ügyet vagy megszünteti, vagy pedig vádat emel. A közbenső eljárás a vádemelési javaslattal kezdődik, amelyben az illetékes bíróság megvizsgálja, hogy az ügyet tárgyalásra kell-e utalnia. Erre akkor kerül sor, ha a bíróság szerint a vádlott alaposan gyanúsítható a bűncselekmény elkövetésével. Ha ez nem áll fenn, akkor visszautasítja a tárgyalást elrendelő végzés kibocsátását, vagy pedig, ha fennáll, akkor kibocsátja ezt a végzést. Az imént említett végzés kibocsátásával kezdődik meg a tárgyalás, amely az előkészítésre és a lefolytatásra tagozódik, és általában ítélettel végződik. Az elsőfokú tárgyalás után következhet a jogorvoslati szakasz, és az ítélet jogerőre emelkedése után jön a végrehajtási eljárás, mely szintén az ügyészség kezében van.

Dióhéjban, a részletes eljárásjogi intézmények kifejtése nélkül tehát kimondhatjuk, hogy a német modell a magyarhoz igencsak közel áll, s az alapelvek nagy része Németországban sem elnevezésében, sem pedig tartalmában nem különbözik lényegesen a Magyarországon érvényesülő alapelvektől.

A kényszerintézkedések Németországban megjelenő rendszerét elsősorban az előzetes letartóztatás (Untersuchungshaft) szabályaival érdemes kezdeni, ezt követően a többi is megemlíteni, majd végül egy rövid összehasonlítást teszünk a magyar és az ottani rendszer között.

A letartóztatási parancs (Haftbefehl) kiadása azt feltételezi, hogy fennáll a bűncselekmény

¹⁸ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, Pécs, 2011.

alapos gyanúja, és megvan a letartóztatás oka is.

Az előzetes letartóztatás ugyanakkor a dolog jelentőségéhez és a várható büntetéshez vagy intézkedéshez képest nem lehet aránytalan.

Az eljárásokban a következő négy letartóztatási ok jöhet számításba:

- szökés, vagy szökés veszélye,
- kollúzió, azaz összejátszás veszélye,
- súlyos bűncselekmény elkövetésének gyanúja,
- bűnismétlés veszélye,
- sajátos letartóztatási ok továbbá a gyorsított eljárásban a távolmaradás veszélye is.

Az előzetes letartóztatást csak azon illetékességgel rendelkező bíró rendelheti el, akinek az ügyészség ezt indítványozta. Ezt a helyi bírósági bíró a német rendszerben a nyomozási bíró. Vádemelést követően azonban az a bíróság az illetékes, amelyik az ügyben eljár, ha pedig felülvizsgálati eljárásról van szó, akkor az a bíróság, amelyiknek az ítéletét megtámadták. Sürgős esetekben elrendelheti a tanács elnöke egyedül is. Vádemelést követően azonban lényeges, hogy az ügyészség indítványa már nem szükséges ehhez. A további döntésekben, mint például a végrehajtás felfüggesztése, az a bíró illetékes, aki a letartóztatást elrendelte.

Hogy a másik oldal lehetőségeiről is szóljunk, a letartóztatott részére a letartóztatási panasz, valamint a letartóztatás megvizsgálása iránti indítvány áll rendelkezésre, hogy az intézkedés megszüntetését vagy elhalasztását kérje.

A személyes szabadsághoz való jog fontos garanciája a szabadságelvonással járó kényszerintézkedések időtartamának részletes törvényi szabályozása. A német jogalkotás azt a megoldást választotta – a magyarral szemben –, hogy meghatározza a generális maximum időtartamot, mely alól szűk körben kivételeket ismernek el. A másik megoldás, amely a magyar, vagy akár a korábban ismertetett olasz jogban ismeretes az, hogy akár büntetési tételenként cizelláltan rögzíti a letartóztatás leghosszabb időtartamát. Kijelenthető, hogy itt a célkitűzés azonos, a megvalósítás különböző csak. Ugyanis a német jog nem ismer olyan maximális határidőt, amely elteltével a terheltet mindenképpen szabadon kell bocsátani, kivéve ha a bizonyos kivételek fennállnak.

A teljesség kedvéért megemlíjtük a többi kényszerintézkedést is, mely a büntetőeljárás törvényben meglepő módon igen sokrétűen vannak szabályozva.

„A német jogban jelen lévő fontosabb kényszerintézkedések a következők:

- hosszú távú megfigyelés – längfristige Observation,
- őrizetbe vétel – vorläufige Festnahme,
- a terhelt megfigyelés céljából történő elhelyezése – Unterbringung zur Beobachtung des Beschuldigten,
- testi vizsgálat, vérpróba – körperliche Untersuchung, Blutprobe,
- DNS analízis – DNA- Analyse,
- DNS személyazonosság-megállapítás és a DNS minta tárolása – DNA Identitätsfeststellung und Speicherung von DNA Identifizierungsmustern,
- Sorozatos genetikai vizsgálat – Reihengentest,
- Fényképek és ujjlenyomatok – Lichtbilder und Fingerabdrücke,
- A terhelten kívüli harmadik személy vizsgálata – Untersuchung von Dritten,
- Lefoglalás, elkobzás – Sicherstellung, Beschlagnahme,
- telekommunikációnak (a beszélgetés tartamának) a lehallgatása –Überwachung der Telekommunikation (Inhalt der Gespräche),
- információk a telekommunikációs kapcsolatokról – Auskunft über Telekommunikationsverbindungen,
- mobiletelefon azonosítás – IMSI-Catcher bei Handys,
- motozás – Durchsuchung,
- személyazonosság-megállapítás – Identitätsfeststellung,
- elfogatóparancs kiadása – Ausschreibung zur Fahndung,
- ellenőrzőállomások – Kontrollstellen,
- hálózati körözés – Schleppnetzfahndung,
- raszternyomozás – Rasterfahndung,
- képfelvétel – Bildaufnahmen,
- technikai eszközök alkalmazása megfigyelés céljából,
- kis lehallgatás – Kleiner Lauschangriff,
- nagy lehallgatás – Großer Lauschangriff,
- fedett nyomozó bevetése – Einsatz Verdeckter Ermittler.”¹⁹

¹⁹ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei, Pécs, 2011.

V. A magyar büntetőeljárásról szóló törvény

Azt hiszem, ilyen részletességű nemzetközi és történeti kitekintés már megfelelő perspektívát adhat a hatályos büntetőeljárás kódex megismeréséhez is.

A büntetőeljárást, s így a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseket szabályozó hatályos törvényünk az 1998. évi XIX. törvény, ezen törvényt az Országgyűlés 1998. március 10-én fogadta el, kihirdetni pedig ezen év március 23-án hirdették ki. Ugyanakkor hatályba csak 2003. július 1-én lépett. A továbbiakban a hatályos jogintézményekkel szeretnénk foglalkozni, és az aktuális problémákra rávilágítva talán hasznos dolgozattal tudunk a jövőbeni jogalkotók, kodifikátorok munkájában segíteni.

A hatályos kódex személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedései közül először az őrizetbe vétellel szeretnénk foglalkozni.

Amint az a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényben is megfogalmazódik, az őrizetbe vétel a terhelt személyi szabadságának átmeneti elvonása.²⁰ Ugyanakkor ezen intézkedés nem csak a büntetőeljárás során, hanem azon kívül is alkalmazható. Ennek alapján ugyanis ezen a körön kívül négyféle őrizetbe vétel fogatosítható:

- a kiadatási őrizet (1996. évi XXXVIII. törvény 19. § (1) bekezdés);
- az idegenrendészeti és a kiutasítást előkészítő őrizet (2007. évi II. törvény 54-56. §);
- a szabálysértési őrizet (2012. évi II. törvény 73. §) valamint
- a közbiztonsági őrizet (1994. évi XXXIV. törvény 38. §)²¹.

Ugyanakkor mivel ezen őrizeteket nem a büntetőeljárásban hajtják végre, dolgozatunkban ezeket nem fejtjük ki bővebben.

V/1. Az őrizetbe vétel

V/1/1. Az őrizetbe vétel feltételei:

Az őrizetbe vétel általános feltétele az, hogy a terhelttel szemben bűncselekmény alapos gyanúja álljon fenn. Különös törvényi feltétele pedig, hogy az adott bűncselekmény szabadságvesztéssel büntetendő legyen, illetve az, hogy emiatt a terhelt előzetes letartóztatása valószínűsíthető.

22

Az őrizetbe vétel elsősorban tettenérés esetében rendelendő el. Azzal már a történeti részben

²⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 126. § (1) bekezdés

²¹ Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 351. oldal

²² 1998. évi XIX. törvény 126. § (2)

foglalkoztunk, hogy lényegét tekintve mi a tettenérés, azonban ha szabatosan fogalmazunk, meg kell jegyeznünk, hogy a tettenérés akkor jön szóba, ha a terhelt a bűncselekményt részben vagy egészben szemtanú vagy szemtanúk jelenlétében követi el, vagy őt a bűncselekmény helyszínén, illetve a helyszínéről menekülve vagy üldözés közben bizonyítékokkal terheltten fogják el.²³ A tettenérés mellett az őrizetbe vétel további okai lehetnek: az elfogatóparanccsal körözött terhelt megtalálása esetén történő, és a tárgyaláson büntetőeljárás alapjául szolgáló, rendzavarást elkövető személy őrizetbe vétele. Király Tibor megállapításában úgy hangzik az őrizetbe vétel fogalma, hogy „Az őrizetbe vétel többnyire halasztást nem tűrő eljárási cselekmény, nemritkán azonnali reagálás az elkövetett bűncselekményre, amikor is a hosszabb eljárást igénylő előzetes letartóztatás elrendelésének bevétele indokolatlan kockázattal járna.”²⁴ Arról az esetről, amikor a büntetőeljárás rendjének a fenntartása az ok, vagy az eljárási cselekményeket zavaró körülmények kiküszöbölése, a Büntetőjogi Döntvénytár állapítja meg, hogy „Őrizetbe vétel – az előzetes letartóztatás céljain túlmenően – a büntetőeljárás rendjének fenntartása és az eljárási cselekményeket zavaró körülmények kiküszöbölése érdekében is alkalmazható. Ilyen célból előzetes letartóztatásnak nincs helye.”²⁵

Az intézkedés speciális esetei közé tartozik a különleges eljárásokban alkalmazott kényszerintézkedés, melyet a Be. 555. § (4) -a szabályoz, illetve a tárgyalási őrizet, amelyet a 281. § (6) bekezdésében találunk. Az első intézmény sajátosságaira később visszatérünk, az utóbbira pedig akkor kerülhet sor, ha a bírósági eljárás során a meg nem jelent vádlott elővezetését korábban már elrendelték. Ilyenkor a szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény esetén, ha a vádlott lakóhelye, illetve tartózkodási helye ismert, a kitűzött új tárgyalási határnapot megelőző naptól a vádlottat tárgyalási őrizetbe kell helyezni.

V/1/2. Az őrizetbe vétel elrendelése:

Őrizetbe csak a terhelt vehető. Elrendelésére általában az eljáró hatóság jogosult, s ezt általában a nyomozó szerv vezetője gyakorolja²⁶. A szervvel szemben annyi megszorítás van csak, hogy amennyiben elrendeli az őrizetbe vételt, a vezető köteles erről az ügyészt 24 órán belül értesíteni a 23/2003 (VI. 24.) IM-BM együttes rendelet 58. § (2) bekezdés alapján. Elmondható, hogy az elrendelésére ugyanakkor a vádemelés előtt az ügyész is jogosult a nyomozó hatóság mellett, illetve a bíróság is elrendelheti, mindazonáltal a vádemelés előtt

²³ Farkas Ákos- Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2012, 177. oldal

²⁴ Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 303. oldal

²⁵ Büntetőjogi Döntvénytár 6830.

²⁶ Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 352. oldal

kizárt, hogy olyan helyzetbe kerüljön a bíróság – a nyomozási bíró sem –, hogy ezt megtegye. A vádemelést követően azonban a bíróság is elrendelheti az őrizetbe vételt. Ezen körbe tartozik a tárgyalási őrizet és a tárgyaláson büntetőeljárás alapjául szolgáló rendzavarást elkövető személy őrizetbe vétele is.

Fontos még, hogy az őrizetbe vételt alakszerű határozattal kell elrendelni, amely tartalmazza az általános kellékeken kívül a

- gyanúsított legfontosabb személyi adatait;
- az előzetes letartóztatás valószínű elrendelésének okát, illetve azt, hogy a gyanúsított bíróság elé állítása valószínűsíthető a Be. 517. § (1) bekezdése alapján;
- a fogva tartás helyét;
- az elrendelést megelőző fogva tartás jogcímét és annak kezdő időpontját, mivel az őrizet tartamába be kell számítani a terheltnek az őrizetbe vétel elrendelését megelőző hatósági fogva tartását is;
- az őrizetbe vétel kezdetének időpontját óra, perc szinten;
- a határozat indokolásában pedig a gyanúsítás alapjául szolgáló bűncselekmény lényegi részét is le kell írni és az őrizetbe vételt megalapozó tényeket, körülményeket is.²⁷

V/1/3. Az őrizetbe vétel időtartama, megszüntetése, megszűnése

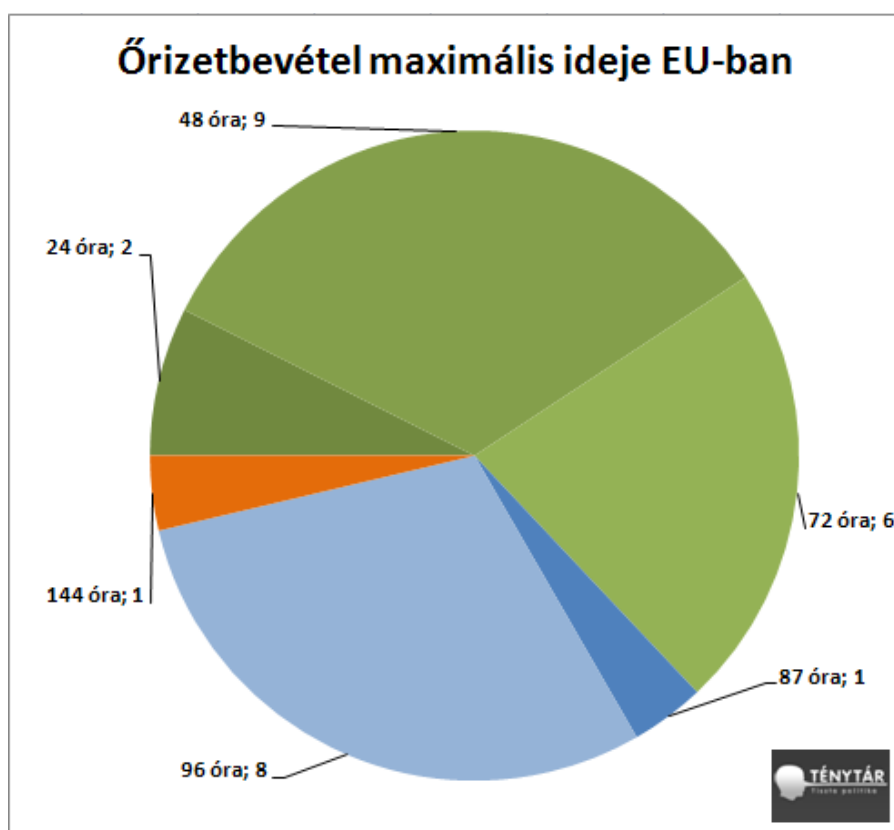
Magyarország Alaptörvénye azt írja elő a IV. Cikk (3) bekezdésében, hogy „A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani, vagy bíróság elé kell állítani.” Ezért a hatályos törvényeink a leghosszabb időtartamként a 72 órát határozták meg, amely időtartamba bele kell számítani a terheltnek az őrizetbe vételt megelőző hatósági fogva tartását is, és ez a 72 óra ráadásul percre pontosan számítandó, tehát nem értelmezhető három napként. Az intézkedés általában megelőzi az előzetes letartóztatás elrendelését, és ennek az ideje alatt van lehetősége az ügyésznek arról dönteni, hogy elrendeli-e az előzetes letartóztatást. Amennyiben pedig igen, ezalatt a bírósági határozatnak is meg kell erről születnie. A tárgyalási őrizet és a tárgyaláson büntetőeljárás alapjául szolgáló rendzavarást elkövető személy őrizete sem haladhatja meg a megadott időtartamot.

Az intézkedés ugyanakkor nem csak a 72 óra elteltével, hanem akkor is megszűnik, ha feltételei már nem állnak fenn, vagy ha a bíróság elrendeli az előzetes letartóztatást. De ha tárgyalási őrizetről van szó, akkor ér véget, ha ezt az intézkedést a bíróság nem tartotta fenn, vagy a vádlott előzetes letartóztatását nem rendelte el.

²⁷ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 58. § (1) bekezdés

Az őrizetbe vétel megszüntetéséről a bíróság, az ügyész, vagy a nyomozó hatóság határoz. Ismételt elrendelésre akkor van lehetőség, ha a körülmények „megváltoztak”, ez alatt azt kell érteni, hogy ha az eljárás korábbi szakaszában meglévő bizonyítékok mellett olyan új bizonyíték került elő, amelyek a terhelt letartóztatásának alapjául szolgálhatnak.

Az Európai Unióban komolyabb szórás mutatkozik az őrizetbe vételnek megfelelő jogintézmények időtartamának hosszában. Mivel az előző kormányzati ciklusban felmerült az, hogy az őrizet időtartamát akár 120 órára is megváltoztatnák, ez azonban eleddig elmaradt, érdemes egy gyors összevetést megejteni az Európában jelenlévő gyakorlattal. Jelentős az, hogy egyébként az Unióban az átlagos őrizetbe vételi idő egyébként 70,7 óra, de a legtöbb államban a honi szabályozás, azaz a 72 óra van hatályban. Ezt egy grafikonnal is lehet szemléltetni, mely alább található:

Forrás: http://tenytar.blog.hu/2011/06/30/ennyi_volt_az_artatlansag_veelme

V/1/4. A „hatnapos” őrizetről

Speciálisabb, s már feljebb is említett intézkedés az őrizetbe vétellel kapcsolatban a legszigorúbb, teljes szabadságelvonnással járó büntető eljárásjogi kényszerintézkedések közé tartozó, úgynevezett „hatnapos” őrizet alkalmazásának lehetőségét a Be. 555. § által szabályozott különleges eljárások során biztosítja. Azért volt szükség ezen kényszerintézkedés bevezetésére, mert bizonyos esetekben, egyes különleges eljárások során

nem állt volna egyéb eszköz a terhelt szükségszerű jelenlétének biztosítására az eljárási cselekményeknél.

Ez a kényszerintézkedés élesen elkülönül mind a hagyományos őrizettől, ahogyan a tárgyalási őrizettől is, és az előzetes letartóztatástól is. Az itt alkalmazandó szabályozás kizárja a lehetőségét annak, hogy a bíróság elrendelje az előzetes letartóztatást a különleges eljárások során – elsősorban a különleges eljárások természete okán. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy a különleges eljárásokra (mint amilyen a pénzbüntetés átváltoztatása, a feltételes szabadság megszüntetése vagy a házi őrizet utólagos beszámítása) az ügydöntő határozat meghozatalát követően kerül sor, döntő többségben a jogerős ügydöntő határozat nem a törvénynek megfelelő rendelkezései kiküszöbölése érdekében. Az úgynevezett „hatnapos” őrizet azért vált szükségessé, mert bizonyos esetekben nem lehet eltekinteni a terhelt személyes jelenlététől. Ennek eldöntését a Be. 555. § (2) bekezdésének e) pontja a bíró mérlegelési jogkörébe utalja. Eszerint a bíró a különleges eljárás során a bíróság az iratok alapján dönt, szükség esetén meghallgatja az ügyészt, a terheltet és a védőt, továbbá bizonyítás felvétele esetén tárgyalást tart. „Különösen a pártfogó felügyelet magatartási szabályainak jelentős mérvű megszegése esetében válhat elengedhetetlenné a terhelt személyes, akár cselekménye vagy mulasztása vétlenségének igazolását alátámasztó nyilatkozata, hogy a bíróság megalapozott döntést hozhasson, mivel konkrét esetben akár egy váratlan körülmény folytán szükségessé váló kórházi kezelés miatt is eltűnhetett a vádlott a pártfogója elől.”²⁸ A törvény szelleméből adódik, alapvetően szinten lefektetett, továbbá az 5. § -ban szabályozott a védelem elve, vagyis a terhelt jelenlétének kötelezővé tétele éppen a terhelt védekezéséhez fűződő érdekeit szem előtt tartva, ezen jogának csorbíthatatlansága érdekében történik. A kényszerintézkedés tovább sajátossága az, hogy a jogalkotó az időtartamot nem órákban, hanem napokban állapította meg, ez az időtartam pedig a gyakorlati megvalósítás szempontjából problémákat vet fel. Ahogyan azt dr. Kajtor Gergely cikkében megjegyzi „Elsőként az eljárás soron kívülé válik a terhelt őrizetbe vételét követően. Mivel éppen az eddig ismeretlen helyen tartózkodó, vagy ismert helyen tartózkodó, de az eljárás alól magát kivonni igyekvő terhelt került őrizetbe, az őrizet kezdő időpontjától számított hat nap elteltét megelőzően le kell folytatni az eljárást. Ellenkező esetben ugyanis hat nap elteltével a terhelt őrizete megszűnik, és az őrizet nem érte el a célját.

A bíróság tehát a terhelt kézre kerülését követően rendeli el annak őrizetét, és tűzi ki azonnal a tárgyalás határnapját. A következő, egyben legkomolyabb probléma itt mutatkozik,

²⁸ <http://www.jogiforum.hu/hirek/26535> - dr. Kajtor Gergely - Néhány gondolat a „hatnapos” őrizetről, 2011.11.07.

ugyanis a rendőrség nem küld a terhelt kézre kerüléséről, esetlegesen rendőri őrizetbe vételéről azonnali értesítést, hanem csupán az általános szabályoknak megfelelően kísérik a terheltet a bíróságra, hogy a bíró megtegye az elfogatóparanccsal összefüggő, további intézkedéseket. Így tehát ha a terhelt például egy péntek esti, tehát a bíróság hivatali idején túli időpontban kerül rendőrkézre, a rendőrség legkorábban a soron következő hivatali munkanapon tudja őt a bíróságra kísérni, ezáltal legkevesebb két és fél napot „elvesztegetve” a tárgyalás kitűzésére rendelkezésre álló hat nappól.”²⁹ Összefoglalásul elmondható az, hogy a hatnapos őrizetre vonatkozóan az egyértelműség miatt szükség lenne az elfogatóparanccsal, a bíróságok értesítésével, illetve az őrizet foganatosításával kapcsolatban néhány részletszabály kimunkálására, továbbá igen komoly igény lenne a rendőrkapitányságok jogszabálynak megfelelő gyakorlatának kidolgozására, amivel sokkal gördülékenyebbé, céljának megfelelővé válhatna a jogintézmény működése.

V/1/5. Az őrizetbe vett jogai, az őrizetbe vétel foganatosítása

A terhelt, akin az őrizetbe vételt foganatosítják jogosult a védőjével kapcsolatba lépni, vele írásban vagy szóban ellenőrzés nélkül érintkezni. Hogyha az eljárásban a védő jelenléte a Be. 46. § alapján kötelező, akkor a terhelt figyelmét arra is fel kell hívni, hogy ha három napon belül nem hatalmaz meg védőt, akkor számára azt az ügyész, vagy a nyomozó hatóság rendeli ki. Ugyanez történik akkor, ha a terhelt kijelenti, hogy nem bíz meg védőt az eljárás során. A terheltet 24 órán belül ki kell hallgatni a nyomozás általános szabályai szerint. Őrizetbe vétel esetén először is értesítési kötelezettség áll fenn, ennek értelmében az őrizetbe vétel elrendeléséről és a fogva tartás helyéről a terhelt általa megjelölt hozzátartozóit értesítik. Az őrizetbe vett személy elhelyezéséről nem szól külön a törvény, e tekintetben tehát az előzetes letartóztatásra vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni, azaz a Be. 135. § (2) bekezdését figyelembe véve a rendőrségi fogda szolgál erre a célra. Az őrizetbe vétel foganatosítására tehát csak és kizárólag a Rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet az irányadó.³⁰

²⁹ <http://www.jogiforum.hu/hirek/26535> - dr. Kajtor Gergely - Néhány gondolat a „hatnapos” őrizetről, 2011.11.07.

³⁰ Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 304. oldal, valamint Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 354. oldal

V/2. Az előzetes letartóztatás

V/2/1. Az előzetes letartóztatásról általában

Ahogy az a hatályos Büntetőeljárásról szóló, 1998. évi XIX. törvény személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedéseinek sorrendjéből is következik, a következő pontunk az előzetes letartóztatás lesz. Ahogy azt a törvény is kimondja, „Az előzetes letartóztatás a terhelt személyi szabadságának bírói elvonása a jogerős ügydöntő határozat meghozatala előtt.”³¹ Ugyanakkor ez egyben a büntetőeljárás legproblematisabb intézménye. Ennek oka az, hogy az ártatlanság vélelmének értelmében senki sem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg, és – az alkotmányos büntetőjog elveinek megfelelően – senki sem sújtható büntetéssel, amíg bűnössége megfelelő eljárásban bizonyítást nem nyer. Az előzetes letartóztatásnak nem szabad büntetésnek lennie, hiszen az az elkövetett cselekményért kiszabott joghátrányként jelenik meg, hanem kényszerintézkedés. Ez alapján tehát csak a büntetőeljárás akadálytalan és eredményes lefolytatását hivatott biztosítani. Azonban az előzetes letartóztatás tényleges hatása tekintetében gyakorlatilag nem különbözik a magyar jogrendszer által ismert súlyosabb büntetéstől, a szabadságvesztéstől. Tehát a bűnösnek még nem talált, a későbbiekben akár fel is mentett terhelt szubjektív szemszögéből nézve az esetek túlnyomó részében nincs jelentős különbség a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás között. Mindkettő a személyes szabadság elvonásával jár és mind a kettőt ugyanolyan vagy hasonló jellegű intézményekben, ugyanolyan vagy hasonló (sőt, néha kedvezőtlenebb) körülmények között hajtják végre.³²

Tehát az előzetes letartóztatást joggal nevezhetjük az egyik súlyosabb, sőt legkíméletlenebb beavatkozásnak az ember jogaiba egy büntetőeljárás során. Hiszen nem csak az ember mozgásszabadságát szűkíti le néhány négyzetméternyi területre, hanem az addigi életvitel lehetőségétől is oly módon fosztja foglalkozni. meg, amiből deprivált helyzetbe is kerülhet a terhelt. Ugyancsak kényes kérdés az, hogy az előzetes letartóztatásnak gyakorlati hatásaként az is jelentkezik, hogy jelentősen korlátozza a védelem személyesen történő ellátásának lehetőségét is.

Kijelenthető az is történeti és nemzetközi távlatból, hogy a büntetőeljárás kódexek és egyéb törvények mindig nagy figyelmet fordítottak az előzetes letartóztatás jogi szabályozására, s ezen belül négy kérdéscsoporttal különösen sokat foglalkoznak:

³¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 129. § (1) bekezdés

³² Kádár András Kristóf: A vétkeesség vélelme; Magyar Helsinki bizottság kiadása, Budapest 2004.

- az előzetes letartóztatás elrendelésének céljával és okával;
- melyik szerv jogosult az előzetes letartóztatás elrendelésére;
- mi a letartóztatott jogi helyzete, milyen jogai vannak;
- milyen időtartamra szólhat az előzetes letartóztatás.

Az intézkedés célja tehát mindig eljárásjogi és nem büntetőjogi természetű cél, többek között különösen az, hogy a terhelt a hatóság, a bíróság által elérhető legyen, jelenléte az eljárásban mindig biztosított legyen, és hogy szabadlábon hagyása a bizonyítást ne veszélyeztesse.

V/2/2. Az előzetes letartóztatás elrendelésének okai

Az előzetes letartóztatás okairól azt érdemes elmondani, hogy a Be. 129. §-ban szabályozott okok módosultak az 1896. évi Bp.-hez képest, annál sokkal lényegre törőbbek, azonban mindegyikről érdemes pár szót szólni.

Az előzetes letartóztatás elrendelésének van általános és vannak különös feltételei. Az általános feltétele az, hogy a bűncselekmény elkövetésének – a terheltet terhelő – megalapozott gyanúja legyen a bűncselekmény szabadságvesztéssel legyen büntetendő, és a büntetőeljárásnak ne legyen törvényes akadálya.³³

A különös letartóztatási okok ugyanakkor két csoportba sorolhatók. Az első, a) pontban megjelölt ok már megtörtént eseményeket, tényeket jelöl meg az intézkedés elrendelésének feltételéül, a további pontokban azonban a jövőben bekövetkező nemkívánatos események veszélyére utal. Az ok megállapítása az a) pontban megadott esetben egyszerűen egy tény megállapítása lehet, és ez önmagában az előzetes letartóztatás elrendeléséhez vezet, ha az általános feltételek is fennállnak.

A másik csoportban pedig olyan, a törvényben meg nem nevezett körülmények megállapítására van szükség, amelyekből legalább következtetni tud a hatóság a törvény által nem kívánt következmények beálltának valószínűségére. A szökés és az elrejtőzés egyaránt a tartózkodási hely eltitkolását jelenti, a szökés azonban titkon való eltávozás az ismert tartózkodási helyről, ha összefügg a büntetőeljárással, tehát például az őrizetből vagy az elfogás elől a cselekmény várható következményei miatt történik,

³³ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 306. oldal

míg az elrejtőzés a rejtékhelyen való tartózkodás, eltávozás nélkül, de akár az is elrejtőzésként bírálendő el, ha a terhelt a küllemét a felismerhetetlenségig megváltoztatja.³⁴

A jogszolgáltatási gyakorlat gyakran a b) pontban meghatározott okra hivatkozik, azaz a szökés, elrejtőzés veszélyére. Ennek veszélyét, bekövetkezését különösen akkor tarthatjuk valószínűnek, ha a törvény a bűncselekményre súlyos büntetést helyez kilátásba. A bírósági gyakorlatban többször rámutattak arra, hogy egyedül a várható büntetés nagysága nem mindig elegendő alap az előzetes letartóztatás elrendelésére. Vizsgálni kell ugyanis a terelt személyi körülményeit is, amelyek gátolják, vagy éppen generálhatják a szökés, elrejtőzés lehetőségét. Azonban a gyakorlat szerint, ha az eljárás tárgya olyan bűncselekmény, amelynek ötévi vagy ennél nagyobb szabadságvesztés a törvényes büntetési tétele, ez már okot ad az előzetes letartóztatásra.

Ezt továbbá egy kúriai döntés is alátámasztja, mégpedig a Kúria Bkf. III. 1.517/2012. számú. Ebben az elvi határozatban azt fogalmazták meg, hogy „Ha az emberölés büntettének életfogytig tartó szabadságvesztéssel is fenyegetett súlyosabb minősítését öt körülmény is megállapíthatóvá teszi, akkor ez a terhelt szökésének, elrejtőzésének veszélyét oly mértékben alapozza meg, hogy azzal szemben a terhelt kedvező személyi körülményeire hivatkozás súlytalan, s az előzetes letartóztatásnál enyhébb kényszerintézkedés elrendelése szóba sem kerülhet.”³⁵

A törvény b) pontjában nem elégszik meg a szökés, elrejtőzés veszélyével, mint letartóztatási okkal, hanem azt is mondja, hogy ha más okból megalapozottan feltehető, hogy az eljárási cselekménynél a terhelt jelenléte másként nem biztosítható, ugyanúgy az előzetes letartóztatásnak lehet helye. Ilyen más ok lehet az, hogy nincs lakhelye, ahonnan idézhető lenne, vagy gyakran tartózkodik ismeretlen helyen. Az is indok lehet, hogy folyamatosan polgári engedetlenséget tanúsít az idézéssel szemben, mellyel a tárgyalást teljesen megbénítja. Ebben az esetben a törvény célja egyértelmű: A terhelt mindenképpen jelen legyen az eljárási cselekményeknél.

A c) pontban meghatározott előzetes letartóztatási okot már a Bp. is ismerte, igaz akkor még collusió néven említették, ma inkább az összejátszás kifejezés alkalmazott. Ez azt takarja, hogy a terhelt másokkal együttműködve nehezítené meg az eljárást, vagy egyenesen megghiúsítaná a bizonyítást. Mindazonáltal nem feltétlen eleme az oknak, hogy a terhelt másokkal összejátszva veszélyeztesse a bizonyítást, mivel a tárgyi bizonyítékok

³⁴ Király Tibor: Büntetőeljárás jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 307. oldal

³⁵ Kúriai Döntések, Bírósági Határozatok 62. évfolyam, 2014. január, HVG Orac Kiadó, Kúria Bkf. III. 1.517/2012.

eltüntetésével, okiratok meghamisításával, eltüntetésével vagy más módon a terhelt egyedül is előidézheti a bizonyítás veszélyeztetését. Ez az ok többnyire intellektuális tevékenységet feltételez, mint a tanú, szakértő befolyásolása, okiratok meghamisítása, tehát leginkább a bűncselekmény jellegéből, az elkövetés módjából, a terhelt személyi körülményeiből és lehetőségeiből, továbbá a bizonyítási eszközök hozzáférhetőségéből lehet következtetést levonni. Különösen megalapozott pedig akkor lehet a feltevés, ha a terhelt már megkísérelte a tanúkat befolyásolni, iratokat eltüntetni.

A d) pontban meghatározott ok, tehát a bűnismétlés veszélye olyan ok, melyre az általános vélemény szerint a bűncselekmény motívumából, a terhelt személyi körülményeiből, elszántságából lehet következtetni.

Szintén a Kúria Bkf. III. 1.517/2012. számú elvi határozatában található erre egy különösen jó példa, miszerint: „A bűnismétlés veszélyét – mint további előzetes letartóztatási okot – megalapozza az a tény, hogy a terheltnek közel másfél éven át követték el a törvényi egységbe foglalható ölési cselekményeiket, valamint azokat a sorozat-bűncselekmények megállapítására alkalmas további cselekvősegeiket, amelyeknek a bűnüldöző hatóság vetett véget.”³⁶

Továbbá a Legfelsőbb Bíróság egyik állásfoglalásában is szól a bűnismétlés veszélyének súlyáról. Eszerint „A bűnismétlés megalapozott veszélye közömbösítheti az előzetes letartóztatásban töltött idő – nem jogerős szabadságvesztés tartamához viszonyított – nagyságának a szökés, elrejtőzés veszélyét csökkentő jelentőségét.”³⁷ Eszerint tehát a szökés, bűnismétlés veszélyét igen alaposan megvizsgálja a bíróság, és csak igen indokolt esetben dönt ez alapján az előzetes letartóztatás elrendeléséről.

Azonban a feltétel, miszerint az intézkedést végre lehet hajtani azon, akiről megalapozottan feltehető, hogy szabadlábon hagyása esetén szabadságvesztéssel büntetendő újabb bűncselekményt követne el, egyes vélemények szerint igen erős alkotmányossági kételyeket vet fel. Ennek oka, hogy olyan tényezőt tesz meg ugyanis az előzetes letartóztatás lehetséges alapjául, mely egyáltalában véve nem kapcsolódik ahhoz az eljáráshoz, amelynek keretében az intézkedés elrendelésére sor kerül, és ezért nem is lehet az adott eljárás lefolytatását biztosító eszköznek.

A régi Be., azaz az 1973. évi I. törvény hasonló, de nem csak szabadságvesztéssel fenyegetett, hanem bármilyen újabb bűncselekmény elkövetésének veszélye esetén

³⁶ Kúriai Döntések, Bírósági Határozatok 62. évfolyam, 2014. január, HVG Orac Kiadó, Kúria Bkf. III. 1.517/2012.

³⁷ Bírósági Határozatok 60. évfolyam, 2012. február, HVG Orac Kiadó, Legfelsőbb Bíróság Bkf. III. 25/2011.

lehetőségként adott rendelkezésére vonatkozó 26/1999. (IX.8.) határozatában az Alkotmánybíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy „az állami büntető igény érvényesítése érdekében a társadalom védelme, a közérdek szempontjából alkotmányosan is szükséges és indokolt annak lehetővé tétele, hogy az állam a bűncselekmény alapos gyanújával terhelt személyt szabadságától időlegesen megfossza a büntetőjogi felelősségre vonás megghiúsításának megakadályozása érdekében. [...] A személyes szabadságnak a jogerős ítélet előtti megvonására, az előzetes letartóztatásra azonban csak akkor kerülhet sor, ha céljai – a büntető igény érvényesítése érdekében a terhelt jelenlétének, illetve az eljárás sikerének biztosítása – más eszközökkel nem valósíthatók meg.”³⁸ Tehát az Alkotmánybíróság is hangsúlyozta, hogy az előzetes letartóztatás célja az adott büntetőeljárás sikerének biztosítása, tehát az, hogy a terhelt megjelenjen, ha idézik, ne tüntesse el a bizonyítékokat, ne félemlítse meg a tanúkat, stb. Tehát az intézmény alapvetően célhoz kötött kell, hogy legyen.

Ezzel szemben a fent említett ok nem az adott eljáráshoz és annak sikeréhez, mint alkotmányosan elfogadható célhoz kapcsolódik, hanem igazság szerint általános bűnmegelőzési törekvéseket szolgál. Ugyanakkor ezen az alapon elviekben akár egy börtönből szabaduló többszörös visszaeső személyes szabadságát is el lehetne vonni (vagy ki sem kéne engedni), hiszen róla is megalapozott lehet a feltevés, hogy újabb ilyen bűncselekményt fog elkövetni. Bizonyos hangok sajnálatosnak nevezik azt, hogy az Alkotmánybíróság határozatában ezt elfogadhatónak találta, s ezzel gyakorlatilag legitimálta is. Ezzel kvázi lerontotta saját korábbi megállapításának erejét, miszerint az előzetes letartóztatás célja csak a felelősségre vonás megghiúsításának megakadályozása lehet. Az általános bűnmegelőzési szempontok figyelembe vétele meglehetősen absztrakttá teheti az intézkedés alapjául szolgáló veszélyt, hiszen az adott eljárás megghiúsításának lehetősége sokkal konkrétabban jelentkezik és ezért könnyebben ellenőrizhető is, mint a Büntető Törvénykönyvben szereplő több száz, szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény bármelyikének elkövetésének veszélye, s ez felveti az önkényes jogalkalmazás lehetőségét ezen a kényes területen. Ráadásul a valamelyest önellentmondó alkotmánybírósági határozat is elmulasztotta ennek kiküszöbölését.

V/2/3. A előzetes letartóztatás elrendelése

A büntetőeljárás szabályainak értelmében az előzetes letartóztatás elrendelésére kizárólag a bíróság jogosult. A szabályozás másik fele pedig az, hogy az eljárás nyomozási

³⁸ Alkotmánybíróság 26/1999. (IX.8.) számú határozata

szakaszában pedig kizárólag az ügyész indítványára a nyomozási bíró, a bírósági eljárás szakaszában indítványra vagy e nélkül az eljáró bíróság lehet az a szerv, amelyik elrendeli az intézkedést.

Amennyiben az intézkedést az ügyész indítványozza, úgy az ügyész indítványába a terhelt, illetve védője betekinthez. Ezt az álláspontot több oldalról is megtámogatja a hatályos büntetőeljárás kódex. Először is a 43. § (2) bekezdésének b.) pontja alapján a terheltnek joga van ahhoz, hogy „az eljárás során az őt érintő iratokba betekinszen.” Másodszor a védő önjogon kötelességét látja el akkor, amikor a terheltet érintő iratokba betekint. A törvény így nyilatkozik erről: „A védő a védelem érdekében az ügyben tájékozódhat, a jogszabályokban biztosított lehetőségek és feltételek keretei között adatokat szerezhet be és gyűjthet.”³⁹ Ugyanezen az állásponton volt a Büntető Kollégium is, amikor a 2/2013 (III.3.) számú BK véleményében kimondta, hogy a 211. § (1) bekezdés alapján az indítványba nem csak, hogy betekintést kell engedni, de azt a terheltnek, illetve védőjének meg is kell küldeni, továbbá: „Ha az indítvány tárgya előzetes letartóztatás elrendelése, a gyanúsítottak és a védőknek megküldött indítványhoz csatolni kell azoknak a nyomozási iratoknak a másolatát, amelyekre az indítványt alapozzák.”⁴⁰ Ebben a tekintetben tehát a védelem garanciális alapjoga teljes körűen érvényesül, másként a védő sem tudná az indítványt megalapozottan támadni.

Az előzetes letartóztatást határozatban kell elrendelni, s ez a határozat megtámadható fellebbezéssel. Fontos szabály az, hogy a kizárási regulák alapján a nyomozási bíró a továbbiakban nem járhat el a büntetőeljárásban, azonban ahogyan azt a Kúria elvi határozatában kimondta, „A törvényszék egyesbírája az előzetes letartóztatás egy éven túli meghosszabbítása tárgyában nem nyomozási bíróként dönt, nem a nyomozási bíró feladatát látja el, így ez okból az ügy érdemi elbírálásából nincs kizárva.”⁴¹

Hogy ha a büntetőeljárásnak magánindítványra van helye, az intézkedés az előterjesztés előtt nem rendelhető el. A határozat indokolásában az indítvány lényegét, a bűncselekmény rövid elírását és minősítését, az indítvány törvényi feltételeinek fennállását, vagy azok hiányát kell leírni, és hasonlóak a szabályok a vádemelés után eljáró bíróság határozatára is. A határozatban meg kell jelölni azokat a tényeket vagy körülményeket, amelyekből a bíróság következtetett a törvényben megjelölt nem kívánt következményre, illetőleg amelyek az előzetes letartóztatást szükségessé teszik. E feladatot mindig arra a bűncselekményre és annak a terheltnek a körülményeire, sajátosságaira figyelemmel kell

³⁹ 1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról 50. § (2) bekezdés

⁴⁰ 1998. évi XIX. törvény 211. § (1) bekezdés

⁴¹ Kúriai Döntések Bírói Határozatok, 2013. február, HVG Orac Kiadó, Kúria Bfv. III. 427/2012.

teljesíteni, amely miatt, illetőleg akivel szemben az eljárás folyik. Ugyanakkor a bírósági gyakorlat meglehetősen messze van ezen követelményektől.

Mivel az elrendelés egy kényszerintézkedés egyik, ha nem a legfontosabb kérdése, ezért szükséges a gyakorlattal egy kicsit megismerkednünk. Az előzetes letartóztatás elrendelésének és meghosszabbításának szemszögéből ugyanis a nyomozás tekinthető a legkomplikáltabb szakasznak, míg ugyanis a vádirat benyújtása után az ügyben eljáró bíróságnak az ügy minden irata a rendelkezésére áll, így van lehetősége behatóan vizsgálni az okok fennállását, addig a nyomozási bíró csak azokat a tényeket ismeri meg, amelyeket az ügyész elé tár. A törvény szerint a nyomozási bíró csak a törvényi előfeltételeket, a büntetőeljárás esetleges akadályait és az indítvány megalapozottsága iránt támasztható ésszerű kételeyeket vizsgálja meg, valamint ez a vizsgálat kiterjed a gyanúsított személyi körülményeire is. Ezen túl pedig a nyomozási bíró előtti eljárásban a terhelt és a védő csak korlátozásokkal ismerheti meg az indítványt előterjesztő ügyész bizonyítékait. Ezt ugyan a Be. 186. § (2) bekezdése korlátozza, csak, amely azt mondja ki, hogy az egyéb iratokat akkor ismerheti meg a gyanúsított, a védő és a sértett, ha az a nyomozás érdekeit nem sérti. Ez tehát nem a súlyosabb korlátozás, de korlátozásként ettől függetlenül jelen lehet.

A Be. 136. § (1) bekezdése alapján az eljáró hatóságoknak arra kell törekednie, hogy az előzetes letartóztatás a lehető legkisebb ideig legyen fenntartandó. Az FB 2007.El.IV.C.4/13 számú belső vizsgálati anyag is ezt támasztja alá. Mivel a nyomozási bíró célja ez alapján az, hogy a lehető legenyhébb kényszerintézkedést szabja ki, - hiszen a szabadlábon való védekezés fő szabálya alól csak a törvényben meghatározott esetekben lehet kitérni- ezért egyértelmű az, hogy az ügyészi indítvány a nyomozási bírót csak az enyhébb kényszerintézkedés alkalmazása irányában nem köti. Ebből kifolyólag tehát az indítványtól eltérően ugyan rendelhet el egyéb kényszerintézkedést, vagy el is utasíthatja az ügyészi indítványt.

Az indítványhoz kötöttség a másik irányból is igaz: Ha a terhelt, illetve védője nem terjeszt elő szabadlábra helyezési, vagy egy enyhébb kényszerintézkedésre irányuló indítványt, a nyomozási bíró erről sem rendelkezhet. Visszatérve tehát: Amennyiben az ügyész például az előzetes letartóztatás helyett házi őrizetre tenne indítványt, a nyomozási bíró ezen nem terjeszkedhet túl. Ugyanakkor fontos a nyomozási bíróval kapcsolatban az, hogy másik különös okból viszont az indítvány ellenére is elrendelheti az előzetes

letartóztatást. Más kényszerintézkedésről viszont csak akkor határozhat, ha azt az ügyész vagy a védő előterjesztette.⁴²

Amennyiben a nyomozó hatóság a nyomozás során az összegyűjtött információk alapján úgy látja, hogy fennállnak az intézkedés elrendelésének feltételei, erről előterjesztésben tájékoztatja az ügyészt. Dacára annak, hogy a Be. rendelkezései szerint fő szabályként az ügyész rendelkezik a nyomozásról, a nyomozó hatóság önálló nyomozási pedig kivételes lehetőség, a gyakorlatban kijelenthetjük, hogy továbbra is a nyomozó hatóság a nyomozás tényleges „ura”, és egyes vélemények szerint az ügyészek továbbra sem követik minden esetben szorosan figyelemmel az egyes ügyeket. Az ügyészi indítványozás kötelezettsége éppen ezért hivatott biztosítani azt, hogy ha felmerül az elrendelés lehetősége, az ügyész mindenképpen megvizsgálja az ügyet.

A védőügyvédek általános véleménye az, hogy az ügyészek szinte automatikusan továbbítják a nyomozó hatóságok javaslatát az illetékes bíróságokhoz, s a bíróságok ezek alapján gyakran tekintik a kérdést csupán formalitásnak, és az ügy behatóbb vizsgálata nélkül elrendelik az intézkedést. A hozzáférhető statisztikai adatok úgy tűnik, alátámasztják ezen állítást. A 2013. évben az összesen 8051 előterjesztésből az ügyész 6442 esetben (tehát 80 %-ban) indítványt is tett az előzetes letartóztatásra, a bíróság pedig 6098 esetben (ez 91,4 %-os arány) helyt adott az indítványnak. 515 esetben pedig (7.7 %) nem rendelte el az előzetes letartóztatást, a fennmaradó esetekben pedig később részletezendő kényszerintézkedést rendelt el.⁴³

Ezt a statisztikai adatot tekinthetjük úgy is, hogy „sem az ügyész, sem a bíróság nem fordít különösebben nagy gondot arra, hogy az elrendelés megalapozottságát, hovatovább az ellenérveket alaposan vizsgálja, hanem esetleg kétes esetben is indítványozza, illetve elrendeli az előzetes letartóztatást a nyomozóhatóság előterjesztése alapján.”⁴⁴ Ugyanakkor erre lehet kevésbé negatív nézőpontból is tekinteni, ugyanis az, hogy az ügyészség a megadott arányokban nem tett indítványt az elrendelésre, éppen a szigorú szakmai ellenőrzés jeleként is felfogható. Az is igaz természetesen, hogy a hosszú idő alatt kikristályosodott gyakorlat alapján a szervek általában meg tudják állapítani, hogy milyen bűncselekmények milyen elkövetőit „szokás” az intézkedés alá vonni, s vitás helyzetekben túlnyomórészt előszóban,

⁴² <http://gaudinagyamas.hu/sites/default/files/FB%20belso%20jelentes2007.pdf> 3. oldal

⁴³ A Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, <http://www.mklu.hu/repository/mkudok2832.pdf>, 49. oldal

⁴⁴ Róth Erika: Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Budapest, Osiris kiadó, 2000.

vagy telefonon előzetesen konzultál az ügyésséggel, és ha nyilvánvalóvá válik, hogy az ügyesség nem látja indokoltnak az előzetes letartóztatás elrendelését, nem kísérlétezik az előterjesztéssel.⁴⁵

Egyes vélemények szerint az előzetes letartóztatás elrendelésére tett indítvány ténybeli megalapozottságával szemben eltérő követelményeket volna érdemes támasztani a nyomozás kezdeti és későbbi szakaszában. A nyomozás korai szakaszában ugyanis nehéz a terhelt felelősségét kimerítően igazoló meggyőző bizonyítékokat szolgáltatni, ha azonban az előzetes letartóztatás elrendelése az elsődleges adatok alapján történt, és kiderül, hogy később sincs több bizonyíték a hatóság előtt, sokkal szigorúbb feltételekkel volna csak megengedni az előzetes letartóztatás meghosszabbítását, mint jelenleg.⁴⁶ Ezzel pedig eljutottunk az előzetes letartóztatás hosszáig, mely szintén kardinális kérdés a büntetőeljárás jogban, és egy friss jogeset is tartozik a legújabb módosításához.

V/2/4. Az előzetes letartóztatás tartama

A Be. 136. § (1) bekezdése alapján az eljáró hatóságoknak arra kell törekednie, hogy az előzetes letartóztatás a lehető legkisebb ideig legyen fenntartandó.

Mivel garanciális szempontból az egyik legfontosabb rendelkezésnek az előzetes letartóztatás időtartamának pontos meghatározása, s ennek a hatályos Be. a vádemelés előtti időszakban meglehetősen konkrét, hónapokban meghatározott határidőt állapít meg, mindazonáltal a vádemelés utáni szakban már kevésbé konkrét és lényegében az előzetes letartóztatással kapcsolatos határidőket bizonyos eljárási fázisokhoz kapcsolja.⁴⁷ Ennek megfelelően tehát a tartam vonatkozásában a vádemelés előtti és utáni eljárási szakaszt el kell határolnunk.

Az előzetes letartóztatás időtartamának meghatározása a vádemelés előtt

Ha az intézkedést a vádirat benyújtása előtt rendelték el – tehát a nyomozási bíró -, akkor az elsőfokú bíróság tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig, de legfeljebb egy hónapig tarthat. A nyomozási bíró ezt alkalmanként legfeljebb három hónappal meghosszabbíthatja, mivel a gyakorlatban előfordul olyan, hogy a nyomozási bíró észleli a neki megküldött nyomozati iratok alapján, hogy a nyomozás nem haladt előre, a rendőrök

⁴⁵ Bócz Endre igazságügyi minisztériumi főtanácsadó, volt fővárosi főügyész írásbeli észrevétele Kádár András Kristóf – A vétkesség véelme című kiadvány alapját képező vitaanyagra.

⁴⁶ Diczig István ügyvéd észrevétele Kádár András Kristóf – A vétkesség véelme című kiadvány alapját képező vitaanyagra.

⁴⁷ Fenyvesi Csaba- Herke Csongor- Tremmel Flórián: Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2004, 321. oldal

nem végeztek eljárási cselekményeket. Az is előfordulhat, hogy a nyomozó hatóság a nyomozást befejezte, viszont az előzetes letartóztatás határideje lejárna, és az ügyészségnek már nem lenne módja a vádirat benyújtására, s ilyenkor a vádirat megszerkesztésére az ügyész nem három, hanem egy hónap hosszabbítást kér. Ez a jog a nyomozási bírót legfeljebb az elrendelésétől számított egy évig illeti meg és ezt követően a nyomozási bíró eljárására vonatkozó szabályok szerint a törvényszék egyesbíróként eljárva, alkalmanként két hónappal hosszabbíthatja meg az intézkedést. A vádirat benyújtását megelőző szakaszban, az előzetes letartóztatás lejárta előtt öt nappal tesz indítványt az ügyész a bíróságnak a határidő meghosszabbítására. A nyomozó hatóság pedig az intézkedés határidejének lejárta előtt legalább tíz nappal tesz előterjesztést az ügyészségnek a meghosszabbítás iránt.⁴⁸

Az előzetes letartóztatás időtartama a vádirat benyújtását követően

A vádirat benyújtása után az első fokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás az első fokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart. Hogyha az intézkedést az első fokú bíróság az ügydöntő határozat kihirdetését követően rendelte el vagy tartotta fenn, vagy ha a rendelkezést a másodfokú bíróság rendelte el, akkor a másodfokú eljárás befejezéséig tart az előzetes letartóztatás. Értelemszerűen ugyanígy érvényes ez a harmadfokú eljárásra is, azzal a különbséggel, hogy az a harmadfokú eljárás befejezéséig tart, de mindegyik esetben legfeljebb a nem jogerős ítélettel kiszabott szabadságvesztés tartamáig.

Fontos részletszabály még az, hogy ha az első fokú vagy másodfokú bíróság ügydöntő határozatát hatályon kívül helyezik, a bíróságokat pedig új eljárás lefolytatására kötelezik, akkor a másodfokú illetve a harmadfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás a megismételt eljárásra utasított bíróságnak a megismételt eljárásban a tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig tart.

Az előzetes letartóztatás tartamának alakulása abban az esetben, ha az intézkedés fogamatba vételére később kerül sor

Előfordul, hogy a terhelt előzetes letartóztatását elrendelte a bíróság, de a kényszerintézkedés fogatosítása amiatt később történik meg, mert például jogerős büntetésének letöltését elrendelik. Ebben az esetben a kezdő időpont a fogamatba vétel napja.

⁴⁸ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 131. § (1), (2) bekezdése, valamint a 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet 66. § (1) bekezdése

Amennyiben a terhelt előzetes letartóztatásban van, de elrendelik a jogerős szabadságvesztés büntetésének a végrehajtását, akkor az előzetes letartóztatás megszakad. A szabadságvesztés büntetés végrehajtását követően pedig az előzetes letartóztatás folytatódik. Ez a felülvizsgálati határidők miatt is fontos, hiszen a számításakor kérdéses, hogy mikor melyik bírói fórum kell, hogy eljárjon, illetve, hogy mikor is esedékes a féléves illetve az éves felülvizsgálata az intézkedésnek. Az említett határidők számítása úgy történik, hogy a ténylegesen előzetes letartóztatásban töltött idők összeadásra kerülnek. Tehát a szabadságvesztés foganatba vétele előtt és a végrehajtást követően az előzetes letartóztatásban töltött időket kell összegezni.

A felülvizsgálatot akkor is meg kell tenni, ha a felülvizsgálat időpontjával egyidejűleg a vádlott vagy védője szabadlábra helyezés iránti kérelmet terjeszt elő, azonban alapvetően az előzetes letartóztatás folytatását nem kell indítványozni, mivel az automatikusan feléled.⁴⁹

V/2/5. Az előzetes letartóztatás maximális időtartama

Az intézkedés leghosszabb időtartamát a Be. a kiszabható szabadságvesztés mértékével összefüggésben határozza meg felnőtt korú terheltek esetében. Így tehát „megszűnik az előzetes letartóztatás, ha:

- annak tartama az egy évet eléri és a terhelttel szemben három évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás,
- annak tartama a két évet eléri, és a terhelttel szemben öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás,
- ha annak tartama az előző két pont alá nem tartozó esetekben a három évet eléri,

kivéve az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás esetét, továbbá ha az ügyben harmadfokú bírósági eljárás vagy hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárás van folyamatban.”⁵⁰

Azonban a 2013-mas évben egy büntetőügy különös apropót adott arra, hogy a megszűnés okai közé bekerüljön egy különös kitétel a 132. § (3a) bekezdéseként. Ez az ügy

⁴⁹ A Legfelsőbb Bíróság EBH 2003/933. számú határozata

⁵⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 132. § (3) bekezdés

pedig nem volt más, mint az „Ároktői banda” ügyeként elhíresült eset, mely különös médiavisszhangot kapott, elsősorban az Országgyűléstől szokatlan törvényalkotási gyakorlat okán, mellyel gyakorlatilag egyetlen kirívó történés miatt változtattak jogszabályt.

Az első médiahírek 2013 októberében keltek szárnyra, amelyben arról esett szó, hogy két férfit, R. Elemért és R. Henriket a bíróság újra előzetes letartóztatásba helyezte, mivel mindketten megszöktek a házi őrizetből és őket csak a svájci hatóságok egyszerűsített kiadatási eljárásban való együttműködése miatt sikerült gyorsan kézre keríteni. A bíróság rámutatott indokolásában, melyben újra elrendelte a vádlottak előzetes letartóztatását a szökés, elrejtőzés veszélye miatt, hogy azért szűnt meg a kényszerintézkedés, „mert eltelt a jogalkotó által maximalizált előzetes letartóztatásban tölthető négy év, azonban szökésükkel a házi őrizet szabályait oly mértékben szegték meg, hogy előzetes letartóztatásuk újból elrendelhetővé vált.

Az ügyészség szerint a hattagú ároktői banda 2008-2009-ben tucatnyi alkalommal támadt rá gátlástalan, embertelen módon 70-80 éves emberekre Budapest peremkerületeiben és vidéken. Két idős ember belehalt sérüléseibe, a vádhatóság szerint több másik esetben is megállapítható az emberölés kísérlete, s perbeszédében az ügyész néhány hete öt vádlottra javasolt tényleges életfogytiglant.”⁵¹

Ezt követően robbant bombaként a hír 2013. november 8-án, hogy a „Fidesz kezdeményezni szeretné, hogy az Országgyűlés már hétfőn fogadja el azt a jogszabályt, amely megakadályozná, hogy az ároktői banda újabb tagja kerüljön házi őrizetbe. A kormánypárt szóvivője elmondta, megdöbbenéssel értesült arról, november 22-én K. András, az ároktői banda egyik tagja házi őrizetbe kerül. A politikus szerint ez gyakorlatilag a férfi szabadlábra helyezésével egyenlő. A férfit az ügyészség nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel, több emberen elkövetett emberöléssel, valamint többrendbeli súlyos testi sértéssel vádolja - idézte fel.

Megjegyezte továbbá a kormányzó párt szóvivője azt is, hogy már november 21-én hatályban lehet az a rendelkezés, miszerint nem szűnik meg az előzetes letartóztatás, ha a vádlottal szemben 15 évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt indul eljárás.”⁵²

Ezek után fogadta el az Országgyűlés 2013. november 11-én azt a törvényjavaslatot, mely eltörölte az előzetes letartóztatás időtartamának – eddig négyéves – felső korlátját a

⁵¹ http://index.hu/belfold/2013/10/23/meg_iden_elitelhetik_az_aroktoi_bandat/

⁵² http://index.hu/belfold/2013/11/08/a_fidesz_torvenyt_modositana_az_aroktoi_banda_miatt/

kiemelkedő súlyú, legalább tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekményeknél. Természetesen ez is politikai vitákat generált, s a javaslatot ellenezte az ellenzék, akik szerint a „büntetőeljárásról szóló törvény hétfői módosításával a problémák valós megoldása helyett a kormány újra a kapkodó törvényalkotás eszközét választotta, és a legsúlyosabb büntetőügyeket is csak a politikai kommunikációjára használja fel. Pedig az „ároktoi bűnbanda” néven elhíresült társaság büntetőügye rendszerszintű problémákra mutat rá.” – állt a közleményben, utalva arra, hogy az ároktoi banda két tagjának szökése ügyük elhúzódása miatt vált lehetségessé.⁵³

Hozzá kell tenni ugyanakkor, hogy a rablók dolgát az könnyítette meg, hogy nem viseltek elektromos nyomkövetőt, amelynek oka az volt, hogy amikor házi őrizetbe kerültek, nem lehetett rákényszeríteni őket az elektronikus lábbilincs viselésére. Ehhez az érintettnek kellett hozzájárulnia az akkor hatályos törvény szerint.

A bíróság 2014. január 6-án a banda ügyében első fokon három életfogytiglani börtönbüntetést szabott ki az első,- másod,- és harmadrendű vádlottakra azzal, hogy az első és a harmadrendű vádlott nem bocsátható feltételes szabadságra, a másodrendű vádlott pedig leghamarabb 30 év múlva. A negyedrendű vádlott 8, az ötödrendű 20, a hatodrendű pedig 10 évet kapott. A vádbeli több emberen elkövetett emberölés helyett csupán egy rendbeli emberölés kísérlete, továbbá számos rablás és más bűncselekmény miatt mondta ki egyes vádlottak bűnösségét a törvényszék, amely ugyanakkor számos vádbeli cselekmény, köztük halálos kimenetelű támadás esetében is kevesellte a bizonyítékokat, és felmentő rendelkezést hozott.⁵⁴

Természetesen a végtelenített előzetes letartóztatás több jogvédő szervezet, így a Helsinki Bizottság és az Eötvös Károly Intézet figyelmét is felkeltette, s az ügyben Ombudsmantól azt kérték, hogy vigye Alkotmánybíróság elé az ügyet, amely felülvizsgálatra szerintük azért van szükség, mert az új szabályozás sérti az emberiesség elvét és a minden embert megillető személyi szabadsághoz való jogot, ráadásul a törvényalkotónak az emberi jogok eszméjétől idegen emberképéről is árulkodik.⁵⁵

Ezen kívül kifejtette továbbá a Bizottság azt is, hogy „A gyakorlatilag korlátlan idejű előzetes letartóztatás lehetőséget ad a hatóságoknak arra, hogy az eljárást szükségtelenül

⁵³ http://index.hu/belfold/2013/11/08/a_fidesz_torvenyt_modositana_az_aroktoi_banda_miatt/

⁵⁴ http://velvet.hu/blogok/helyszinelo/2014/01/06/arokto_harom_eletfogytiglan_elso_fokon/

⁵⁵ http://index.hu/belfold/2014/02/24/eliteltek_a_szokott_aroktoi_bandatagokat/

elhúzzák. Ezzel a jogalkotó éppenséggel a szándékával ellentétes célt ér el, vagyis az eljárások a nagy tárgyi súlyú ügyekben nemhogy felgyorsulnának, hanem tovább lassulnak.”⁵⁶

Az Alkotmánybíróság ezen dolgozat elkészítésekor még nem határozott a jogszabály változtatás alkotmányos voltáról.

Azt ugyanakkor kijelenthetjük, hogy az eset miatt bekerült új bekezdés, azaz a 132. § (3a) kitétel. Ez azt mondja ki, hogy akkor sem szűnik meg az előzetes letartóztatás, ha annak maximális időtartama (tehát a három év) eltelik, ha a vádlottal szemben tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmény miatt van folyamatban eljárás.

V/2/6. Az előzetes letartóztatás felülvizsgálata

Amennyiben a vádirat benyújtása után elrendelt vagy pedig azt követően fenntartott kényszerintézkedés tartama a hat hónapot meghaladja, és az elsőfokú bíróság még nem hozott ügydöntő határozatot, akkor az elsőfokú bíróság az intézkedés indokoltságát felül kell, hogy vizsgálja. Ha pedig az előzetes letartóztatás időtartama az egy évet meghaladja, akkor ezt a másodfokú bíróság vizsgálja felül, mely differenciálásnak elsősorban garanciális okai vannak. A vádirat benyújtását követő egy év elteltével pedig legalább hat hónaponként felül kell vizsgálnia a másodfokú bíróságnak az intézkedést, amennyiben pedig az eljárás harmadfokon zajlik, akkor ezt a harmadfokú bíróság vizsgálja felül ilyen időközönként. A 6/2013. számú Büntető Elvi Határozat kimondja, hogy „a vádirat benyújtása után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás hat havonta történő felülvizsgálatának előfeltétele a fogva tartás hat hónapot ténylegesen és folyamatosan meghaladó foganatosítása. Folyamatos a fogva tartás akkor is, ha az előzetes letartóztatást – megszakítás nélkül – házi őrizet váltja fel.”

V/2/7. Az előzetes letartóztatás megszűnése és megszüntetése

Alapvetően a Be. alapelvi szinten is rögzíti a bíróság és az ügyészség azon kötelezettségét, miszerint az a cél elsődlegesen, hogy a büntetőeljárás – és így az előzetes letartóztatás – a lehető legrövidebb ideig tartson. Ezt a követelményt rögzíti az az eljárási szabály is, hogy az eljárást soron kívül kell lefolytatni. Az intézkedés megszűnik a következő esetekben:

- Ha a tartama meghosszabbítás vagy fenntartás nélkül lejárt;

⁵⁶ <http://helsinki.hu/mi-a-baj-a-hatarozatlan-ideju-elozetes-letartoztatassal>

- Ha az eljárást jogerősen befejezték;
- A nyomozást megszüntették;
- A nyomozás határideje lejárt és a bíróság az előzetes letartóztatást nem hosszabbította meg;
- Ha a vádemelést elhalasztották⁵⁷;
- Továbbá a Be. 327. § (3) bekezdés szerint akkor is, ha a vádlottat felmentik, próbára bocsátják, az eljárást megszüntetik, ha nem szabnak ki végrehajtandó szabadságvesztést, vagy ha felmentés esetén nem szabnak ki kényszergyógykezelést.

Ezen kívül megszüntetik az előzetes letartóztatást akkor, ha az elrendelés oka megszűnt. Ez akkor lehetséges, ha az összes különös feltétel megszűnik és a helyébe nem lép más, alternatív feltétel sem. A vádirat benyújtása előtt az ügyész is megszüntetheti az intézkedést, illetve a megszüntetésnek még egy módja van, mégpedig az, hogy a terhelt és a védője is benyújthat kérelmet eziránt, amelyet a bíróság köteles érdemben megvizsgálni és indokolással együtt határozatot hozni róla. Ez alól egyetlen kivétel lehetséges, amennyiben a terhelt és védője a három hónapon belül ismételt benyújtott indítványban nem hivatkozik új, érdemi körülményre. Ekkor a bíróság az indítványt indokolás nélkül elutasítja.

V/2/8. A gyakorlatban az előzetes letartóztatás időtartama az alábbiak szerint alakul

A Be. szerint tehát ha a terhelt előzetes letartóztatásban van, az eljárást soron kívül kell lefolytatni. Ugyanakkor a gyakorlatban ez a rendelkezés nem mindig érvényesül kielégítően. A Legfőbb Ügyészség 2013-ra vonatkozó adatai szerint a vonatkozó időszakban regisztrált 2274 előzetes letartóztatás közül az adatfelvételkor nagyjából 16,3 % tartott fél évnél régebb óta, s ezek közül 93 (4 %) tartott egy évnél hosszabb ideje. A leggyakoribb a 31 és a 180 nap közötti időtartam, mely 64,6 %-ot tett ki, azonban egy hónapnál rövidebb 340 kényszerintézkedés ért véget, tehát a statisztika szerint körülbelül 14,9 %-a az intézkedéseknek.⁵⁸ Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy a 10 évvel korábbi, 2003-mas adatokhoz képest ezek előrelépést jelentenek, legalábbis akkor az előzetes letartóztatások 24%-a húzódott fél évnél is régebben és 6 %-a volt egy évnél hosszabb idő óta fennálló ilyen intézkedés. A még korábbi években, 1999 és 2001 között az egy évnél tovább húzódó előzetes letartóztatások száma alapján úgy tűnik, hogy a vonatkozó jogszabályok ellenére is lassult az előzetesen letartóztatottak ügyeiben lefolytatott eljárások intézése.

⁵⁷ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 136. § (1) – (4) bekezdés

⁵⁸ A Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztály, <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf>, 1. oldal

V/2/9. Az előzetes letartóztatás garanciális szabályai, a jogorvoslatok

Az intézkedéshez kapcsolódó garanciális szabályok között a legfontosabb helyen az időtartamról, felülvizsgálatról, illetve természetesen a megszűnésről és a megszüntetésről szóló rendelkezések vannak. Az egységes jogalkotói cél az, hogy a hatóságok alaptalanul és indokolatlanul ne tartsák fenn az előzetes letartóztatást. Ezt szolgálja az is, hogy az át nem léphető maximális időtartam fő szabály szerint két év a nyomozásban és három év a teljes eljárásban.

A törvényben nyújtott ilyen garanciák azért szolgálják a terhelt javát, hogy a sokszor említett „bűnösség vélelme” ne álljon fenn, mivel az az eljárás befejezéséig nem lehet bizonyos, a terhelt nincs elítélve, elképzelhető továbbá, hogy nem is lesz. Így egyáltalán nem kizárható, hogy az intézkedés ártatlant sújt és neki indokolatlanul okoz sérelmet.

Az előzetes letartóztatásról szóló rendelkezés minden esetben fellebbezéssel megtámadható, ugyan ennek a végrehajtásra nincs halasztó hatálya. „A nyomozási bíró határozata ellen bejelentett fellebbezést a törvényszék másodfokú tanácsa, a törvényszék egyesbíróként hozott határozata elleni fellebbezést az ítéltábla tanácsa bírálja el.”⁵⁹ A vádemelés után elrendelt vagy fenntartott előzetes letartóztatás miatt bejelentett fellebbezésre a végzés elleni fellebbezési szabályok az irányadóak.

Az előzetes letartóztatás elrendelésének megtámadhatósága tulajdonképpen a garanciák sorában az egyik legfontosabb, a gyakorlatban azonban sajnos nem ritka a fellebbezések formális, sablonos és az érdemi vizsgálatot nélkülöző elintézése. A szubjektív oldala ennek az, hogy az ügyész és a bíróság dolga lenne az, hogy a közvélekedéstől függetlenül – tehát attól, hogy ha sokan gondolják azt, hogy azonnal kezdődjön meg a megtorlás a bűncselekmény elkövetőjével szemben – döntsön az előzetes letartóztatásról, és azt csak akkor rendelje el, ha erre a törvényi feltételek adottak.

V/2/10. Az előzetes letartóztatás végrehajtása

Az intézkedés végrehajtására a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1971. évi 11. számú törvényerejű rendelet, valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet tartalmazza elsősorban, míg a rendőrségi fogdák rendjéről a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet szól, a büntetés-végrehajtási intézetek kijelöléséről pedig a 21/1994. (XII.30.) IM rendeletet érdemes

⁵⁹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 131. § (3) bekezdés

megemlíteni. Ezen kívül pedig természetesen az egyik alapköként a 2013. évi CCXL. törvény tartalmaz szabályokat, mint kvázi keretjogszabály.

A végrehajtás helye fő szabály szerint büntetés-végrehajtási intézet lehet. Amennyiben azonban a nyomozási cselekmények elvégzése indokoltá teszi, az ügyész úgy rendelkezhet, hogy az intézkedés legfeljebb harminc napig rendőrségi fogdában is végrehajtható, ezt követően a gyanúsított rendőrségi fogdán történő elhelyezéséről – további harminc napra – az ügyész indítványára a bíróság határoz.⁶⁰ A törvény szerint tehát a rendőrségi fogdán való elhelyezés célszerűségi okokból lehet indokolt, például ha valamely eljárás, mint például a szemle, bizonyítási kísérlet, szembesítés egyszerűbben, gazdaságosabban végezhető el, ha a fogva tartás az elvégzendő cselekmény helyszínének közelében, a rendőrségi fogdán történik. Hogyha az intézkedés a büntetés-végrehajtási intézetben lesz foganatosítva, akkor az előzetesen letartóztatottat az eljáró ügyészség illetve bíróság székhelye szerinti megyei (vagy fővárosi) büntetés-végrehajtási intézetben kell elhelyezni. Ennek szintén gazdasági – célszerűségi indokai vannak, de a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka kivételes esetben eltérően is megadhatja a fogva tartás helyét. Az előzetesen letartóztatottakat a nem jogerős bírósági ítélet meghozatalát követően az ítéletben meghatározott végrehajtási foknak megfelelő büntetés-végrehajtási intézetben kell elhelyezni.

Két különleges eset van, amely ettől eltér, az egyik a fiatakorúak esete, akiket a bíróság engedélyével javítóintézetben kell elhelyezni, de a fogva tartó intézmény vezetője értesíti az ügyészt, hogy ha valamilyen okból a végrehajtási hely megváltoztatása indokolt lenne. A másik eset az, ha a letartóztatott pszichiátriai kezelése szükséges, ekkor a bíróság rendelkezése alapján a letartóztatást az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben kell végrehajtani.⁶¹ Az előzetes letartóztatás foganatosítására az eljárás befejezéséig ezeken kívül katonai fogdán is sor kerülhet.⁶²

Az előzetesen fogva tartottak sajátos jogi helyzetben vannak, akiknek az ártatlanság vélelme mellett kötelezettségük betartani a végrehajtási intézet rendjét. „A büntetés-végrehajtási intézeten belül az előzetesen fogvatartott csak felügyelet mellett járhat. A mozgási szabadság ilyen fokú korlátozottsága a fegyház fokozatban szabadságvesztésüket töltő elítéltek esetén figyelhető még meg. Az előzetes letartóztatásban lévő személyek

⁶⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 135. § (1) – (2) bekezdés

⁶¹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 141. § (2) bekezdés

⁶² 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 135. § (1)-(2) bekezdése; valamint a 21/1994. (XII. 30.) IM rendelet 1-3. §; valamint az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 116. § (2)-(3) bekezdése

nagyobb elszigeteltségét támasztja alá az a körülmény is, hogy korlátozottan és rövid időre sem hagyhatják el a büntetés-végrehajtási intézetet, kivéve ha a súlyosan beteg hozzátartozóját kívánja meglátogatni, vagy a hozzátartozója temetésén kíván részt venni (ez a rendkívüli eltávozás esete). Erről azonban a rendelkezési jogkör gyakorlóját (az ügyészt, a vádirat benyújtása után pedig a bíróságot) haladéktalanul, indokolt esetben rövid úton értesíteni kell annak érdekében, hogy ezt engedélyezze.”⁶³

Az előzetesen letartóztatottak többletjogosultságokat élvezhetnek, melyeknek legfontosabb részletei a következők:

- Gyakorolhatja büntetőeljárási jogait, és ezen jogainak gyakorlásában nem is korlátozható. A Be. törvény értelmében biztosítani kell a letartóztatottnak, hogy védőjével érintkezessen.

- A saját ruháit viselheti. A 6/1996 (VII.12.) IM rendelet értelmében az évszaknak megfelelő felsőruházatból és lábbeliből egy váltásra valót folyamatosan magánál tarthat. Amennyiben nincs megfelelő saját ruhája, lehetővé kell tenni, hogy azt a letéti pénzből megvásárolja, vagy a csomagküldésre jogosultaktól megkérje. Abban az esetben, ha a saját ruházat az előbbiek szerint nem biztosítható, az büntetés-végrehajtási intézet köteles az előzetesen letartóztatottat az évszaknak megfelelő polgári ruházattal (segélyként) ellátni. A munkáltatásban részt vevő és az elítéltekkel közösen elhelyezett előzetesen letartóztatott, köteles a büntetés-végrehajtási intézet által biztosított formaruhát viselni.

- A letétben levő pénzből meghatározott összeget a saját szükségleteire fordíthat.

- A hozzátartozóival és - az ügyész, a vádirat benyújtása után a bíróság jóváhagyásával - más személyekkel levelezhet, legalább havonta egyszer fogadhat látogatót és kaphat csomagot. Ezen joga a büntetőeljárás eredményessége érdekében korlátozható. Kivételt élvez ez alól a védőjével való érintkezés joga. Az előzetesen letartóztatottak kapcsolattartási joga az elítéltekéhez képest tágabban értelmezendő. Amennyiben a bíróság nem rendelt el meghatározott időre szóló látogatási tilalmat, úgy az elítélteket megillető kapcsolattartási feltételeken túlmenően többletlátogatásokra is igényt tarthatnak. A Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésre létrejött Európai Bizottság (CPT) szerint az előzetes letartóztatásban lévők számára minden héten legalább 30 perc időtartamú látogatást kellene biztosítani. Emellett a többi kommunikációs formához való hozzájutás szempontjából is előnyt kellene, hogy élvezzenek az elítélt fogvatartottakhoz

⁶³ Dr. Csernyánszky Lajos- Dr. Horváth Tibor- Dr. Heylmann Katalin- Dr. Kabódi Csaba- Dr. Lőrincz József- Dr. Nagy Ferenc- Dr. Pallo József: Büntetés-végrehajtási jog, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007, 234. oldal, valamint a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 243. §

képest. Ezzel szemben a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet szerint a havi egy látogató fogadása a minimumszabály, továbbá nem tartalmaz előnyösebb rendelkezést az előzetesen letartóztatottak művelődéshez való jogához sem.⁶⁴

- Továbbá részesülhet anyagi és egészségügyi ellátásban, kérelmére termelőmunkában vehet részt, melyért díjazás illeti őt.

- Kártérítésre is igényt tarthat. Az előzetes letartóztatás során az őt ért kárért a Ptk. szerint a büntetés-végrehajtási szervezet a felelős, illetve munkájával összefüggésben ért kárért fennálló felelősségre pedig a Munka Törvénykönyve az irányadó.

- Minden elítélt számára lehetővé kell tenni, hogy az egyház lelkészének, illetve más képviselőjének a gondozásában részesülhessen, biztosítani kell az egyházi házasságkötést, keresztelest és az egyházi temetést is. Az elítélt csak abban az esetben tiltható el az istentiszteleten való részvételtől, ha a büntetés-végrehajtási intézet rendjét vagy biztonságát veszélyezteti. Ez a törvényi szabályozás irányadó az előzetesen letartóztatottakra is, hiszen a vallásgyakorlás kérdésben nem célszerű köztük és az elítéltek között különbséget tenni. A büntetés-végrehajtási intézetben megtartott egyházi rendezvényeken az ugyanazon büntetőeljárársban letartóztatottak is részt vehetnek, ha biztosítható, hogy az érintettek egymással ne érintkezzenek.⁶⁵

Végül, de nem utolsósorban a 6/1996. (VII.12.) IM rendelet értelmében részükre engedélyezhető az oktatásban való részvétel is, amennyiben az intézetben iskolai módon szervezett oktatás folyik. Engedély erre természetesen akkor adható, ha az oktatásban való részvétel nem veszélyezteti a fogva tartás biztonságát, és előírásokba sem ütközik.

V/2/11. Az előzetes letartóztatásból való szabadulás

Ezt legjobban a 6/1996 (VII.12.) IM rendelet szabályozza, miszerint „az előzetesen letartóztatottat a lejárati napján, illetve a az előzetes letartóztatást megszüntető rendelkezés napján kell szabadítani.” A büntetés-végrehajtási intézet az intézkedés bevéára nélkül szabadítja azt a terhelte, aki az első fokú illetve másodfokú bíróság által nem jogerősen kiszabott szabadságvesztését letöltötte. Ha a bíróság eljárási cselekményen, tehát például tárgyaláson szünteti meg az előzetes letartóztatást, az erről szóló végzés átadása után

⁶⁴ Pallo József-Törőcsik Balázs: Egyes speciális fogvatartotti csoportokat érintő sajátos kérdések, Börtönügyi Szemle, 2011/3. szám, 6-7. oldal

⁶⁵ Dr. Csernyánszky Lajos- Dr. Horváth Tibor- Dr. Heylmann Katalin- Dr. Kabódi Csaba- Dr. Lőrincz József- Dr. Nagy Ferenc- Dr. Pallo József: Büntetés-végrehajtási jog, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007, 238. oldal, valamint a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 247. §

kell az előzetesen letartóztatott személyt szabadítani. Erről a büntetés-végrehajtási intézet részére szabadulási igazolást ad.

Összefoglalva tehát az előzetes letartóztatás szabályai így néznek ki, azonban a büntetőeljárás céljai más kényszerintézkedésekkel is elérhetőek, hiszen az előzetes letartóztatásnak ugyanúgy csak az lehet a célja, hogy a terhelt eljárási cselekményeken való részvétele biztosított legyen, az semmiképp sem működhet „előrehozott büntetésként”, ekképpen az ártatlanság vélelme sem dőlhet meg a terheltnek vonatkozásában. Ebből egyértelműen következik az, hogy ha ez az elsődlegesen kitűzött végcél adott esetben enyhébb eszközzel is elérhető, akkor azt kell alkalmazni. A továbbiakban ezeket, az előzetes letartóztatást helyettesítő intézkedéseket szeretném sorra venni.

A terhelt szabadlábban védekezését az ártatlanság vélelme, mint alapelv szükségessé teszi, azonban ehhez hasonlóan a személyi szabadság is ebben segít, ugyanakkor az eljárás sikerének a biztosítása legalább ugyanennyire fontos szempont, ez az, ami miatt szükség van az e dolgozatban részletezett biztosítékok alkalmazására. Azonban amikor az előzetes letartóztatást a hatóságok az eljárás korai szakaszában elrendelik, nem csak az ártatlanság vélelme, hanem az in dubio pro reo elv és a védelem elve is mellette szól. Az sincs kizárva, hogy a büntetőeljárás később megszüntetésre kerül, esetleg már vádat sem emelnek, vagy őt a vád alól felmentik, hogyha pedig ez bekövetkezik, a terhelt kártalanítási igényt is érvényesíthet az állammal szemben. Tehát az előzetes letartóztatás elrendelésével az állam kockázatot is vállal, illetőleg ugye alkotmányos jogokat is korlátoz, azaz már csak ezek miatt is indokolt, hogy az előzetes letartóztatás ritkább, a terhelt szabadlábban hagyása pedig a lehető leggyakoribb legyen. Ahogyan azt a 60. § is említi, „az alkotmányos jogok korlátozásának csak akkor van helye, ha az eljárás célja kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható”⁶⁶ tehát megkerülhetetlen helyre kell annak kerülnie, hogy az előzetes letartóztatásra csak akkor kerülhet sor, ha annak eljárási céljai egyéb módokon nem elérhetőek. Az ilyen helyettesítő intézmények általánosságban két csoportra oszthatók, mégpedig az erkölcsi jellegű intézkedésekre, mint amilyen a házi őrizet, a lakhelyelhagyási tilalom, a távoltartás. Továbbá vannak az anyagi jellegű kényszerintézkedések, amelyekre kiváló példa az óvadék, vagy akár a kezesség.

⁶⁶ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 60. §

V/3. A lakhelyelhagyási tilalom

Ezzel összhangban mondja ki a 130. § (2) bekezdése, hogy „A bíróság előzetes letartóztatás helyett lakhelyelhagyási tilalmat is elrendelhet.”⁶⁷

V/3/1. A lakhelyelhagyási tilalom története

A szabadlábon hagyás lehetősége egészen a római kor jogáig visszavezethető, amikor is még a legsúlyosabb bűncselekmények esetében is alkalmazható volt a kezesség és az óvadék (cautio) intézménye. Később, a középkorban az inkvizitórius per elterjedésével az ilyen helyettesítő intézmények háttérbe szorultak, mert ezeket a pereket az írásbeliség, titkosság és közvetettség jellemezte. A fogva tartás részét képezte a gyakorlatban a kényszervallatás, és ez összeegyeztethetetlen a szabadlábon védekezés intézményével. A későbbiekben a felvilágosodás korával jelent meg az előzetes letartóztatás alternatíváinak lehetősége, mivel az Emberi Jogok Deklarációja (1789-ből) leszögezi, hogy senki sem ítéltető el, vagy helyezhető előzetes letartóztatásba, csak abban az esetben, ha annak törvényi előfeltételei tartalmi és formai szinten is fennállnak. Továbbá mindenki ártatlannak tekintendő mindaddig, ameddig a bűnösségét megállapítják, és csak a törvényileg meghatározott bűncselekményért lehet őt felelősségre vonni. A magyar feudális jog is ismerte az olyan súlyos bűncselekmények kivételével, mint a hazaárulás a nemesek számára a szabadlábon maradást és védekezést biztosította, de ezen kívül jelen volt a kezességvállalás is és a házi őrizet. Az 1896. évi Bp. nem tartotta külön jogintézményként a lakhelyelhagyási tilalmat, de azt említette, hogy a bíró megtilthatta a terheltnek meghatározott helységben való tartózkodást, ha a vizsgálati fogságot megszüntette. A lakóhely elhagyásának tilalmát az 1951. évi Bp. vezette be és szabályozta. Az 1896. évi Bp. a házi őrizetet úgy szabályozta, hogy a vádtanács a terhelt kérelmére a királyi ügyészség, továbbá a vizsgálóbíró meghallgatását követően engedélyezhette, hogy a terheltet az eljárás egy része vagy egésze során lakásában őrizték, melynek költségeit a terhelt előlegezte és viselte is.

A II. világháború utáni büntető eljárási kódexek meglehetősen idegenül kezelték a helyettesítő intézményeket, hiszen az óvadékot, mint lehetőséget 1945-ben megszüntették, s a lakhelyelhagyási tilalmat is 1951-ben vezették be, azonban a gyakorlat nagyon ritkán alkalmazta. Az 1999. évi CX. törvény a házi őrizetet, a hatályos Be. pedig az óvadékot vezette be újra a magyar jogrendszer intézményei közé.

⁶⁷ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 130. § (2) bekezdés

V/3/2. A lakhelyelhagyási tilalom jogkorlátozó tartalma

A lakhelyelhagyási tilalom a személyi szabadságot korlátozó olyan kényszerintézkedés, amely az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgál, a törvény ugyanis kimondja, hogy a kényszerintézkedések csak akkor alkalmazhatók, ha „az eljárás célja, kisebb korlátozással járó más cselekménnyel nem biztosítható.”⁶⁸

A jogintézmény célja az, hogy a terhelt mozgási szabadságának és a lakóhely szabad megválasztása jogának korlátozásával – de nem teljes elvonásával – mégis biztosítsa az előzetes letartóztatás céljainak megvalósulását, konkrétan a terheltnek az eljárási cselekményeken való megjelenését, s ebben a szökés, elrejtőzés, illetve a bűnismétlés megakadályozását.

Tartalma szerint kétféle: egyrészt a terhelt tartózkodási helyének, illetve a lakóhelyének megváltoztatása iránti tilalom, másrészt pedig meghatározott terület, körzet elhagyásának tilalma. Ez a kettő egybeeshet, ha a lakóhely kisebb helyiségben van, de nagyobb városban kijelölhető konkrétan a tartózkodás helye is. Ezen körbe tartozhat még a terhelt munkahelye, gyógykezelésének helye is. Ennél szűkebb a mozgástér a házi őrizet esetén.

V/3/3. Az intézkedés elrendelésének okai, általános feltételei

A lakhelyelhagyási tilalom elrendelésének általános feltétele és oka egybeesik az előzetes letartóztatásával, ami természetes, mivel ennek a helyettesítő intézkedése. A bíróságnak tehát először az előzetes letartóztatás általános és különös okait kell megvizsgálnia, ebben a körben pedig azt is figyelembe kell vennie, hogy a terhelt személyében, személyi és családi körülményeiben történt-e lényeges változás. Itt elsősorban azt kell vizsgálni, hogy bekövetkezett-e az egészségi állapot lényeges romlása, adott esetben hozzátartozók súlyos betegsége. Az is vizsgálandó, hogy a nyomozás menetében, –akkor, ha a bizonyítás legnagyobb részben befejeződött- vagy a bírósági szakban, például akkor, ha a vádlott, tanúk nagy részének kihallgatása, vagy a vádlott-társ elmeszakértői vizsgálata miatt húzódik-e az eljárás, s hogy ebben történt-e lényeges változás, előrehaladás. Hogyha a terhelt elfogatóparancs útján került kézre, vagy korábban megszökött, vagy az előzetes letartóztatás elrendelésére részben azért került sor, mert az eljárási cselekményeken nem jelent meg, még gondosabb vizsgálatot igényel az intézkedésről való döntés. Az ilyen esetekben is előfordulhat ugyanakkor, hogy olyan lényeges, főként a terhelt személyéhez kötődő változás

⁶⁸ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 60. §

következett be, amely a fenti okok ellenére is indokoltta teheti a lakhelyelhagyási tilalom elrendelését, erre kirívó példák lehetnek a mozgáskorlátozottság, vagy az állandó orvosi kezelést igénylő betegsége, mint például a dialízis. Azonban a speciális feltételeket nem sorolja fel konkrétan a törvény, hanem példálózó felsorolással él. E szerint „A lakhelyelhagyási tilalom akkor rendelhető el, ha a bűncselekmény jellegére, a terhelt személyi és családi körülményeire - különösen az egészségi állapotára, idős korára - vagy az eljárás során tanúsított magatartására tekintettel az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok ezzel is biztosíthatók.”⁶⁹ A lakhelyelhagyási tilalom ugyanakkor nem a terheltnek adott kedvezmény, hanem egy adekvát jogi eszköz a szökés vagy bűnismétlés veszélyének elhárítására. A bíróságnak kell azt mérlegelnie, hogy elegendőnek tartja-e az eljárási célok elérésére ezt az intézkedést, s erre a terhelt személyi körülményeiből, valamint a bűncselekmény jellegéből kell, illetve lehet következtetni. A lakhelyelhagyási tilalommal kizárólag a terheltet lehet sújtani, és csak a bíróság, valamint a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró rendelheti el határozatában, melyben azt is előírhatja, hogy a terhelt a rendőrségen meghatározott időközönként jelentkezzen. Ugyanakkor jellegére tekintettel ez leginkább a szökés, elrejtőzés veszélyének esetében lehet alternatívaként jelen, ennek oka pedig az, hogy a többi előzetes letartóztatási okban megfogalmazott védelem a lakhelyelhagyási tilalom jogintézményének alkalmazásával nem biztos, hogy maradéktalanul érvényesíthető. Abban az esetben, ha megalapozottan feltehető, hogy a terhelt a tanúk befolyásolásával, vagy tárgyi bizonyítási eszköz, okirat megsemmisítésével, meghamisításával megnehezítené, veszélyeztetné a bizonyítást, akkor többnyire ezzel a jogintézménnyel nem lehet biztosítani a fenti érdekek védelmét. Az azonban megjegyzendő, hogy a törvény egyetlen előzetes letartóztatási okot sem zár ki, bármelyik, vagy több ok együttes fennállása esetén is elrendelhető a lakhelyelhagyási tilalom, a konkrét terhelt összes körülményét kell vizsgálni. Ezzel ellentétben például az óvadék esetében az egyik feltételként a 129. § (2) bekezdés b.) pontja szerepel.

Amennyiben a terhelnél az előzetes letartóztatás általános okai és a különös okok közül is legalább egy fennáll, a bíróság megvizsgálja a bűncselekmény jellegét, a terhelt személyi és családi körülményeit, egészségi állapotát, idős korát, valamint az eljárás során biztosított magatartását. Ezen vizsgálat során azt kell figyelnie, hogy enyhébb kényszerintézkedés elrendelése indokolt lehet-e. Külön kiemelendő az, hogy a bűncselekmény jellegének vizsgálatát mindenféleképpen meg kell ejteni, ezt mindig a konkrét bűncselekménnyel kapcsolatos vizsgálódást jelent, mint például azt, hogy útonálló módon

⁶⁹ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 137. § (2) bekezdés

elkövetett súlyos élet elleni vagy vagyon elleni vagy sorozat bűncselekményről van-e szó. Ennek oka, hogy adott esetben a terhelt személyében és a hozzátartozói élethelyzetében bekövetkezhetett ugyan olyan súlyos változás, mely indokoltta teheti a lakhelyelhagyási tilalom alkalmazását, de előfordulhat az is, hogy a terhelt épp a fegyverrel elkövetett, nagyon súlyos élet elleni bűncselekmény elkövetése közben, a sértett ellenállása során sérül meg olyan súlyosan, hogy mozgáskorlátozottá válik. Ebben az esetben is dönthet úgy a bíróság, hogy a bűncselekmény jellegére is figyelemmel az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok a lakhelyelhagyási tilalom jogintézményével nem valósíthatók meg.

Ugyanígy a terhelt súlyos egészségi állapota is megalapozhatja az alkalmazást, ahogyan a terheltnek a büntetőeljárás során tanúsított magatartása. Vizsgálni szükséges azt, hogy a vádlott kivonta-e magát az eljárási cselekmények, vagy azok egy része alól. Segítette-e a hatóság munkáját a szemle, bizonyítási kísérlet során? A kár egy részét vagy egészét megtérítette-e? Előadta-e önként a bizonyítékokat, vagy azokat elrejtette? Hozzájárult-e a büntetőeljárás sikeréhez, vagy folyamatos távolmaradásával a hatóság munkáját gátolta-e? A BH 2005/205. számú esetben például a terhelt előzetes letartóztatásának elrendelése helyett a lakhelyelhagyási tilalmat rendelte el a bíróság a robbanóanyaggal és robbantószerrel visszaélés büntetével és rongálás vétségével gyanúsított terhelttel szemben, aki a bűncselekmény elkövetését követően a lakóhelyén nem tartózkodott, de az elfogatóparancs kibocsátása után néhány órával önként jelentkezett.

Hogyha a tanúk nagy részének kihallgatása, a sértettek felkutatása megtörtént, a nyomozó hatóság hónapok óta nem folytat érdemi nyomozást, a terhelt gyanúsított kihallgatásain csak a korábban beszerzett szakvéleményeket tárták a gyanúsított elé, valamint a terhelt személyi körülményei rendezettek, bejelentett lakóhellyel és saját tulajdonú lakással rendelkezik és fennállnak a Be. 129. § (2) bekezdés b.) és c.) pontjában írt okok, ezek azonban nem olyan súlyúak, hogy ne kerülhetne sor enyhébb kényszerintézkedés alkalmazására, elrendelheti a bíróság a lakhelyelhagyási tilalmat.

V/3/4. A lakhelyelhagyási tilalom elrendelése, konkrét korlátozásai

Az intézkedés elrendeléséről csak a bíróság határozhat, ennek oka a korábban is említett garanciális érdekek szem előtt tartása. A lakhelyelhagyási tilalom elrendelésére a nyomozó szerv vezetője tesz előterjesztést az ügyészhez. Ezen előterjesztés tartalmazza azt a területet, vagy körzetet, melynek elhagyását a nyomozó szerv megtiltani kívánja. Ezek után pedig az ügyész a bírósághoz benyújtott indítványában kell, hogy megjelölje azt a körzetet, vagy területet, amelynek elhagyását megtiltani kívánja. Arra kell figyelemmel lennie, hogy a

kényszerintézkedés elérje célját, ugyanakkor a tilalom az ezen túli korlátozásokat ne eredményezhessen.

Akkor, ha az ügyész a rendőrségen való jelentkezés, vagy a lakhelyelhagyási tilalom célját biztosító más korlátozás előírását tartja szükségesnek, azok megjelölésével erre is indítványt tesz.

A meghatározott területről úgy kell nyilatkozni, hogy az általában egy helység, település vagy egy nagyváros kerülete lehet. Jelölhet közigazgatásilag egy nagy vagy kis településhez tartozó területet, mint például vidéken, egy szőlőhegyen lévő lakást, vagy egy külterületen lévő területet. A körzet fogalma egy útvonalat, például egy lakóhely és egy munkahely vagy orvosi rendelő, kórház közötti útvonalat is jelölhet, adott esetben a terhelt lakása körül lévő pár száz méteres körzet is lehet.

A bíróság a határozatában megnevezi azon települést, melynek közigazgatási határát nem hagyhatja el a terhelt. Úgy is rendelkezhet, hogy a meghatározott cél érdekében elhagyhatja az adott települést, például a bíróság elrendelheti, hogy a terhelt nem hagyhatja el Budapest területét, kivéve a munkáltatójának végzett fuvarozás esetében. A bíróság az elrendelés során nem csak a terület, körzet engedély nélküli elhagyását, hanem a lakóhely engedély nélküli megváltoztatását is megtiltja.

Ezzel a területi korlátozással párhuzamosan a bíróság egy időbeli korlátozást is elrendelhet, s meghatározhatja, hogy az adott területet naponta, vagy melyik napokon hány órától hány óráig hagyhatja el. Ugyanígy nemlegesen is megállapíthatja például azt, hogy este 10 és reggel 8 óra között nem hagyhatja el a lakását.

V/3/5. A lakhelyelhagyási tilalom időtartama, felülvizsgálata

A hatályos Be. úgy szabályozza a lakhelyelhagyási tilalom időtartamát, hogy a vádirat benyújtása előtt az elsőfokú bíróság tárgyalás előkészítése során hozott ügydöntő határozatáig, az ezt követően elrendelt, valamint fenntartott lakhelyelhagyási tilalom az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart.⁷⁰ Az ezt követően elrendelt, vagy fenntartott lakhelyelhagyási tilalom az eljárás jogerős befejezéséig tart. Azonban, mivel ez adott esetben egy igen hosszú időtartam, az intézkedés meghatározott időközönként való felülvizsgálatára is szükség van. Eszerint tehát a vádirat benyújtása előtt elrendelt intézkedés

⁷⁰ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 137. § (5) bekezdés

szükségességét a bíróság megvizsgálja, ha az elrendelés óta hat hónap eltelt az ügyész vádemelése nélkül, s a felülvizsgálat iránt az ügyész a határidő lejárta előtt öt nappal tesz indítványt.

Sokszor előfordul az, hogy a tilalom tartama alatt a terhelt körülményeiben olyan változás következik be, hogy szükségessé válik a tilalom részleges feloldása. Ilyen indok lehet a terhelt munkahelyének, gyógykezelésének helyének megváltozása, orvosi kezelés szükségessége, de ilyen lehet bármely más, az eljárás céljával nem ellentétes érdek is, függetlenül attól, hogy a kijelölt körzet elhagyására egy, vagy több alkalommal kerül-e sor. A vádirat benyújtását követően a bíróság hivatalból, vagy indítvány alapján is eljárhat és jogosult dönteni a lakhelyelhagyási tilalom elrendeléséről, meghosszabbításáról, módosításáról. Azonban, ha a tartózkodási hely, vagy lakóhely megváltoztatására kerül sor, már nem a tilalom részleges feloldásáról, hanem új körzet kijelölésének szükségességéről van szó.

V/3/6. A lakhelyelhagyási tilalom megszűnése, megszüntetése

A törvény kimerítően szabályozza ezen eseteket, ezért ezek bővebb kifejtésre nem kerülnek: A 137. § (8) bekezdésében leírtak alapján megszűnik az intézkedés:

- Az eljárás jogerős befejezése,
- a nyomozás megszüntetése,
- a nyomozás határidejének lejártával, ha a lakhelyelhagyási tilalmat a bíróság nem hosszabbította meg,
- a vádemelés elhalasztása,
- valamint a tartam lejárta esetén.

V/3/7. A terhelt jogi helyzete a lakhelyelhagyási tilalom során

A lakhelyelhagyási tilalom a terhelt eljárásjogi helyzetét, védelemhez való jogát egyebekben nem érinti, de amint azt a fentiekben említettem, a bíróság előírhatja a terhelt rendőrségen való jelentkezését, valamint a lakhelyelhagyási tilalom célját biztosító más korlátozásokat is elrendelhet, s az elrendelt korlátozások megtartását a rendőrség ellenőrzi.

A bíróságnak az intézkedés elrendelésekor figyelmeztetnie kell a terheltet arról, hogy a korlátozások megszegése esetén ezt a bíróság arra utaló tényként fogja figyelembe venni,

hogy a kiszabott intézkedés nem volt alkalmas az eljárási cél elérésére. Ekkor a bíróság házi őrizetet, vagy előzetes letartóztatást is kiszabhat, enyhébb esetekben pedig rendbírság kiszabására van lehetőség. A kényszerintézkedést elrendelő határozatban a szankciókat is meg kell határoznia a bíróságnak.

V/3/8. A lakhelyelhagyási tilalom gyakorlata

A lakhelyelhagyási tilalmat, mint az előzetes letartóztatás alternatíváját a bíróságok a tavalyi évben, 2013-ban összességében 237 alkalommal alkalmazták, leggyakrabban természetesen a Fővárosban, azonban Hajdú-Bihar megyében és Csongrád megyében is – az országos átlaghoz képest – gyakran alkalmazták, mivel ezen megyékben 20, illetve 27 alkalommal került elrendelésre, míg az országos átlag megyénként 7,65.⁷¹

⁷¹ <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf> 4. oldal

V/4. A házi őrizet

V/4/1. A házi őrizetről általában

A házi őrizetet az 1999. évi CX. törvény hozta a magyar jogrendszerbe, s kvázi köztes megoldásként működik az előzetes letartóztatás és a lakhelyelhagyási tilalom szigorának szintje között. A 138. § szabályozásában kimondja, hogy a terhelt a kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített részt csak a bírósági határozatban megadott célból, így különösen a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása, vagy gyógykezelés céljából hagyhatja el az abban előírt távolságra és időtartamra. A törvényből az is kiderül, hogy az intézkedést az előzetes letartóztatás helyettesítésére lehet alkalmazni, tehát a végcél szempontjából ugyanúgy csupán az eljárás biztosítása a feladata, mint az előzetes letartóztatásnak. Alkalmazása azonban akkor lehetséges, ha az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok annál enyhébb eszközzel is biztosíthatók. Kiszabásakor tekintettel kell lenni a büntetőeljárás időtartamára, a bűncselekmény jellegére, vagy a terheltnek az eljárás során biztosított magatartására, vagyis arra, hogy miként került kézre. Együttműködött-e a hatósággal a bizonyítékok felderítése során, megpróbálta-e azokat elrejtetni? Nagyon fontos még a büntetőeljárás időtartamának figyelembe vétele is, azaz annak ismerete, hogy milyen régóta áll a terhelt büntetőeljárás hatálya alatt. A vizsgálatkor figyelemmel kell lenni arra, hogy súlyos, élet elleni, vagy számos sértett sérelmére elkövetett vagyon elleni, vagy a közbiztonságot, köznyugalmat a cselekmény jellegére figyelemmel súlyosan érintő bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják-e a terheltet.

V/4/2. A házi őrizet elrendelésének feltételei

Ebből következik az, hogy az intézkedés elrendelésének feltételei megegyeznek az előzetes letartóztatás feltételeivel, azzal a kitéttel, hogy a bíróság ki tudjon jelölni egy olyan lakást, ahol a terhelt életvitelszerűen tartózkodhat és tartózkodik, ugyanakkor speciális feltételként a lakhelyelhagyási tilalomról megemlített szabály is fontos szerepet kap, ebben arra kell gondolnunk, hogy az előzetes letartóztatással elérni kívánt célok ezzel is biztosíthatók. Nem szükséges az, hogy a bíróság által alakszerű határozatban kijelölt lakás a terhelt tulajdonát képezze, de olyan lakásnak kell lennie, ahol a terhelt életvitelszerűen tartózkodhat, s életkörülményei megfelelőek.

Azzal, hogy a törvény nem tartalmazza részletesen a házi őrizet szabályait – ellentétben például a német StPO. 116. §-ával – nem igazán segíti az egységes

jogalkalmazást. Ennek ellenére mégis előnyösebb, mint a régi Be., melyben a vonatkozó szabály a lakhelyelhagyási tilalomra utalt vissza, amelynek szabályozását viszont az előzetes letartóztatásról szóló szabályok között találhattuk. A gyakorlatban sokak szerint gyakorlatiasabb lenne az, ha a jogalkotó segítené azzal a jogalkalmazókat, hogy a házi őrizet elrendelését, tartamát, megszüntetését legalább röviden a törvénybe foglalná.

A szabályozási hiátus ellenére is kijelenthető az, hogy a házi őrizet a lakhelyelhagyási tilalomnál szigorúbb feltételrendszert szab, mivel elrendelése esetén „a bíróság által kijelölt lakást és az ahhoz tartozó bekerített helyet a terhelt csak a bíróság határozatában meghatározott célból, különösen a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítása vagy gyógykezelés céljából az ott írt időben és távolságra (úti célra) hagyhatja el.”⁷² A törvényben példák vannak arra felsorolva, hogy milyen célból engedélyezhető a házi őrizet alatt álló terhelt részére a kijelölt lakás elhagyása. Ezen túlmenően meghatározhatja a bíróság azt is, hogy bizonyos napokon, adott időintervallumban, adott úti céllal hagyhatja el a terhelt a kijelölt lakást. Erre lehet példa az, hogy szerdánként 14-15 óra között a mindennapi élet szokásos szükségleteinek biztosítására, vagy másik napokon az XY kórházba gyógykezelés céljából elhagyhatja a kijelölt lakást. Erre az ügyész tesz indítványt, csakúgy, mint a házi őrizet megtartásának helyére, s a bíróság dönt róla. Egyébiránt a szigorúbb feltételrendszert kialakító rendezés abból is kitűnik, hogy az előzetes letartóztatás elrendelésére, meghosszabbítására, fenntartására, valamint megszüntetésére vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmaznia a hatóságoknak.

V/4/3. A házi őrizet elrendelése

A házi őrizet elrendelésére a nyomozó szerv vezetője tesz előterjesztést az ügyész részére. Ezen előterjesztésnek tartalmaznia kell a korlátozásokra, illetve a kivételekre vonatkozó javaslatokat is. Meg kell jelölni azon lakást, illetve az ehhez tartozó bekerített részt, amelynek elhagyását a nyomozó szerv megtiltani kívánja. Ezután az ügyész a házi őrizet elrendelésére tett indítványában megjelöli azt a lakást, illetve a hozzá tartozó bekerített részt, amelynek elhagyását megtiltani kívánja, továbbá figyelemmel kell lennie arra, hogy a tilalom annak célján túli korlátozásokat ne eredményezzen.

Az intézkedés elrendelésére a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró az ülésén eljárva, a vádirat benyújtása után pedig az ítélebíróság jogosult.

⁷² 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 138. § (1) bekezdés

V/4/4. A házi őrizet szabályainak megszegése

A házi őrizet szabályainak megszegése esetében, vagy ha az eljárási cselekményeken a terhelt nem jelenik meg és később kimenteni nem tudja, elfogadható igazolási kérelmet nem nyújt be, őrizetbe vehető, és az előzetes letartóztatás elrendelése is szükségessé válhat, de kisebb súlyú szabálysértés esetén a törvény –hasonlóan a lakhelyelhagyási tilalom szabályaihoz – biztosítja a rendbírság alkalmazását is.

A szabályok betartásának szabályait a törvény rendezi, és az önkéntes jogkövetésen alapul. A terhelt rendőrségi ellenőrzése erre az elsődleges eszköz, de a törvény a mozgást nyomon követő eszköz alkalmazását is engedélyezi. A vonatkozó rendelkezések külön jogszabályban, a 6/2003 (IV.4.) IM-BM együttes rendeletben találhatók. Ezek lehetnek testre csatolt adók, jelzők, és ha „a házi őrizet elrendelésére a terhelttel szemben személy elleni erőszakos bűncselekmény [Btk. 459. § 26. pont] elkövetése miatt folyamatban lévő eljárásban kerül sor, továbbá, ha a házi őrizetet a bíróság a terhelt előzetes letartóztatásának a 132. § (3) bekezdése szerinti megszűnését követően rendelte el, a bíróság a terhelt mozgását nyomon követő technikai eszközzel történő ellenőrzését elrendeli, kivéve, ha ezen eszköz alkalmazásának technikai feltételei nem biztosíthatóak.”⁷³ Amennyiben ezen feltételek nem állnak fenn, a terhelt hozzájárulásával kell történnie a jeladó alkalmazásának. A házi őrizet ellenőrzéséről szóló részletszabályokat a 6/2003 (IV.4.) IM-BM együttes rendelet tartalmazza, de a folyamatos őrzés lehetősége már megszűnt, csakúgy, mint az időszakos rendőrségen való jelentkezés kötelezettsége.

Ha a házi őrizet alatt álló terhelt személyi, családi körülményeiben olyan lényeges változás következik be, mely indokoltá tenné a házi őrizetre kijelölt lakóhely, tartózkodási hely megváltoztatását, a terhelt kérelmét az ügyész útján indítványozhatja a vádirat benyújtása előtt. Amennyiben változás következik be, akkor a bíróság értesíti az ellenőrzést addig végző és az új lakóhely szerinti rendőrkapitányságot.

V/4/5. A házi őrizet ellenőrzése elektronikus eszköz útján

Az elektronikus eszköz alkalmazásának lehetőségét több nemzetközi példát tanulmányozva vette át a magyar jogalkotó, ezek közül két, a gyakorlatban is működő példa bonyolult bevezetéséről írnék röviden. Ezeket a kísérleteket Magyarországon rendre elmulasztották megejteni, ezért az elektronikus házi őrizet (ahogy a szakirodalom nevezi) sokszor ütközik még végrehajtási akadályokba.

⁷³ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 138. § (4) bekezdés második fordulata

Az elektronikus házi őrizet külföldi példáiból két angolszász példát ragadnék ki, és a kronológiai sorrendet figyelembe véve először az Amerikai Egyesült Államokban használt módszerről írnék.

A házi őrizet elektronikus ellenőrzésének legelső szárnypróbálgatásait az 1960-as évekre tehetjük, helyileg pedig az Amerikai Egyesült Államokra. A kísérleteket követően legelőször 1984-ben, Floridában, Palm Beach-en alakították ki a törvényi szabályozást, de alig négy esztendővel később már az USA 33 tagállamában létezett a jogilag szabályozott elektronikus házi őrizeti program. Alapvetően két rendszer létezett 1990-ben, az egyik az úgynevezett programozott kapcsolatfelvevő rendszer és az állandó jelzőrendszer. Az alapvető technikai eszköz lényege az az elsónél, hogy a központi számítógép bizonyos időközönként vagy véletlenszerűen, vagy előre meghatározott módon kapcsolatba lép a terhelttel, akinek otthon fel kell vennie a telefonját, s azt, hogy a terhelt veszi-e fel a telefont, egy encoder által adott jel számítógép által történő azonosításával történik. A másik, az állandó jelzőrendszer ezzel szemben a terhelt karján, lábán lévő jeladóból, vevőkészülékből és az ellenőrzőhelyen felállított számítógépből áll, működése pedig úgy történik, hogy a jeladó adott időközönként rejtjelezett jelzést ad le, melyet a terhelt lakásának telefonvonalán keresztül továbbítanak a központi számítógéphez.

Az USA-ban a fogatosított házi őrizetek 56%-ánál ez utóbbi, 42%-ánál pedig az előbb említett rendszert használják.⁷⁴

Nagy – Britanniában két kísérlet folyt le, s ugyan az első még meglehetősen sikertelennek bizonyult, azonban az újabb próbálkozások sikeresek lettek. Országszerte elterjedt és gyakorlatilag a kezdetektől fogva sok esetben rendelték el az úgynevezett „electronic tagging”-et. A második próbálkozásnál az alkalmazás költségtakarékosabb voltával, a résztvevők elégedettségével együtt, továbbá a projekt elleni társadalmi ellenkezés csökkenésével a módszer széleskörű elterjedése is borítékolva volt. Az elektronikus házi őrizet ellenőrzését Nagy-Britanniában magáncégek végzik, ellentétben hazánkkal, ahol a rendőrség energiáit vonják el az ellenőrzésre, az ilyen cégek kizárólag erre specializálódnak, így az esetek magas számát tekintve ez oda vezet, hogy az alkalmazás nagyjából évente 230 millió Euro megtakarítást eredményez az államnak.⁷⁵

⁷⁴ Herke Csongor – Gondolatok a házi őrizet magyarországi bevezetése előtt; Magyar Jog 1998/8. szám 469-472. o

⁷⁵ Than Alexandra – Elektronikus házi őrizet Nagy-Britanniában - http://www.debrecebijogimuhely.hu/archivum/4_2008/elektronikus_hazi_orizet_nagy_britanniaban/

Az amerikai és a brit adatokból is leszűrhető az, hogy az előzetes letartóztatások magas számának jelentős csökkenését idézheti elő az ilyen jelzőrendszer hazai bevezetése. Nagy előny továbbá az, hogy a terhelt így módon tudja folytatni munkáját, tanulmányait, mellyel sem az államnak, sem családjának nem jelent pénzügyi terhet. A terheltek szociális kapcsolatai úgyszintén fennmaradhatnak, továbbá az is komoly gazdasági előny, hogy jóval kevesebb kiadást jelent egy ilyen program alkalmazása, mint az előzetes letartóztatás foganatosításával járó költségek.

V/4/6. A házi őrizet gyakorlata

A házi őrizet – mint azt az előzőekben kifejtettem- elsősorban a szökés veszélye miatt elrendelt előzetes letartóztatás helyettesítésére alkalmas, de ehhez képest is előrelépés lehet az intézkedés a kollúzió veszélye esetén is, mivel igen nehézzé válik számára a nyomok eltüntetése, a tanúk megfélemlítése stb., ha nem hagyhatja el a lakását. Ezt a hatást azonban a terhelt életébe, személyi szabadságába való kisebb beavatkozással éri el, de talán a házi őrizet legkomolyabb pozitív társadalmi hozadéka az, hogy az úgynevezett kriminális fertőződés, vagy a megbélyegződés is hasonlóan elmaradhat, szemben az előzetes letartóztatással. Hazánkban a házi őrizet is jóval ritkábban alkalmazott intézmény az előzetes letartóztatásnál, mivel a 2013-as statisztikai adatok azt mutatják, hogy az egész országban összesen 154 alkalommal rendelték ezt el.⁷⁶ Külön az elektronikus felügyelettel véghezvitt távollattartásról jelenleg nincs adatunk.

V/5. A távollattartás

V/5/1. A távollattartásról általában

A jelenlegi Be. egyik legtöbbször bírált intézménye a 2006. évi LI. törvény 59. §-ával a büntetőeljárásba bevezetett távollattartás, továbbá később, 2009. évi LXXII. törvénnyel bevezetett ideiglenes megelőző (rendőrségi) és a megelőző (polgári bírósági) távollattartás. Ezek célja csak részben takarja egymást a három jogterületen szabályozott jogintézményeknél, mivel a Ttv. módosításával létrehozott Hktv.-ben szabályozott távollattartás célja a bántalmazott és a bántalmazottra is tekintettel a vele együtt lakó kiskorú, vagy más személy gyors védelme. Mivel tehát széleskörűen szabályozott viszonyról van szó, ez a rendelkezés egy kicsit tágabb szemszögű, bővebb kifejtést igényel.

Az 53/2009 (V.6.) AB határozat foglalkozott először az önálló képviselői indítvánnyal, melyet 2008 szeptemberében nyújtottak be, ezt az Országgyűlés 2008. december

⁷⁶ <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf> 2. oldal

15. napján fogadott el. A köztársasági elnök ezt, a Távoltartásról szóló törvényt nem írta alá, mivel egyes rendelkezései az Alkotmányba ütköztek, ezért az alkotmányellenesség előzetes vizsgálatára megküldte a törvényt az Alkotmánybíróságnak. Érvelése szerint a Ttv. által konstituált intézmény korlátozza az Alkotmánybíróság gyakorlatában szorosan összetartozó jogokként értelmezett személyes szabadsághoz való jogot (1949. évi XX. törvény 55. § (1) bekezdés), valamint a mozgásszabadsághoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogot (1949. évi XX. törvény 58. § (1) bekezdés). Emiatt az alapjog-korlátozási kritériumoknak is meg kellene felelnie az intézménynek, azonban több, aggályos kérdésben is tágító értelmezéssel él, mint amilyen a hozzátartozó fogalmának kiterjesztő értelmezése, továbbá az erőszak fogalmát is részben értelmezhetetlenül, részben túl szélesen határozza meg. Az Alkotmánybíróság 2009. június hó 6. napján hirdette ki döntését, amelyben megállapította a törvény 1. § (1) és (5) bekezdésének alkotmányellenességét. Megjegyezte a testület azt elvi megállapításként, hogy „a családon belüli erőszak kikerült a magánszféra köréből, az ellene való fellépés tehát közüggé vált. Az állami fellépéssel – konkrétan a távoltartás intézményével – szemben azonban fontos (kétirányú) aggályok fogalmazódnak meg. Jogi aggályként vethető fel az, hogy a távoltartás erőteljes beavatkozás a személyes szabadságba és a tulajdonhoz való jogba. Ez az alapjogvédelmi többletgaranciák biztosításával küszöbölhető ki. Gyakorlati aggályt jelent, hogy a tapasztalatok szerint a távoltartási idő elteltét követően az újabb konfliktusok kialakulásának veszélye nő, a bántalmazó elhelyezésének megoldatlansága kriminalizáló hatású is lehet, végül előfordulhat a távoltartás intézményével való visszaélés is.”⁷⁷

Mivel a távoltartásról szóló törvény erőteljes visszhangot váltott ki a sajtóban is, továbbá a családon belül erőszakkal foglalkozó civilszervezetek körében is. Az AB döntésének fényében nyilvánvalóvá vált, hogy továbbra is kell olyan jogszabály, amely a családon belüli erőszak megfékezését, az általa okozott veszélyekkel szembeni védelmet biztosítja az áldozatok számára. Ezért az Országgyűlés 2009. június hó 22. napján új szabályozást fogadott el, a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvényt. Ez annyiban tér el elődjétől, hogy kihagyja az Alkotmánybíróság által alkotmányellenesnek ítélt fogalommeghatározásokat, vagyis pusztán mechanikus módon oldja meg a jelen lévő problémát, ezzel továbbra sem volt képes a hozzátartozók közötti erőszak kérdését összefüggéseiben kezelni.⁷⁸

⁷⁷ 53/2009. (V.6.) AB határozat, ABK 2008. december, 1655.

⁷⁸ Jogesetek Magyarázata 2011/1. szám, Opten Kft., Budapest, 19. oldal.

Az Alkotmánybíróság határozata tehát ekkor rávilágított arra, hogy a jogintézmény alapvetően meglévő és súlyos problémát próbál kezelni, azonban a mód nem igazán alkalmas a Magyarországon jelen lévő társadalmi – gazdasági viszonyok közepette az általa kitűzött célok elérésére.

V/5/2. A távoltartás a büntetőeljárásban

Alkotmányjogi aspektusból tehát így fest a távoltartás intézménye, s ezen intézkedéseket vezették át a büntetőeljárási jogba is a 2006. évi LI. törvénnyel. A hatályos Be. a 138/A. § -ban szabályozza a távoltartás intézményét, s kijelenti, hogy elsősorban a terhelt szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához való jogát korlátozza, de ez csak az a.) és a b.) pontban megszabott kötelezettségekre lehet igaz, mivel ezek azt tartalmazzák, hogy a meghatározott lakást el kell hagynia, és onnan távol maradni, továbbá azt, hogy a meghatározott személytől, annak lakó vagy munkahelyétől, az általa látogatott nevelési-oktatási intézménytől, stb.-től köteles magát távol tartani. A c.) pont szerint szélesebb értelmű korlátozásnak is köteles magát a terhelt alávetni, e szerint ugyanis egyáltalán attól is tartózkodnia kell, hogy a meghatározott személlyel közvetlenül vagy közvetve érintkezésbe lépjen.

Hangsúlyozandó, hogy a terhelt az adott ingatlanból attól függetlenül eltávolítható, hogy ott milyen jogcímen tartózkodik, akkor is van rá mód, tehát az sem akadály, ha a lakásnak mindkét fél szívésségi használója, vagy ha a terhelt a lakás tulajdonosa. A távoltartást a jogalkotó gyakorlatilag az előzetes letartóztatás alternatívájaként alkalmazza, de differenciált tartalommal, ugyanis azok elsősorban a szökés – elrejtőzés veszélyének fennállása alapján alkalmazhatók, s ennek kiküszöbölésére használhatók. A távoltartást ezzel szemben elsősorban a 129. § (2) bekezdés c.) pontjában szabályozott kollúzió, illetve a 129. § (2) bekezdés d.) pontjában szabályozott bűnismétlés veszélyével szemben kell alkalmazni. Annyi különbség van csupán, hogy különösen figyelemmel kell lenni a bűncselekmény jellegére, valamint a terhelt és a sértett viszonyára, tehát megalapozottan feltehetőnek kell lennie a fent említett körülmények megtörténésének. Ezen feltételek teljesülése esetén is csak akkor rendelhető el a távoltartás másik oldalról, ha az elérni kívánt célok ezzel biztosíthatók.

Ugyan a személyi szabadság korlátozása szempontjából a terhelt kedvezőbb helyzetben van az előzetes letartóztatásnál, mindazonáltal ezen intézkedéssel kapcsolatban nem szabad megfeledkeznünk a joggyakorlat tapasztalatairól, melyekre később kitérek. Az intézkedés alapvető célja tehát az, hogy a terhelt ellen kiszabott enyhébb intézkedés a sértettet is védelemre szorulónak látja, de az előzetes letartóztatást nem rendeli el.

A távoltartást a bíróság rendeli el, tíztől hatvan napig tartó időtartamra van erre lehetőség, meghosszabbítására pedig ezen túl nincs mód. Ebből az következik, hogy a sértettet az egész eljárás alatt nem célja védeni a terhelt befolyásolásától, azonban ha a hatóságok meggyőződnek arról, hogy a terhelt ezt akár a távoltartást követően megkísérli a sértett tanú befolyásolását vagy a bűncselekmény befejezését, akkor az előzetes letartóztatásra kerülhet sor.

Az intézkedés elrendelését az ügyész, a magánvádló, pótmagánvádló, a sértett, a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes sértett törvényes képviselője, valamint a terhelttel közös háztartásban élő kiskorú személy törvényes képviselője indítványozhatja.

A megelőző távoltartás szabályaival szemben a büntetőeljárásban sokkal szűkebb az eljárás kezdeményezésére jogosult személyek köre és közöttük kizárólag a sértett vagy a személyéhez kapcsolódó hozzátartozói és képviselői kör valamint az ügyész található meg, a Hktv. szerinti távoltartást kezdeményezők köre ennél azonban jóval tágabb, mivel ennek körébe sorolhatók azon a családvédelmi és egyéb szervek is, amelyeknek munkája során tudomására jut a családon belüli erőszak megvalósulása.

Tehát a büntetőeljárásban alkalmazott távoltartás kizárólag a törvény által meghatározott körben, s nem csak kizárólag hozzátartozók közti erőszak esetében, s csak a taxatív felsorolt esetekben szabható ki, s mint az összes kényszerintézkedésnek, ennek is a büntetőeljárás zavartalan lefolytatása az egyetlen célja.

A Hktv. 1. §-a szerint a hozzátartozók közötti erőszak megvalósulása esetén rendelhető el a távoltartás. Ennek minősül „a bántalmazó által a bántalmazott sérelmére megvalósított, a méltóságot, az életet, a szexuális önrendelkezéshez való jogot, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető tevékenység, és a bántalmazó által a bántalmazó sérelmére elkövetett, a méltóságot, az életet, továbbá a testi és lelki egészséget súlyosan és közvetlenül veszélyeztető mulasztás.”⁷⁹

V/5/3. Távoltartás gyakorlati problémái

A joggyakorlatban a távoltartás mindhárom formájának fontos jelentősége kell, hogy legyen, s emiatt a három módozat problémáit együtt kell látnunk. Kezdetnek megállapítást kell nyernie annak, hogy a súlyos krízis kialakulása általánosságban véve egy hosszabb folyamat – akár tartós sanyargatás – eredménye, a családtagok veszélyeztetettségét a velük érintkező szakemberek az ilyen állapot bekövetkezése előtt is észlelhetik. Azonban ugyanúgy,

⁷⁹ 2009. évi LXXII. törvény 1. § (1) bekezdés a.) és b.) pont

ahogy a megelőző ideiglenes távoltartással, a megelőző távoltartással is komoly, gyakorlatban jelentkező problémák jelentkeznek. Ezekkel azon okból foglalkozunk kevesebbet, mert nem tartoznak szorosan a büntetőeljárás jog témakörébe, sokkal inkább családvédelmi szabályozások ugyanis, mint a távoltartás.

A Hktv. szabályozza a családvédelem koordinációjáért felelős szerv eljárását, hatáskörét, hogyha a hozzátartozók közötti erőszak veszélyét észlelik, továbbá jelzőrendszer kialakítását az információáramlás érdekében. A törvényi szabályozásban hiányossággént jelentkezik ugyanakkor az, hogy míg azon szervek, intézmények, amelyek tevékenységük körében látnak el a hozzátartozók közötti erőszak megelőzéséhez kapcsolódó feladatot – amilyen például az ügyész is- kötelesek jelezni, ha hozzátartozók közötti erőszak veszélyét észlelik, s ennek elmulasztása még fegyelmi felelősségre vonást is eredményezhet, addig ugyanez a törvény ilyen súllyal nem írja elő az ideiglenes megelőző távoltartási eljárás kezdeményezésének kötelező voltát a rendőrség irányába ezen esetekben. Ebből is kifolyólag előfordulnak olyan esetek, hogy annak ellenére, hogy a bántalmazott többször is jelezte a családvédelmi szervek irányában az őt és gyermekét ért folyamatos zaklatás és bántalmazás tényét, e tárgyban e szervek irányából rendőrségi bejelentésre nem került sor. Ugyanígy problémás az, hogy az eljárásban a Ket. előírásait kell alkalmazni, ez pedig azt jelenti, hogy a Ket. ügyfélfogalma is érvényesül. Ez alapján pedig „a természetes személy ügyfélnek akkor van eljárási képessége, ha a polgári jog szabályai szerint cselekvőképességgel rendelkezik. Jogszabályban meghatározott esetben a korlátozott cselekvőképességgel rendelkező személyt is megilleti az eljárási képesség. Az eljáró hatóság hivatalból vizsgálhatja az eljárási képesség meglétét, és ha annak hiányát állapítja meg, úgy az ügyfél helyett törvényes képviselőjét vonja be az eljárásba, illetve ügygondnok kirendelését kéri. Az ideiglenes megelőző távoltartási eljárásban nem vitathatóan ügyfélnek minősül a bántalmazott és a bántalmazó, de a megállapított tényállás szerint ténylegesen tettleg is bántalmazott kiskorú gyermek ügyféli minőségének megállapítása terén már nagyon eltérő a különböző rendőrkapitányságok gyakorlata.”⁸⁰

A gyakorlati jogalkalmazók részéről abszolút jogos az a felvetés, hogy a bántalmazó szülő kiskorú gyermeke sérelmére is elkövetheti a Hktv. 1. § a.) vagy b.) pontjában megemlített hozzátartozók közötti erőszaknak minősülő cselekményt vagy mulasztást, a gyermek pedig az eljárásban bántalmazottnak, azaz ügyfélnek kell, hogy minősüljön, tehát az ő vonatkozásában is rendelkezni kell a távoltartásról.

⁸⁰ Ügyészek Lapja, 2011/4. szám: Tóth Éva: Szabadíts meg a gonosztól – a távoltartás dilemmái: 25. oldal

Egyes hatóságok hozzátartozók közötti erőszaknak minősítik azt a fajta bántalmazói magatartást, hogy ha a férj az anyát a kiskorú gyermekek jelenlétében bántalmazza, ez a cselekmény pedig többször ismétlődik, így a gyermekek állandó félelemben, rettegésben élnek. Az ilyen állapotnak kitett gyermekek bántalmazotti minőségének meghatározásában azonban igen eltérő a jogalkalmazói gyakorlat. Más hatóságok a bántalmazott anyára tekintettel rendelik el a gyermekektől való távoltartást, de a harmadik variáció is előfordul, mégpedig az, hogy bántalmazottnak – szigorúan a Ket. alapján- az anyát tekintik, az eljárás alatt a kiskorú gyermeket tanúként hallgatják meg és a távoltartó határozat rendelkező részében csak a bántalmazott anyától rendelnek el távoltartást, és ugyan a Családjogi törvény 91. § (1) bekezdés h.) pontja értelmében „a szülői felügyelet szünetel, ha a szülővel szemben a rendőrség vagy a bíróság a gyermek, illetve a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett, külön törvényben meghatározott hozzátartozók közötti erőszak miatt ideiglenes megelőző távoltartó határozatot, megelőző távoltartó határozatot hozott”⁸¹, mindazonáltal ez nem zárja ki az egyéb módon történő, például telefonon, elektronikus úton történő érintkezést, mely gyakran zaklatásként jelenik meg, s ez további lelki terhet jelent a gyermek számára.

További komoly problémát jelent az, hogy a Hketv. 6. § (4) bekezdése szerint 72 órára rendeli el a rendőrség az ideiglenes távoltartást, ugyanakkor nem írja elő a kötelező tartalmi elemeinél azt, hogy ezt az időpontot a határozatban meg kellene jelölni. Ez azt a kialakult helyzetet eredményezi, hogy a gyakorlatban a határozat átvételétől számítják a 72 órát, azonban azt nem minden esetben veszi át a bántalmazó a helyszínen vagy a rendőrségen. Mivel ez a megadott 72 óra egy igen rövid időtartam, indokolt lenne a határozatban egyértelműen meghatározni azt is, hogy a bántalmazónak mikor kell elhagynia a lakást, vagy, hogy mikor kezdődik a megelőző távoltartás.

Ennél is súlyosabb problémát vet fel az, hogy a Hketv 13. § (2) bekezdése szerint a megelőző távoltartás elrendelésére irányuló nemperes eljárásra a Pp. szabályait kell alkalmazni. Ez azonban azt jelenti, hogy a kevésbé szoros határidők folytán nem kizárt, hogy a törvényszék a fellebbezést csak hónapokkal később bírálja el. Amennyiben az elsőfokú határozatot a fellebbezési eljárás során hatályon kívül helyezi és a bíróságot új eljárásra utasítja, kérdés az is, hogy az elsőfokú bíróság hónapokkal később milyen bizonyítást folytathat le.

⁸¹ 1952. évi IV. törvény, 91. § (1) bekezdés h.) pont

Egyes vélemények szerint jelen szabályozás mellett a jogorvoslati eljárásban a bíróság mindenképpen törvényt sért, mind a távoltartás visszamenőleges, teljesen értelmetlen, mind pedig végrehajthatatlan elrendelésével, mind pedig a folytatólagos eljárásban olyan bizonyítékok értékelésével, amelyek ráadásul már új eljárás lefolytatására adhatnának alapot.

Ilyen, és ehhez hasonló megoldásokat lehetne még sorolni, ezek a megelőző távoltartás intézményének gyakorlati alkalmazásában nem, hogy segítenek, hanem sok esetben a hatóságokat kényszerítik jogellenes működésre, ráadásul a sértetteknek sem segítenek. Azt az elkövetői magatartást sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy egy ilyen határozat kézhezvétele nem kis arányban csak „olaj a tűzre”, s az ismételt elkövetés újfent a gyermekek egészséges fejlődését gátolja.

Azon rendelkezés hiánya mellett sem mehetünk el szótlánul, hogy a bántalmazó az ingatlan elhagyása előtt bármilyen személyes tárgyát magával vihetné, illetve az előállítás esetén visszatérhetne azokért a bántalmazottal közösen használt ingatlanba, tehát ez egy teljesen tisztázatlan kérdés, még akkor is, ha a vonatkozó ORFK utasításban csupán az ingatlan azonnali elhagyásának kötelezettségeként, illetve a visszatérés tilalmazásaként van jelen, ez az oldal tehát a bántalmazó érdekeit érinti meglehetősen súlyosan. Sok esetben azonban ehhez hasonlóan a bántalmazott helyzetét rontja az ilyen távoltartás, mivel egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy az ingatlant elhagyó bántalmazó távozáskor elviszi keresőként a család egyetlen bankkártyáját, majd beszáll a tulajdonát képező gépjárműbe, majd magára hagyja a bántalmazottat.

Ugyanakkor nagyon fontos felismerés az, hogy „nem kizárólag a büntetőjog, illetve szabálysértési jogban nevesített és szankcionált elkövetési magatartások lehetnek alkalmasak arra, hogy közvetlenül az egyén, közvetve pedig akár a társadalmi együttélés rendjét, egyensúlyát megbillentsék. Valóban: a méltóság, az élet, a testi, lelki egészség, illetve a szexuális önrendelkezéshez való jog súlyos és közvetlen veszélyeztetése szintén indokoltá teheti az állam aktív beavatkozását.”⁸² Az azonban már koránt sem olyan biztos, hogy kizárólag egy új jogintézmény bevezetése válasz a megelőzni kívánt negatív történések kezelésére, anélkül, hogy az alkalmazáshoz szükséges intézményi háttér, technikai feltételek, vagy a finanszírozás forrásai biztosítottak lennének. Erre kiemelkedő példa az, hogy a – s ez a büntetőeljárásban alkalmazott távoltartásban is komoly akadályként jelen lévő probléma – bántalmazó, miközben az intézkedést fogyanatosítják, hol tud tartózkodni. Ez az osztrák

⁸² Kriminológiai Közlemények – Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010 – Hitesy Edina – Glosszák a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény margójára – 43. oldal

modellben sincs kifejezetten kimunkálva, ott azonban nem a hazánkban működő éjszakai szállást nyújtó intézmények infrastruktúrája működik, melyben nem csupán a higiénés és közösségi viszonyok alacsonyabb fokát értem, hanem azt is, hogy hazánk hátrányosabb helyzetű vidékein ez akár 20-30 km-es, vagy nagyobb távolságra történő utazást is igényelhet.

A törvény kidolgozása során alapul vett osztrák mintától eltérően – mely modellnek négy pillére van, a rendőrség, a családjogi bíróság, a civilszervezetek, valamint a büntető igazságszolgáltatás –, a távoltartás rendszerében szinte teljesen súlytalanok maradtak a társadalmi szervezetek, éppen azok a civil szerveződések, melyek kifejezett céljai közt állnak a családon belüli erőszak hatékony kezelésének formái.

Ebben a formájában tehát a távoltartás egyik módja sem tekinthető csodaszernek, s annak hatására nem fog megszűnni a hozzátartozók közötti erőszak, de része lehet a családon belüli agresszió minimalizálásának, különösen akkor, amennyiben a jogi szabályozás korrekciójára kerülne sor a közeljövőben, s a háttér – intézményrendszert is fejlesztenék. Ehhez a kormány, az önkormányzatok, a hatóságok és a civil szervezetek szoros együttműködésére, a jelenlegi intézmények fejlesztésére lenne szükség. „A hatékony végrehajtás kulcsa pedig nem elsősorban a kritizálásban, hanem a [...] racionális jogalkalmazásban, a végrehajtó szervek közti folyamatos kommunikációban és tapasztalatcserében, közös megoldási javaslatok kidolgozásában rejlik.”⁸³

Ugyanezeket a kijelentéseket megtehetjük a büntetőeljárásban alkalmazott személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésnél is, hiszen a távoltartás intézményében ugyan kevesebb jogalkalmazói kérdés merül fel, azonban az intézményrendszer hiányos jelenléte a hátrányos helyzetű térségekben, a korlátozás időtartama, az intézkedés hatásos voltának megkérdőjelezése ugyanúgy felmerülnek a büntetőeljárás távoltartásában is. Ezeket a problémákat is hasonlóképpen, racionális jogfejlesztéssel, intézményfejlesztéssel, tapasztalatcserével lehetne megoldani, mivel a családon belüli erőszak olyan súlyos kérdés, amit – ha már a jogalkotó felismerte létét – mindenképpen a lehető leghatékonyabban kell szabályozni.

⁸³ Kriminológiai Közlemények – Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2010 – Hitesy Edina – Glosszák a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról szóló 2009. évi LXXII. törvény margójára – 49. oldal

V/6. Az óvadék

V/6/1. Az óvadékról általában

Ahogy azt a dolgozat elején is megemlítettem, a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések között meglehetősen sok olyan van, amelyek szakmai körökben vitát váltanak ki, azonban az óvadék azon intézkedések közé tartozik, amellyel kapcsolatban nem csak hazánkban, hanem külföldön, így például Hollandiában vagy Finnországban is komoly kérdések merülnek fel. Az óvadék jelenleg nem csak az angolszász jogrendszerben, hanem Európa kontinentális jogrendszert követő részében is jelen van, ugyanúgy a francia, mint a német szabályozásban, s ebből kifolyólag az azokat követő országok jogrendszereiben is jelen van.

A mai magyar jogrendszerben ugyan egy friss intézményről van szó, mivel csak a hatályos Be. bevezetése óta alkalmazzák, azonban az 1998-as törvényhozás és a 2003-mas hatálybalépés előtt is jelen volt Magyarországon az intézkedés, bár változó tartalommal. 1945-öt követően ugyan mellőzték az alkalmazását, de 1945 előtt az előzetes letartóztatás alternatívájaként jelen volt ez az anyagi jellegű szurrogátum.

A történeti távlat megismeréséhez tisztában kell lennünk az óvadék alapvető céljával. „Az előzetes letartóztatásnál enyhébb jogkorlátozást jelentő, azt helyettesítő eljárásjogi eszköz, mely vagyoni értéke folytán hivatott biztosítani, hogy a terhelt ne szökjön meg, illetve a hatóság megjelenésére felszólító határozatának engedelmeskedjék.”⁸⁴ „Másként fogalmazva: az óvadék a büntetőeljárásban az eljárás alá vont személy által nyújtott biztosíték, amely arra szolgál, hogy a szabadlábon lévő személy a büntetőeljárás során rendelkezésre álljon.”⁸⁵ Az előzetes letartóztatás alternatíváját jelenti, mert lehetőséget biztosít arra, hogy a terhelt jelenlétét úgy biztosítsák az eljárási cselekményeknél, hogy egyben a személyi szabadságát ne vonják el.⁸⁶ Tehát az óvadék vagyoni természetű biztosíték, amelyet letehetett a terhelt, vagy más, míg a kezesség, pedig bizalmat élvező személy vagy intézmény által kifejezett és vállalt biztosíték volt.⁸⁷ Az óvadék az előzetes letartóztatást helyettesítő, a terhelt jelenlétének biztosítását szolgáló olyan sajátos kényszerintézkedés, melynek elfogadásával egyidejűleg más kényszerintézkedés is elrendelhető. Természetesen a polgári jogban is találkozhatunk az óvadékkal és a kezességgel, de ezek

⁸⁴ Herke Csongor: A letartóztatás. Dialóg Campus kiadó, Budapest – Pécs, 2002, 214. o.

⁸⁵ Kardos Sándor: Óvadék a büntetőeljárásban. DE-ÁJK, Debrecen, 67. o.

⁸⁶ Bánáti J.- Belovics E. – Csák Zs. – Sinku P. – Tóth M. – Varga Z.: Büntető eljárásjog, HVG-Orac, Budapest, 2003, 90. o.

⁸⁷ Király Tibor – Büntetőeljárás Jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 90. o.

eltérő célt szolgáló jogintézmények. Az óvadék szerződési biztosíték, mégpedig a teljesítési képességet erősítő dologi jogi biztosíték. Az óvadék pénz, takarékbetétkönyv vagy értékpapír átadása a jogosultnak valamely jogviszonyból származó követelésének a biztosítása végett. A kezesség szintén biztosíték, amely rendeltetését azzal tölti be, hogy az adós kötelezettségének teljesítésére meghatározott feltételek mellett más is kötelezettséget vállal.⁸⁸

V/6/2. Az óvadék nemzetközi fejlődése

Az óvadék már a római jogban is ismert intézmény volt, a középkor azonban ezzel – mint az előzetes letartóztatás alóli mentesülés egyik leghatékonyabb formájával – felhagyott. Először újra a XIX-XX. században tért vissza először és leginkább az angolszász jogterületen, ezen belül is Amerikában lett népszerű. A büntetőeljárásban az intézmény akként működik, hogy alkalmazásával elkerülhető, kiküszöbölhető a fogva tartás. „Már az újabb római jog elvárása is volt, hogy még a legsúlyosabb büntetendő cselekmény esetén is megkíméltessek az előzetes fogva tartástól a vádlott, ki kezet állítani kész, sőt personae illustreseknél megelégedtek a cautio iuratoriával”.⁸⁹

Később, a középkorban az inkvizitórius eljárásban a hangsúly elsősorban azon volt, hogy a terhelttől beismerő vallomást szerezzenek, s itt a fogva tartás a tortúra részét képezte, s ez – amint már korábban is említettem – összeegyeztethetetlen volt a szabadlábon történő védekezéssel. Mindazonáltal ezzel szemben a vádelvi – akkuzatórius – rendszerben a biztosíték újra előtérbe kerülhetett, mivel a törvény előtti egyenlőség fontos szempontként jelent meg a polgári jogokért folytatott küzdelemben. A később megjelenő vegyes rendszerben nem csak a vádelv, hanem a nyomozóelv is szerephez jutott, azonban a szabadlábon történő védekezés, a szabadságjogok tiszteletben tartása elsősorban Franciaországból nagyobb hangsúlyt kapott, s ezt a biztosítékadás lehetőségével is tiszteletben kívánták tartani. Angliában továbbá minden letartóztatott 24 óra alatt béke,- vagy rendőrbíró elé volt állítandó a letartóztatás jóváhagyása, vagy szabadlábra helyezés végkimenetellel. Emellett pedig a gyanúsított szabadlábra volt helyezhető óvadék vagy kezesség nyújtása mellett.

Manapság az óvadék az Európai Unió számos tagállamában régóta működő intézmény, de a kivételek között kell megemlítenünk Olaszországot, Hollandiát vagy

⁸⁸ Bíró György – A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai. Novosni Kiadó, Miskolc, 2001, 488. és 505. o.

⁸⁹ Lakó Ferenc – A biztosíték jogintézményéről a büntetőeljárás törvény kodifikálásának jegyében. Magyar jog, 1996/6. szám, 346. o.

Svédországot. Kényszerintézkedésként kíméli a központi költségvetést, biztosítja a büntetőeljárás alapelveinek betartását, végső soron pedig csökkenti az intézményi leterheltséget is. Kijelenthető, hogy egész Európában, még ha az elrendelő hatóságok, vagy egyéb részletszabályok el is térnek, nagyjából azonos alapelvek mentén működik az óvadék intézménye, mivel azonban az óvadékot a legszélesebb körben az Amerikai Egyesült Államokban terjesztették el a jogalkalmazók, ezért talán érdemes a legnagyobb joggyakorlattal rendelkező példáról pár szót ejteni.

Az óvadék, a vádalkuval karöltve az amerikai büntetőeljárás történelmi elemeként van jelen. Jelenleg az óvadék kérdését az 1984-es reformtörvény szabályozza, de a hatvanas években lezajlott óvadékreform központi kérdése az volt, hogy a kevésbé tehetős rétegek számára is biztosítsák alkalmazhatóságát. A bírónak 4 lehetőség áll rendelkezésére: 1.: A vádlott szabadlábra helyezése egy írásos nyilatkozatba foglalt személyes kötelezettségvállalás alapján; 2.: A vádlott szabadlábra helyezése pénzbeni óvadék nyújtása ellenében, adott esetben magatartási szabályok előírása mellett; 3.: A vádlott 10 napnál nem hosszabb időre történő letartóztatása, hogy ezáltal lehetővé váljon egy más ügyben hozott szabadlábra helyezési határozat hatályon kívül helyezése; 4.: Bizonyos esetekben a letartóztatás elrendelése óvadék letételének lehetősége nélkül, amelyre csak a tárgyalást követően kerülhet sor.⁹⁰ A bírónak az óvadék kiszabásakor két tényezőt kell figyelembe vennie: egyrészt, hogy fennáll-e a szökés lehetősége, másrészt, hogy a szabadlábon védekezés veszélyezteti-e a társadalom valamely tagját, fontos még a terhelt egyéb kötődése is, például az, hogy van-e családja, van-e munkahelye, üzleti kötődései és így tovább.

Amennyiben azonban a szabadlábra helyezett személy nem jelenik meg a tárgyaláson, ismét előzetes letartóztatásba kerül, továbbá megvádolják őt az „eljárás akadályozása” nevű bűncselekménnyel is. Továbbá, ha a szabadlábra helyezett vádlott újabb bűncselekményt követ el, az a későbbi büntetéskiszabásnál is minősítő körülményként jelenik meg. A vádlott eltiltható attól, hogy kapcsolatba lépjen a bűncselekmény sértettjével, tanúkkal és kötelezhető arra is, hogy kábítószer függőségét ellenőrizték.

Nyilvánvaló az, hogy az amerikai joggyakorlatra hatással van az az angolszász tradíció, amely a személyes szabadságot alapvető értéknek tekinti, s az ártatlanság vélelme, valamint az a követelmény, hogy ne legyen ésszerű kétely a vádlott bűnösségét illetően, azt az elvárást teremti meg, hogy a vádlott minél inkább szabadlábon védekezzen a vádlott az

⁹⁰ Kardos Sándor: Óvadék a büntetőeljárásban. DE-ÁJK, Debrecen, 72. o.

ítélethozatalig. Továbbá szerepet játszik az is, hogy a letartóztatásnak számos, kétségkívül káros hatása van: A vádlott elveszítheti munkahelyét, családi kapcsolataiban is romlás következhet be. A szabadlábon való védekezés mellett szól az is, hogy szövetségi szinten az ügyek negyede felmentéssel zárul.⁹¹

Megemlítendő azonban az, hogy az Egyesült Államokban is kritika érte az óvadékot abból a szempontból, hogy a vagyonosabb rétegek privilegizált helyzetét alakítja ki, s épp emiatt az Egyesült Államok Alkotmányához fűzött VIII. kiegészítése megtiltotta az óvadék túlzott mértékű megállapítását. A bírói gyakorlat ugyanakkor nem változtatta meg azt a fő szabályt, hogy a vádlottak számára az összeget olyan szinten kelljen meghatározni, hogy azt a vádlott „zsebből” ki tudja fizetni, mivel ha a vádlott valamely összeget nem tud megfizetni, attól még a bíróságnak nem szabad alább hagynia a feltételrendszerek követelményeiből. A bírók többségében azon az állásponton vannak, hogy a bíróság ugyan nem határozhat meg szándékosan olyan összeget, amelyet a terhelt biztosan nem tud kifizetni, de az óvadék összegét minimálisan olyan mértékben állapítja meg, melyet az adott ügyben, az adott vádlottal szemben a biztosításhoz szükségesnek ítél. Ebből az következik, hogy ha a vádlott nem tudja megfizetni az óvadék összegét, az nem azért van, mert túl szegény, hanem mert túl veszélyes a társadalomra.

V/6/3. Az óvadék hazai fejlődése

Már az 1848-as forradalom előtt is volt olyan lehetőség a magyar jogban, mely engedélyezte a gyanúsított szabadlábra helyezését kezesség vagy óvadék ellenében. A kezesség ebben a formában azt jelentette, hogy a kezes vállalta, hogy a meghatározott napon a gyanúsítottat bíróság elé állítja, ennek sikertelensége esetére pedig azt, hogy ő maga fogja megfizetni a bírságot. Ezt az intézményt már a XVII. századtól ismerték, az úriszék előtti eljárásban is ismert volt. Ebben az olvasatban azt jelentette, hogy ha a terhelt munkaadója, gazdája vagy a bíróság előtt ismert más személy kezességet vállalt azért, hogy a későbbiekben a bíróság előtt megjelenik, az előzetes letartóztatás megszüntetésre került. Óvadéokra pedig már 1627-ből is találunk utalást Szombathely város statútumában. Az akkori szabályok szerint a kezességre vagy óvadékra való szabadon bocsátást maga a rab, esetleg a falusi előljárók

⁹¹ Ogren, Robert W.: Az óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés és a vádalku az Egyesült Államokban. Talcott, Robert M.: Az óvadék és a biztosíték. CELLI, Amerikai Ügyvédi Kamara Közép és Kelet- Európai jogi kezdeményezés, Budapest, 1998. 135. o.

kérhették. Az óvadékra való elbocsátásnál döntő körülmény volt az, hogy elfogottat ez a munkavégzésben ne akadályozza.⁹²

Az 1850-es évek elején a szabadlábra helyezés legfontosabb kelléke a kezeslevél volt, amelyben a lakóhely előljárója vagy bármely magánszemély kezeskedett azért vagyonával, hogy a terhelt az eljárási cselekményeken meg fog jelenni. A városi bíróságok gyakorlatában ugyanakkor nagyjából a török időket követően találkozhatunk óvadékkal. A reformkorban mozgalom bontakozott ki a feudális büntetőeljárás és annak intézményei ellen, azonban igazi kodifikációban csak az 1872-es Csemegi-féle bünvádi eljárásról szóló törvényjavaslatban találkozunk az óvadék intézményével, mely egyébként azzal a szabályozással élt, hogy a szökés veszélye azon bűncselekmények esetén, amelyek 5 évet meg nem haladó szabadságvesztéssel büntetendők, az elkövetők megfelelő biztosíték (óvadék) esetén szabadlábra helyezhetők. A biztosíték annak adójának tulajdona marad, terhelhető, és az eljárás megszüntetése vagy felmentés esetén vissza kell adni. Végül az 1896. évi XXXIII. törvény a Bünvádi Perrendtartásról már annyiban liberálisabb szabályozást fogadott el, hogy elviekben a legsúlyosabb cselekmények esetében sem zárta ki a biztosíték adását. Olyannyira haladó és használható szabályozás volt ez, hogy a részletszabályokat majdnem fél évszázaddal később, az 1363/1945. ME. sz. rendelet helyezte hatályon kívül. Az ekkor kialakuló szocialista jogrendszer az intézményre „anyagias és pénzközpontú” szemlélete miatt nem tartott igényt, de az 1998. évi XIX. törvény megalkotásakor már nem lehetett vitás, hogy az intézményt az előzetes letartóztatás alternatívájaként ismét alkalmazni kell. „Ezt a felismerést nyilván elősegítette, hogy az európai integráció felé törekvő Magyarország számára egyre fontosabb lett a nemzetközi elvárásoknak való megfelelés is. A személyes szabadság korlátozására vonatkozó szabályok ugyanis a nemzetközi egyezményekben is megjelentek.”⁹³ Az ENSZ Polgári és Politikai jogok Egyezségokmánya ugyanis már korábban is utalt a szabadlábon védekezés jelentőségére, ily módon: „Ne legyen az az általános szabály, hogy az ítélethozatalra váró személyt fogva kell tartani, azonban a szabadlábra helyezést függővé lehet tenni olyan biztosítékoktól, amelyek szavatolják azt, hogy az érintett személy megjelenjen a tárgyaláson, a bírósági eljárás más szakaszában, illetve adott esetben az ítélet végrehajtása céljából jelentkeznek.”⁹⁴

⁹² Kállay István: Óvadék a 18-19. századi büntető joggyakorlatban. Jogtudományi közlöny, 1996. szeptember, 375. o.

⁹³ Kardos Sándor: Óvadék a büntetőeljárásban. DE-ÁJK, Debrecen, 75. oldal

⁹⁴ Herke Csongor: Az előzetes letartóztatást helyettesítő intézmények, különös tekintettel az óvadékra. Bírák Lapja, 1996/1-2. szám, 97. oldal

V/6/4. Az óvadékkal rokon intézmény – A biztosíték

A jelenlegi büntetőeljárási törvényben egy 1987 óta ott lévő, és a régi Be. szerint a IV. cím alá tartozó, azonban sokak szerint nem oda való intézmény is helyet kap, melyet a különleges eljárások közé sorol a törvény. Ebben az esetben az a kitétel van jelen, miszerint ebből az eljárásból hiányzik az alapügy, azaz maga az eljárás az alapügy. Sajátosságait tekintve is inkább a különeljárások közé illeszkedne, azonban az óvadékhoz hasonló a formája, éppen csak a funkciója gyökeresen eltérő.

Ez az intézmény ugyanis csak külföldön élő terhelt esetében engedélyezhető, állampolgárságtól függetlenül. Az intézkedés azt a praktikus és humánus célt szolgálja, hogy kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények esetében, a megalapozott gyanú meglétekor a külföldön lévő terheltnek a gyakran hosszabb ideig tartó büntetőeljárás idején ne kelljen lakhelyétől távol tartózkodnia, tehát távozhasson az országból a büntetőeljárás alatt is anélkül, hogy az állami büntetőigény sérülne. Ilyenkor tehát a büntetőeljárás a terhelt távollétében zajlik. Ez a legkomolyabb differencia az óvadékhoz képest, hiszen, míg az óvadéknál a terhelt mindenképpen ott van, s ezt biztosítja a pénzösszeg letétbe helyezésével, a biztosítékadás esetében pontosan ellenkezőleg, azért fizeti ki az összeget, hogy ne kelljen az eljárás során minden cselekménynél ott lennie.

A biztosíték megállapítására akkor kerülhet sor, ha előreláthatólag –bár ezt a törvény nem konkrétan fejt ki, de a (2) bekezdésből következik – a terhelttel szemben bűnösségének megállapítása esetében is csak pénzbüntetést, vagy felfüggesztett szabadságvesztést (és pénzmellékbüntetést) kellene kiszabni. Az intézmény rendeltetésével lenne ellentétes az, ha annak engedélyezése esetében jelentősebb tárgyi súlyú cselekmény elkövetésével meggyanúsított személyek hagyhassák el az országot, ezzel pedig kibújjanak a szabadságvesztés végrehajtása alól. Ennek ellenére előfordulhat az, hogy az előzetes várákozás ellenére is szabadságvesztés kiszabására kerül sor, azonban ebben az esetben a Be. 587. § (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a szabadságvesztés végrehajtását követően a biztosíték

kifizetendő.

A biztosíték összecszerúségét az engedélyező állapítja meg, s annak mértékét befolyásolja az előre láthatólag kiszabandó pénzbüntetés összege, a vagyonekbevonás esetleges előre becsült nagysága, a várató bűnügyi költség, és tilos aránytalanul nagyobb összegű biztosítékot megállapítani annál, mint amire várhatóan fordítandó.

A biztosíték tehát nem az óvadékot helyettesíti, hiszen az óvadéknak az a célja, hogy a terhelt az eljárás során a hatóság rendelkezésére álljon, itt az a cél, hogy a terhelt

távollétében is folytatható legyen az eljárás, továbbá – szintén szemben az óvadékkal – a biztosíték összegéből a vagyoni jellegű büntetőjogi szankciót foganatosítsák. A biztosíték kiszabása esetében a tárgyalás a terhelt távollétében is megtartható, elfogatóparancs sem bocsátható ki ellene. Hogyha az engedélyezésre jogosult – aki lehet az ügyész és a bíróság is – engedélyezi a biztosíték letétbe helyezését, azzal a feltétellel folytatható le az eljárás, hogy a biztosíték tényleges letétbe helyezése megtörténik. Ha a biztosíték letétbe helyezése nem történik meg az engedélyezés ellenére, a tárgyalásnak a vádlott távollétében történő megtartása eljárási szabálysértést valósít meg.⁹⁵

Abban az esetben, ha a bíróság a terheltet bűnösnek mondja ki, s tárgyalás mellőzésével szab ki büntetést, a biztosíték a határozat jogerőre emelkedésekor az államra száll – tehát az óvadékkal szemben nem jár vissza -, s a biztosíték összegét jogerős határozatban a terhelttel szemben kiszabott pénzbüntetésnek, illetve vagyonekobzásnak és bűnügyi költségnek a megtérítésére kell fordítani. Ez a rendelkezés egyértelműen az intézmény fedezet jellegére utal, ellentétben az óvadék biztosító jellegével, amely az eljárás zavartalan lefolytatását biztosítja. Megrovás esetén is az államra száll a biztosíték, tekintve, hogy azt is bűnösséget megállapító ítéletben mondja ki. Abban az esetben kell visszafizetni a biztosítékot, ha a terheltet a bíróság végrehajtandó szabadságvesztésre ítéli, de a biztosíték visszajár a terheltnek akkor is, ha a bíróság a nyomozást megszüntette, illetőleg ha a terheltet felmentette, vagy az eljárást megszüntette, bármilyen okból is történt ez. Részfelmentés esetében pedig a biztosíték arányos része jár vissza. Kizáró rendelkezés hiányában pedig az ügyész, a terhelt, a védő az általános szabályok alapján fellebbezhet, azon az alapon, hogy a bíróság a biztosíték visszajáró részét helytelenül határozta meg. Ezek a szabályok tehát az irányadóak az óvadékkal valamilyen szinten rokon, azonban mind céljában, mind végrehajtásában eltérő biztosíték esetében, hangsúlyosan kiemelve azon részeket, melyek alapján tökéletesen elhatárolható a két jogintézmény.

V/6/5. Az óvadék a hatályos Büntetőeljárásban

Ezekkel az előzményekkel jutottunk el az óvadék hatályos szabályozásához, mely a szakdolgozat szempontjából a legrelevánsabb kell, hogy legyen.

Az óvadék célja a terheltnek az eljárási cselekményeken való biztosítása, de oly módon, hogy a terhelt személyi szabadságát nem vonja el. De a törvény lehetőséget ad arra, hogy a bíróság az óvadék elfogadásával együtt lakhelyelhagyási tilalmat, házi őrizetet,

⁹⁵ BH 2003. 403.

távoltartást, valamint kiutazási tilalmat rendeljen el, ha a konkrét ügyben ezeket indokoltnak tartja, és az elrendelés feltételei fennállnak.

Az óvadék intézménye annyiban ugyanaz maradt, hogy az „a bíróság által meghatározott összeg, amely a terheltnek az eljárási cselekményeken való jelenlétét biztosítja.”⁹⁶

Ugyanakkor annyiban finomodott a szabályozás, hogy kizárólag a szökés, vagy elrejtőzés esetén szüntetheti meg a terhelt előzetes letartóztatását, tehát a többi előzetes letartóztatási különös oknál erre nincsen lehetőség. Ennek további feltétele az, hogy akkor lehet róla szó, ha a bűncselekményre és a terhelt személyi körülményeire figyelemmel elmondható az, hogy az eljárási cselekményeknél való megjelenést az óvadék letétele valószínűvé teheti.

Az óvadék megállapítását kizárólag a védő illetve a terhelt kérheti az előzetes letartóztatás elbírálására jogosult bíróságnál, a nyomozó hatóság, az ügyész vagy a bíróság hivatalból nem indítványozhatja az óvadék elfogadását. Ennek megállapításának tárgyában a bíróság ülést tart, amelyen az ügyészt, a terheltet és a védőt kell meghallgatnia, de ha a védő nem jelenik meg az ülésen, az ülés távollétében is megtartható. A bíróságnak az óvadék összegét a terhelt személyi körülményeire és vagyoni figyelemmel kell megállapítani. Határozatában lakhelyelhagyási tilalmat vagy házi őrizetet ennek ellenére is elrendelhet, s a bíróság az óvadék megállapításáról az előzetes letartóztatást elrendelő határozatában is rendelkezhet.

A törvény nem határozza meg azon bűncselekményeket, elkövetési formákat, büntetési tételeket, melyek megvalósulása esetén már kizárt az óvadék megállapítása, s ezzel bizonyos értelemben a bírói gyakorlat kap szabad kezét. Ez azt jelenti, hogy mindig a konkrét ügyben a rendelkezésre álló, a bűncselekményre és a terhelt személyi körülményeire vonatkozó tények, körülmények alapján kell eldöntenünk, hogy valószínűsíthető-e a terhelt jelenléte. Akár súlyos, élet elleni, életfogytig tartó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény elkövetése esetén sem kizárt az óvadék elfogadása. Legelőször azonban az vizsgálendő a bíróság részéről, hogy a 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott okon kívül másik különös előzetes letartóztatási ok is fennáll-e, amennyiben ugyanis igen, akkor az óvadék elfogadásának nincs helye. Csak abban az esetben, ha az elkövetés körülményeit, a terhelt magatartását, személyi, családi körülményeit, életvitelét megvizsgálva arra jut, hogy a bűncselekmény nagy tárgyi súlyára is tekintettel valóban valószínűvé teszi és biztosítja az óvadék letétele az eljárási cselekményeken való részvételt fogadhatja el a bíróság.

⁹⁶ 1998. évi XIX. törvény A Büntetőeljárásról 147. § (1) bekezdés

V/6/6. Az óvadék összege

Az óvadék összegének sem az alsó, sem a felső határát nem határozza meg törvény, a terhelt személyi és vagyoni viszonyaira figyelemmel olyan összegben látszik azt célszerűnek meghatározni, hogy az óvadék elvesztésének kilátása a szökéstől, elrejtőzéstől visszatartson. A törvény nem mondja, hogy az óvadékot letevő más személy személyi, vagyoni viszonyait figyelembe kell venni, de ez az óvadék céljából magából következik.⁹⁷ „Mindenesetre: az óvadék összegének sem alsó, sem felső határát nem állapítja meg a törvény, de olyan összegű óvadék megállapítása, ami a jövedelmi és vagyoni viszonyokat figyelembe véve nyilvánvalóan megfizethetetlen, az óvadék iránti kérelem burkolt elutasítását és egyben a törvény megkerülését jelenti.”⁹⁸

Abban az esetben, ha az előzetes letartóztatást megszüntetik óvadék ellenében az ügyész és a pótmagánvádló fellebbezéssel élhet. A korábbi szabályozás értelmében csak az ügyész élhetett fellebbezéssel, azonban a bírói gyakorlat a pótmagánvádló részére is biztosította a jogorvoslati jogosultságot. Az óvadék összegének csökkentése, valamint a lakhelyelhagyási tilalom, a házi őrizet és a távoltartás elrendelésének mellőzése és a kiutazási tilalom mellőzése érdekében a vádlott és a védő is fellebbezést nyújthat be, azonban a távoltartás és a külföldre utazási tilalom biztosításának mellőzése az eredeti BH. 2004/6. számú határozatban még nem volt benn az intézmények hiányában, azonban itt kiterjeszthető megállapítás az, hogy ezekre is alkalmazható a határozat. Kimondja továbbá a törvény, hogy a jogerősen megállapított óvadékot a bíróságon készpénzben kell letenni, adott esetben annak letételét külön jogszabályban meghatározott módon kell igazolni, ha banki átutalással helyezték azt a letéti számlára. A korábbi szabályozás szerint az óvadékot a terhelt, vagy helyette más is felajánlhatta, és ezt a letevőt a bíróságnak meg kellett hallgatnia. A letevő azonban a büntetőeljárás szabályai szerint egyetlen más pozícióval sem volt azonosítható, és mivel sem a tanú, sem az érdekelt, sem az egyéb érdekelt törvényi fogalmának nem felelt meg, igazmondási kötelezettség sem terhelte, és a meghallgatása során sem volt köteles válaszolni a bíróság ülésén vagy tárgyalásán feltett kérdésekre. A jelenlegi szabályozás ezt a fogalmat már nem ismeri. Azonban ez nem zárja ki azt, hogy más személy fizesse be az óvadékot a bíróság részére, csupán az változott, hogy a befizető részére nem köteleztet büntető eljárásjogi jogokat, kötelezettségeket, sőt, résztvevővé sem válik. A befizető lehet magánszemély, akár civil szervezet vagy jogi személy is, vagy a terhelt magánmunkáltatója. De akár a terhelt védője is befizetheti az óvadék összegét. Külföldön ezzel szemben széles

⁹⁷ Király Tibor: Büntetőeljárás Jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. 322. oldal

⁹⁸ Berkes György: Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG Orac, Budapest – 2004, 462. oldal

körben van lehetőség az óvadék értékpapírral történő megfizetésére is. Az ilyen teljesítésnek már a magyar jogban sincs akadálya, ráadásul e körben nem csak bemutatóra szóló értékpapírnak van jelentősége, hanem névre szólónak is. További eszköz lehetne egyébként az ingó-ingatlan vagyon zálogosítása, hiszen sok esetben a terhelt egyetlen lehetősége az lenne, hogy így teljesítse az óvadék összegét. Ennek logikus magyarázata az, hogy ha valaki zálogosítja a házat, ugyanúgy kevésbé valószínű, hogy megkísérelné a szökés, elrejtőzés esetét, mint ha pénzüsszegben teszi le ezt. . Az óvadék összegére hangsúlyozottan sem a terhelt, sem pedig védője nem tehet indítványt, nem közölheti, hogy milyen nagyságú óvadékot képes kifizetni, arra azonban joguk van, hogy a bíróságot mintegy tájékoztassa a terhelt élet és vagyonviszonyairól. Emellé olyan köz és magánokiratokat csatolhat, amelyek a terhelt életkörülményeit vagy annak egy részét tárják fel, valamint ingó és ingatlan vagyonának a nagyságát igazolják.

Arra is biztosít a hatályos törvény lehetőséget, hogy a bíróság már az előzetes letartóztatás elrendeléséről szóló határozatában döntsön az óvadékról, ugyanis a gyakorlatban előfordul, hogy amikor a terhelt őrizete nem szűnt meg, de az ügyész már a terhelt előzetes letartóztatását indítványozza, akkor a védő és a terhelt az óvadék megállapítására tesz indítványt.

A határozathozatalkor a bíróság hasonló feltételrendszer vizsgálatát végzi el, mint az előzetes letartóztatásnál, tehát megvizsgálja, hogy fennáll-e az általános ok, azonban a különös okok vizsgálatakor csak a 129. § (2) bekezdés b.) pontjának fennálltakor dönt az óvadék elrendeléséről, más esetben ugyanis ez törvéynél fogva kizárt.

Az óvadék megállapításáról a nyomozási bíró is dönthet, és a 210. § (1) bekezdés d.) pontja alapján erről ülést tart, csakúgy, mint az ítélebíróság, kivéve, ha az előkészítő ülésen vagy a tárgyaláson indítványozzák az arra jogosultak az óvadék megállapítását. Ekkor a bíróság ülés tartása nélkül az indítvány előterjesztésekor is dönthet az óvadék megállapításáról. A Legfelsőbb Bíróság jogértelmezése alapján az Országgyűlés 2006. július hó 1. napján hatályba lépett rendelkezésével úgy határozott, hogy a korábban kialakított bírói gyakorlatot törvénybe iktatja, s ez alapján „Az ülés mellőzhető, ha az indítvány tárgya óvadék megállapítása, és az előzetes letartóztatás elrendelése a 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott okán kívül máson is alapult.”⁹⁹ Akkor határoz a bíróság továbbra is ülésen, ha az óvadék megállapításának az előzetes letartóztatás mellőzésének, a terhelt előzetes letartóztatása megszüntetésének a Be. 147. § (2) bekezdésében rögzített törvényi feltételei

⁹⁹ 1998. évi XIX. törvény A Büntetőeljárásról 210. § (2) bekezdés

fennállnak. Másodfokú eljárásban a bíróság az ilyen indítványt tanácsulésen utasíthatja el.¹⁰⁰ Ugyanez a helyzet a harmadfokú eljárás esetében is.

V/6/7. Az óvadék elrendelésének időbeli korlátja

A gyakorlatban felmerülő kérdés az óvadék megállapítására tett időbeli korlát. A törvény ugyan nem állapít meg időbeli korlátot a megállapításra, azonban a 147. § (2) bekezdésének helyes értelmezése szerint mégis van ilyen. Ez abból következik, hogy a 129. § (2) bekezdés b.) pontjában meghatározott ok nem azonos a 327. § (2) bekezdés b.) pontjával, bár mind a kettőben történik utalás a szökés, elrejtőzés veszélyére. Azonban a 129. § (2) bekezdés b.) pontja a terheltnek az eljárási cselekményeken való részvételét, míg a 327. § (2) bekezdésének b.) pontja – az erre vonatkozó rendelkezés jogerőre emelkedése esetében – a szabadságvesztés biztosítását szolgálja. A 327. § (2) bekezdése szerint az ügydöntő határozat kihirdetése után az előzetes letartóztatás a 129. § (2) bekezdés a.), b.) vagy d.) pontja alapján kívül akkor is elrendelhető, ha az ítéletben kiszabott szabadságvesztés tartamára figyelemmel a vádlott szökésétől vagy elrejtőzésétől kell tartani. Ebben a szakaszban nem is a terhelt eljárási cselekménynél kötelező jelenlétének a biztosítása a cél, mint a 129. § (2) bekezdésénél, hanem a cél magának a szökésnek, vagy elrejtőzésnek a veszélyének kiküszöbölése, melyre a nem jogerősen kiszabott büntetés súlyossága nyújt következtetési alapot. Ez az ok tehát semmiképp nem tekinthető azonosnak a 129. § (2) bekezdése b.) pontjában foglalt okkal azonosnak, ebből pedig az következik, hogy az óvadék megállapításának feltételeit meghatározó szakaszban azért van a 129. § (2) bekezdésének b.) pontjára való utalás, mert ez jogértelmezéssel nem bővíthető, tehát amennyiben a 327. § (2) bekezdése szerinti előzetes letartóztatási ok áll fenn, az óvadék elfogadása a másodfokú eljárásban a törvénynél fogva kizárt.¹⁰¹ Harmadfokú bíróság eljárásában is kizárt az óvadék megállapítása akkor, ha a nem jogerős szabadságvesztés tartamára tekintettel áll fenn az önálló letartóztatási ok. A harmadfokú bíróság tanácsulésen utasítja el az erre vonatkozó indítványt. Másodfokú eljárásban, ha az óvadék engedélyezését a törvény nem zárja ki – melyre példa az, hogy ha a másodfokú eljárásban is a 129. § (2) bekezdés b.) pontja alapján tartották fenn az előzetes letartóztatást – a bíróság az indítványt ülésen bírálja el, végzése ellen pedig a 382. § alapján fellebbezésnek is van helye.

¹⁰⁰ BH 2004/272

¹⁰¹ BH 2004/272., BH 2004/135., BH 2004/134.

V/6/8. Az óvadék letétele

Az összeg letevésének megtörténtét követően pedig a fogva lévő terheltet azonnal szabadon kell bocsátani, vagy az előzetes letartóztatást a bíróság nem rendeli el. Az erről a nyomozási bíró által hozott végzés ellen az ügyész fellebbezhet, s ennek a fellebbezésnek halasztó hatálya van. A terhelt tényleges szabadon bocsátására kizárólag azt követően kerülhet sor, hogyha az óvadék teljes összegét letétbe helyezték a bíróságon. A befizetést annál a bíróságnál kell eszközölni, amelyik bíróság az óvadék tárgyában határozott. Az óvadék megállapítása iránti indítvány elutasításakor a terhelt, illetve védője akkor terjeszthet elő újra indítványt, ha ebben új körülményre hivatkozik, hogyha ez elmarad, a bíróság az indítványt érdemi indokolás nélkül elutasítja.

Az óvadék formájával kapcsolatban megemlíthetők még az óvadékirodák is. Az óvadék kifizetésével kapcsolatban ugyanis felvetődhet egy olyan bank és biztosítási rendszer kiépítése, mely kifejezetten óvadék céljára nyújthat összegeket.¹⁰² Hazánkban – az angolszász országokkal szemben – ez az intézmény kuriózumnak számít, az első ilyen iroda 2004. július 1-jén kezdte meg működését.

A gyakorlatban többször is előfordult az, hogy a terhelt annak ellenére nem fizette meg az óvadék összegét a bíróság részére, hogy a bíróság elfogadta az óvadékot és elrendelte a terhelt előzetes letartóztatásának megszüntetését. A bíróságnak ebben az esetben határoznia kell az előzetes letartóztatás elrendeléséről a szabadlábon, vagy őrizetben lévő terhelt esetében, mert nem hagyható figyelmen kívül az, hogy előzetes letartóztatás oka az óvadék felajánlása ellenére fennáll, és csak az óvadék jogerős megállapítása és megfizetése eredményezheti az előzetes letartóztatás megszüntetését. Ha az óvadék tényleges letétele késedelmet szenved, és a bíróság ismét határoz az előzetes letartóztatásról, az óvadék elfogadásáról hozott határozat sem tekinthető hatályosnak.¹⁰³

V/6/9. Eljárási szankciók az óvadék körében

Az eljárási szankciók többrétűek lehetnek, s e körben az óvadék megszüntetésének eseteiről szeretnék beszélni. Mivel az óvadék célja annak biztosítása, hogy a terhelt az eljárási cselekményeknél jelen legyen, ezért amennyiben a szabályszerű idézés ellenére nem jelenik meg, elrendelheti a bíróság az előzetes letartóztatást az óvadék letételét követően, ha a terhelt az eljárási cselekményen a szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg, elmaradását pedig

¹⁰² Balla Péter: Néhány gondolat az óvadékról. Rendészeti Szemle, 1994/9. szám, 80-81. oldal

¹⁰³ BH 2004/6. Fórum

alapos okkal nem mentette ki, vagy ha az óvadék letételét követően a terhelt előzetes letartóztatásának más oka felmerült. A terhelt egyetlen esetben veszíti el jogát az óvadék összegére, ha az eljárási cselekményen való nem megjelenés miatt a bíróság az előzetes letartóztatást újra elrendelte. Ez egy abszolút ok, ekkor mindenképpen elveszik a biztosíték.

V/6/10. Az óvadék visszaszolgáltatása

Ezzel szemben visszakapja az óvadék összegét a terhelt (felszabadulás- az óvadék tekintetében), ha a bíróság az előzetes letartóztatását ezen kívüli okból elrendelte, vagy ha az ügyész a nyomozást megszüntette, annak határideje lejárt, vagy az ügyész elmulasztotta a vádemelést. Akkor is visszajár az óvadék összege, ha a bíróság az eljárást jogerős ítélettel vagy megszüntető határozattal befejezi, azzal a kitéttel, hogy szabadságvesztés kiszabása esetében az óvadék akkor visszaadható, ha a büntetés letöltését a terhelt megkezdte. Legkésőbb akkor jár vissza az óvadék, ha a terhelt, mint elítélt megkezdte a szabadságvesztés végrehajtásának letöltését. Ha a terheltet csak pénzbüntetésre ítélik, természetesen visszajár az óvadék, de ha a pénzbüntetés behajthatatlan lesz, akkor sem szolgálhat a pénzbüntetés fedezetéül. Az óvadék visszakövetelésére irányuló jog attól az időponttól számított öt év alatt évül el, amely időponttól az óvadék összegét a terhelt részére vissza kell adni. Az óvadék kiutalásáról a bíróság nem hoz külön határozatot, a letétkezelő az óvadékot a letevő részére az óvadék visszaadásáról szóló jogerős határozatában és a befizetési lapon feltüntetett módon adja vissza. Amennyiben a terhelt joghatályos meghatalmazást ad, vagy más érvényes polgári jogi ügyletet köt, a terhelt helyett más megjelölt személynek is kiadható az óvadék összege. Ezt a tényt ugyanakkor köz,- vagy magánokirattal igazolnia kell.

V/6/11. Az óvadékról szóló kerekasztal beszélgetés

Az óvadék intézményével kapcsolatban érdemes hivatkozni azon kerekasztal beszélgetésre, amely gyakorlati és elméleti jogászok részvételével 2004. május 24-én az Országos Kriminológiai Intézetben zajlott le. A beszélgetés a Be. akkor egy éves alkalmazásának tapasztalatait taglalta.¹⁰⁴

Elhangzott az az óvadékkal kapcsolatosan, hogy alkalmazása során meglehetősen sok probléma merült fel, bizonyos felvetés szerint az intézmény bevezetésével nem vált egyértelművé a jogalkotói akarat tekintetében, hogy mi is alakítja elsősorban az óvadék összegét, az eljárás tárgyát képező cselekmény, vagy a terhelt személyi körülményei. Ha ez utóbbi, akkor az intézmény csak a tehetősök intézménye lesz, amivel az előzetes letartóztatást

¹⁰⁴ Büntetőeljárás a gyakorlatban. (Összefoglalás az Országos Kriminológiai Intézetben 2004. május 24-én megtartott kerekasztal-megbeszélésről) Ügyészek Lapja 2004/4. szám 263. oldal

kiválthatják. Hasonlóan aggályos volt az, hogy kell-e minden esetben ülést tartani, vagy az mellőzhető-e, különösen akkor, ha az óvadék letételének törvényben megállapított feltételei nem állnak fenn, mert az előzetes letartóztatást nem a Be. 129. § (2) bekezdés b.) pontja alapján állapították meg, ezt azonban a 2006. július 1-jét követő törvénymódosítás pontosította annyiban, hogy ilyenkor nem kell ülést tartani.

A közvéleményben is éles vitát váltott ki az óvadék intézménye. Vannak olyan országok is, ahol nagy összegeket tesznek le és akár a gyilkossággal vádolt személy is szabadlábra kerülhet. Azonban az óvadék melletti szabadlábra helyezést is több indok támasztja alá. Ezek közül az egyik az, hogy az előzetes letartóztatásnál jóval enyhébb jogkorlátozást jelent az óvadék melletti szabadlábra helyezés, azonban az előzetes letartóztatáshoz hasonló joghatást képes kiváltani, amennyiben mértékét helyesen állapítják meg, mivel a szökést, elrejtőzést az óvadék elvesztésétől való félelem miatt a terhelt nem kísérli meg és az eljárási cselekményeknél is ugyanúgy megjelenik, mintha előzetes letartóztatásban lenne. Érvként az is felhozható, hogy az ártatlanság vélelmének elvéből is következik, hogy a jogerős bírói ítélet előtt felesleges a terheltet mindenképp a legsúlyosabb korlátozásnak kitenni, mivel eddig az időpontig az eljárás alá vont személy ártatlannak tekintendő és mindenképp arra kell törekedni, hogy minél kevesebb korlátozás érje. S mivel az eljáró hatóságok sem tévedhetetlenek, nem kizárt az, hogy a terhelt ártatlannak bizonyul, ezekben az esetekben pedig jóval kisebb sérelem éri azt, aki az óvadék segítségével elkerülte az előzetes letartóztatást.

A legkomolyabb, s lehangzatosabb ellenérv a mai napig az, hogy a tehetőseknek nyújt előjogokat, de ez fenntartással kezelhető, mivel az óvadék mértékét nem csak az elkövetett cselekmény tárgyi súlyára, hanem a személyi és vagyoni körülményekre is tekintettel kell megállapítani. Azt mindenképpen alappal lehet vélelmezni, hogy nem minden terheltnek van olyan rokona, ismerőse, aki egyben rendelkezik az óvadék összegével, tehát megállapíthatjuk azt valamilyen szinten, hogy van olyan köre a terhelteknek, akik nem tudják az óvadékot megfizetni, ebből azonban hibás következtetés lenne azt levonni, hogy az óvadék a gazdagok intézménye lenne. Hasonlóan ehhez nem elfogadható az az érv sem, hogy ha a terhelt fogva van, akkor a hatóságokkal egyirányúan az eljárás minél hamarabbi lezárása a célja, míg ha szabadon van, akkor ennek ellenkezője, az eljárás elhúzása lenne a célja.

Fontos azt megjegyezni, hogy a terhelt szempontjából sokkal előnyösebb megoldás az óvadék, mivel tudja rendezni családi, személyi viszonyait, ugyanakkor nem terheli az

államháztartást sem az ellátása, őrzése, mivel az köztudomású tény, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek túlterheltek. Végül, de nem utolsósorban fontos megjegyezni, hogy az óvadék intézménye elősegíti a Be. 5. § (2) bekezdésében megfogalmazott alapvető rendelkezések érvényesülését, miszerint mindenkinek joga van a szabadlábbon védekezéshez, és e jogot korlátozni, illetve bárkinek a szabadságát elvonni csak a törvényben meghatározott okból és e törvény alapján meghatározott eljárásban lehet.

V/6/12. Az óvadék a gyakorlatban

Az óvadékról csak távlati statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre, azonban a nagyságrendeket figyelve rájöhethetünk, hogy a 2003. július 1. napjától 2013. december 31. napjáig összesen a bíróságok által elfogadott 671 óvadék felajánlás az előzetes letartóztatások összes számához viszonyítva akkor sem hatalmas nagyságrend, ha az óvadék felajánlások száma a megadott időszakban 1511 darab volt, s ebből a bíróságok 837 alkalommal utasították el ezeket. Az előzetes letartóztatások száma éves szinten is bőségesen meghaladja az ilyen óvadék elfogadások tíz éves összefoglalt számát, kijelenthető tehát az is, hogy elenyésző mértékben van jelen a magyar jogalkalmazásban rendszeresen az óvadék elfogadása.¹⁰⁵

¹⁰⁵ <http://www.mklu.hu/pdf/ovadek20140131.pdf>

V/7. Ideiglenes kényszergyógykezelés

V/7/1. Az ideiglenes kényszergyógykezelésről általában

Az ideiglenes kényszergyógykezelés hasonlóan konkurál az előzetes letartóztatással, mint a lakhelyelhagyási tilalom, azonban lényeges különbség az, hogy a lakhelyelhagyási tilalom és az előzetes letartóztatás közötti döntésében a bíróság mérlegelhet, ugyanakkor az előzetes letartóztatás helyetti ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésében nincs választási lehetősége. Ebből a szempontból tehát valamelyest kilóg az eddigiek sorából, hiszen ezen intézkedésnek akkor van helye, ha megalapozottan lehet arra következtetnie a hatóságoknak, hogy a jogerős ítéletben a terheltet felmentő ítélet születik és a kényszergyógykezelés elrendelésére lesz szükség.

V/7/2. Az elmeállapot megfigyelése

Ugyanakkor egy, az ideiglenes kényszergyógykezeléssel sok hasonlóságot mutató, azonban a szakvéleménnyel kapcsolatos jogintézménnyel is szólnunk kell, mielőtt a fent említett intézkedést górcső alá vesszük. A Büntetőeljárásról szóló törvény kimondja, hogy kötelező a szakértő alkalmazása abban az esetben, ha „a) a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota, illetőleg kábítószerfüggősége,”¹⁰⁶. Amennyiben a szakvélemény azt mondja ki, hogy a terhelt elmeállapotának hosszabb szakértői megfigyelésére szükség van, a bíróság a terhelt elmeállapotának megfigyelését elrendeli, amit a vádirat benyújtásáig az ügyész indítványoz. A hasonlóság az ideiglenes kényszergyógykezeléshez a terhelt elmeállapota, valamint az is, hogy az ekkor fogva lévő terheltet az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben helyezik el. Ezzel szemben a szabadlábon lévő terhelt más pszichiátriai fekvőbeteg intézetbe kerül. Ezen megfigyelés, amely hangsúlyozottan a bizonyítás része, nem pedig kényszerintézkedésként jelen lévő intézmény- egy hónapig tarthat, amely határidőt a bíróság a megfigyelést végző intézet véleménye alapján egy hónappal hosszabbíthat meg.

Az ellene bejelentett jogorvoslatnak nincs halasztó hatálya, kivéve, ha a terhelt szabadlábon van.

Felmerül a kérdés, hogy miért tartozik a bizonyítás e kérdése bírói elrendelés alá. Ennek oka az, hogy mivel a terhelt elmeállapotának megfigyelése az erre alkalmas intézetben a személyes szabadság megvonásával jár, ezért mindenképpen a bíróság dönt. A határozat azt is

¹⁰⁶ 1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról, 99. §, (2) bekezdés a.) pont

tartalmazza, hogy hol végzik az igazságügyi elmemegfigyelést, illetve, hogy ki az, aki szakértőként a megfigyelést végzi.

Sokban hasonlít az ideiglenes kényszergyógykezeléshez, de az elrendelés oka és célja eltér, mivel itt még kétséges az, hogy milyen a terhelt elmeállapota, kóros-e, a cél pedig ennek eldöntése. Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésének a feltétele ugyanis az, hogy a terhelt kóros elmeállapotú, s ehhez szakvélemény kell, ezért azt ezen bizonyítási eljárás során hozzák meg.

Amennyiben a terhelt az elmeállapot megfigyelése alól kivonja magát, a pszichiátriai intézet erről haladéktalanul értesíti az elmeállapot megfigyelését elrendelő bíróságot, mert a terhelt személyes szabadsága szabadlábban lévő terhelt esetében csak az egészségügyről szóló törvényben meghatározottak szerint korlátozható.

V/7/3. Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelése

A kényszergyógykezelést a bíróság akkor rendeli el, ha a „személy elleni erőszakos vagy közveszélyt okozó büntetendő cselekmény elkövetője elmeműködésének kóros állapota miatt nem büntethető, és tartani kell attól, hogy hasonló cselekményt fog elkövetni, feltéve, hogy büntethetősége esetén egyévi szabadságvesztést kellene kiszabni.”¹⁰⁷

Amennyiben a terhelt előzetes letartóztatásba kerül, az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésével egyidejűleg az előzetes letartóztatást is meg kell szüntetni. Az intézkedés végrehajtási helye az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet. A törvény előírja, hogy a kóros elmeállapotú személy attól függően kerülhet ideiglenes kényszergyógykezelés alá, vagy pedig előzetes letartóztatásba, hogy van-e alap a kényszergyógykezelés későbbi elrendelésére. Amennyiben a cselekmény, valamint a terhelt állapota nem felel meg a Btk. 78. §-a szerint meghatározott, az imént kifejtett kritériumoknak, vagy pedig a pszichiátriai kezelést szükségessé tevő kóros elmeállapot a bűncselekmény elkövetését követően következett be, kényszergyógykezelésnek – s így ideiglenes kényszergyógykezelésnek – nincs alapja. Ettől függetlenül a kóros elmeállapotú terhelt kezelését az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben kell lefolytatni, akár előzetes letartóztatásban van, akár ideiglenes kényszergyógykezelés alatt áll.

Az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésének általános feltétele, hogy megalapozottan lehet feltételezni azt, hogy a terhelt kényszergyógykezelését kell elrendelni, tehát ez egy hármas feltételrendszer állít fel:

¹⁰⁷ 2012. évi C. törvény 78. § (1) bekezdése

- A bűncselekmény miatt az elkövető egy évnél hosszabb tartamú szabadságvesztéssel volna büntetendő;
- A terhelt kóros elmeállapotú;
- Tartani lehet attól, hogy újra hasonló cselekmény elkövetésére kerülhet sor.

Az intézkedést a bíróság, illetve a vádirat benyújtása előtt a nyomozási bíró rendeli el, s ez ellen a határozat ellen fellebbezésnek van helye.

V/7/4. Az ideiglenes kényszergyógykezelés időtartama

Az intézkedés időtartama úgy alakul, hogy a vádirat benyújtása előtt elrendelt ideiglenes kényszergyógykezelés az elsőfokú bíróság tárgyalás előkészítése során hozott határozatáig tart, s ha az ideiglenes kényszergyógykezelés megkezdésétől számított hat hónap eltelt, az ügyész pedig még nem nyújtott be vádiratot, az ideiglenes kényszergyógykezelés indokoltságát a bíróság felülvizsgálja. Az ideiglenes kényszergyógykezelés megkezdésétől számított egy év elteltével – hasonlóan az előzetes letartóztatás szabályaihoz – a törvényszék vizsgálja felül. A vádirat benyújtását követően az elsőfokú bíróság által elrendelt vagy fenntartott ideiglenes kényszergyógykezelés az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig, az elsőfokú bíróság által az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott, illetőleg a másodfokú bíróság által elrendelt ideiglenes kényszergyógykezelés a másodfokú eljárás befejezéséig, a másodfokú bíróság által az ügydöntő határozat kihirdetése után elrendelt vagy fenntartott, illetőleg a harmadfokú bíróság által elrendelt ideiglenes kényszergyógykezelés a harmadfokú eljárás befejezéséig, hatályon kívül helyezés és új eljárás lefolytatására utasítás esetén a megismételt eljárásra utasított bíróság ügydöntő határozatának kihirdetéséig tart. Ebben tehát az előzetes letartóztatással kapcsolatos szabályok alkalmazását írja elő a törvény.

Az ideiglenes kényszergyógykezelés megszűnik, ha tartama lejárt, a nyomozást megszüntették, az eljárás jogerősen befejeződött, illetve az ideiglenes kényszergyógykezelést meg kell szüntetni, ha elrendelésének oka megszűnt, s az intézkedést a vádirat benyújtásáig az ügyész is megszüntetheti.

Az ideiglenes kényszergyógykezelés alá helyezettet változatlanul ugyanazok a jogok illetik meg, melyek a terhelteket is általában. Csak olyan korlátozásnak vethetők alá, amely a büntetőeljárás jellegéből következik, s biztosítani kell, hogy a büntetőeljárási jogait gyakorolhassa, védelméről gondoskodni tudjon, s védőjével, külföldi személy esetén államának konzuli tisztviselőjével érintkezhessen. Az ideiglenesen kényszergyógykezelt

személy a törvényes képviselőjével szóban, ellenőrzés nélkül, ha pedig megalapozottan feltehető, hogy ezáltal az eljárást megghiúsítani, ellenőrzés mellett érintkezhet, védője pedig az eljárásból ki is zárható.

V/7/5. Az ideiglenes kényszergyógykezelés a gyakorlatban

Az ideiglenes kényszergyógykezelés statisztikai adatainál fontos megjegyeznünk azt, hogy itt nem a hatóságok rendelik el kevés alkalommal az intézkedést, hanem a terheltek száma kevés a társadalom egészéhez viszonyítva. A tavalyi évben összesen 10 személlyel szemben használták ezt a fajta kényszerintézkedést, azonban ez az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet korlátozott befogadóképességét ismerve így is a határokat feszegeti.¹⁰⁸

V/8. Intézkedés a külföldre utazási tilalom biztosítására

V/8/1. Az intézkedés külföldre utazási tilalom biztosítására tartalma

A hatályos Büntetőeljárás kódexünkből az utolsó személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedésként az intézkedés a külföldre utazási tilalom biztosításáról szeretnék szólni. Ezen intézkedés az őrizetbe vétel, az előzetes letartóztatás, az ideiglenes kényszergyógykezelés, a lakhelyelhagyási tilalom és a házi őrizet mellett is alkalmazható.

A lényege az intézkedésnek az, hogy az őrizetbe vétel elrendelésekor el kell venni a terhelt úti okmányát, s ha a terhelt őrizetbe vétele úgy szűnt meg, hogy vele szemben más személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedést nem rendeltek el, vissza kell azt adni. Azonban ezek elrendelésekor az úti okmány visszatartásáról az ügyészség, a bíróság, illetve a nyomozó hatóság értesíti az útlevelelhatóságot a meghatározott külföldre utazási tilalom biztosítása érdekében. Ezen kényszerintézkedések megszüntetésekor szintén értesíti az eljárást lefolytató hatóság az útlevelelhatóságot az úti okmány visszaadása és a külön törvényben meghatározott külföldre utazási tilalom feloldása érdekében. Ezen rendelkezéseket külföldi terhelt esetén is alkalmazni kell, de az értesítést az idegenrendészeti hatóságnak kell megküldeni.

Az intézkedéssel kapcsolatos részletszabályokat az 1998. évi XII. törvény tartalmazza, a III. fejezetben írja le azon rendelkezéseket, amelyeket ilyen esetekben véghez kell vinni.

¹⁰⁸ <http://www.mklu.hu/pdf/kenyszint20140131.pdf> 3. oldal

VI. Összefoglalás:

Amint az a szakdolgozatomból a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések elemzése során kiderülhetett, a jelenleg hatályos magyar jogrendszerben a legtöbb kényszerintézkedés vitatott, egyik a szabályozása, másik a joggyakorlat okán. Ez annak köszönhető, hogy a magyar jogrendszer a rendszerváltást követően többnyire csak az eseményekre reagálva, s nem pedig azokat megelőzve kívánta megoldani a felmerülő problémákat. Emiatt a jogintézmények között van olyan, ami a gyakorlatban véghezvihetetlen szabályokon alapul – elég, ha a megelőző távoltartás jogorvoslata elbírálásának határidejét nem szűkítő regulákat vesszük. Van azonban olyan megoldás is, ami a dolgozat írója szerint a jogalkalmazók részéről nincs következetesen kimunkálva. Véleményem szerint erre kiváló példa az előzetes letartóztatás túlzott alkalmazása, mely nem csak a büntetés-végrehajtási intézetek túlterheltségét, az előzetesen letartóztatottak kriminalizálódását a büntetés-végrehajtási intézetekben, de az állam költségeinek megemelkedését is jelenti a mai formájában.

Az dolgozatban kifejtett intézmények közül több olyan is van, ami az előzetes letartóztatás elrendelése nélkül segít a hatóságoknak a terheltek eljárási cselekményeken való részvételében, ezeket ugyanakkor Magyarországon elenyésző mennyiségben alkalmazzák a terheltek ellen. Ráadásul több, nemzetközi példával is illusztráltam azt, hogy az állam meglepően olcsó infrastruktúra kiépítésével is komoly költségmegtakarítást tud eszközölni, elég, ha csak a Nagy-Britanniában alkalmazott elektronikus házi őrizettel elért, éves szinten 230 millió Euronál nagyobb megtakarításra gondolunk.

Jellemző az is, hogy hazánkban az eljárási cselekmények szinte kivétel nélkül az állami hatóságokra vannak bízva, mellyel gyakorlatilag ördögi körbe kerül az igazságszolgáltatás. Mivel a társadalmi nyomás miatt nem alkalmazhat annyi rendőrt (ügyészt, bírót), amennyi szükséges lenne, a jelenlegi állomány mindegyik szervnél leterhelt. Emiatt azonban a nyomozó hatóságok nem tudnak elég sikeresen működni, hiszen a bűnelkövetők száma sem úgy tűnik, hogy csökkenő tendenciát mutatna. Mivel azonban a bűnelkövetők is tisztában vannak a gyér rendőri jelenléttel, nagyobb eséllyel követnek el sikeres bűncselekményeket, amellyel újra csak az osztársadalom jár rosszul. Az eljárási cselekmények magánkézbe való kiszervezésére ismét remek példa a brit, hiszen az elektronikus házi őrizet ellenőrzésével nem a rendőröknek kell foglalkozni, hanem külön erre a célra létrehozott cég végzi.

Konklúzióként az lenne leszűrhető, hogy a jelenlegi magyar rendszeren az átgondolt jogalkotás, a hatóságok együttműködése és rengeteg koordinációs munka tudna segíteni. Az azonban kérdéses, hogy ez megfelelő módon lesz-e elvégezve a soron következő új Büntetőeljárás kódex létrehozásakor.

Ezen tényezőket azonban a kodifikátoroknak mindenképpen érdemes lenne figyelembe venniük, nem pedig a politikai célok véghezvitelét kell a büntetőeljárás törvény megváltoztatásakor szem előtt tartaniuk. Emellett pedig az én álláspontom az, hogy sokkal inkább a megelőzésre kell a hangsúlyt, energiákat, anyagi javakat fordítani, mivel a bűnelkövetés is egy reakció a társadalom egyes csoportjai részéről, mely elmaradása esetén a büntetőjogi jogalkalmazóknak is jóval könnyebb dolguk van, s az államot is sokkal kevesebb teher érné.

A jelenlegi börtönviszonyok ugyanis a fenntarthatóság határát súrolják, s ez nem csak a büntetés-végrehajtási intézetekben büntetést töltők számára nehézség, hanem az állam számára is, mivel a költségterhek egyre magasabbak lesznek. Továbbá több, nemzetközi emberi jogi szervezet is felhívta már a figyelmet arra, hogy az itthoni börtönviszonyok több alapjogot is sértenek.

A hazai viszonyokra továbbá azt hiszem, mindenképpen jellemzőek az intézkedéseknél megadott statisztikai adatok. Ezekből kétféle olvasat szűrhető le: Az egyik az, hogy Magyarországon a hatóságok a terheltek eljárási cselekményeken való részvételét szinte kizárólag az előzetes letartóztatással látják biztosítottnak, ezért a többi kényszerintézkedés benyújtott védői indítványokat nem nagy gyakorisággal fogadják el. A másik olvasat pedig az, hogy maguk a terheltek okozzák azt, hogy a hatóságoknak nincs más lehetősége, mint az előzetes letartóztatás elrendelése, mivel a szökés, elrejtőzés, a bűnismétlés veszélye a terheltek döntő többségénél fennáll. Eme második olvasattal azonban a nemzetközi tapasztalat is kissé szembemegy, hiszen több forrásból is tudható, hogy más országokban előszeretettel alkalmazzák például a házi őrizetet az előzetes letartóztatás kiváltására.

Ezeket a – mind jogalkalmazási, mind jogalkotási jellegű- problémákon kell az elkövetkezendő generáció jogászainak túllépnie a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések körében ahhoz, hogy mind a nemzetközi egyezmények, mind pedig az általános demokratikus jogállami követelmények teljes körben érvényesülhessenek.

Források:

Dr. Szabó Károly - Néhány gondolat a megelőző távoltartásról - Magyar Jog, 2012. július (7.) – Magyar Jogász Egylet- HVG Orac Kiadó, Budapest

Zeller Judit – Az Alkotmánybíróság határozata a távoltartásról - Jogesetek Magyarázata 2011/1. szám – Opten Kft., Budapest

Szabadíts meg a Gonosztól! A távoltartás dilemmái - Ügyészek Lapja 2011/4. szám – Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest – Tóth Éva

Hitesy Edina – Glosszák a hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartásról - Kriminológiai Közlemények 67. szám (2010) – Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest

Ocskó Katalin – A távoltartásról - Kriminológiai Közlemények 67. szám (2010) – Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest

A vizsgálatok hosszadalmassága és az előzetes letartóztatás hosszú tartama – Jogtudományi Közlöny – 1895. (30. évf.) 34. szám

Kártalanítás az ártatlanul szenvedett előzetes letartóztatás, vizsgálati fogság és elítélés esetében. Jogtudományi Közlöny 1895. (30. évf.) 34. szám

Antal Albert – Laczkó János – Kardon László: A kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés büntetőjogi és büntető-eljárásjogi problematikája. Börtönügyi szemle, 2002. (21. évf.) 4. sz.

Bócz Endre: A kényszerintézkedések büntető eljárásjogi és kriminalisztikai nézőpontból, I. Rész. Ügyészek Lapja 2000/2. sz.

Bócz Endre: A kényszerintézkedések büntető eljárásjogi és kriminalisztikai nézőpontból, II. Rész. Ügyészek Lapja 2000/3. sz.

Dr. Horváth Zsolt: A nyomozási bíró eljárásának vizsgálata a másodfokú határozatokra is figyelemmel. Fővárosi Bíróság Büntető Kollégiuma 2004. El. IV. C. szám

Dr. Kovács Zsuzsa Gyöngyvér – Gondolatok a büntetőjogi intézkedések történetéről. www.jogiforum.hu/publikaciok

Dr. Köpf Eszter Mária – Az őrizetbe vétel és az előzetes letartóztatás az angol, a francia és a magyar jogban. Ügyészek lapja, 2000. Hetedik évfolyam, 6. szám.

Dr. Szilágyi Anikó – Az igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban – Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Jogi szakleveles orvos, fogorvos, gyógyszerézképzés

Fázsi László – Csák József – Az elővezetés végrehajtásának problémái bírói és rendőri szemszögből. Belügyi szemle, 2005. 53. évfolyam, 2. szám

Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Tremmel Flórián – Új magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest- Pécs, 2004, 2007, 2008.

Fülöp Ágnes – Kiss Anna – Beszámoló az óvadék témakörében, 2007. szeptember 13-án megtartott kerekasztal beszélgetésről – Ügyészek Lapja 2007 (14. évfolyam) 5. szám

Fülöp Ágnes – Kiss Anna – Az óvadék elméleti és gyakorlati kérdései. Kriminológiai tanulmányok 2008. (45. kötet)

Gilányi Eszter – A távoltartás, mint új kényszerintézkedés. Ügyészek Lapja, 2006, 13. évfolyam, 2. Szám.

Herke Csongor – Büntetőeljárás jogi szakvizsga könyv – Dialóg Campus Kiadó, 2010.

Kardos Sándor – Óvadék a büntetőeljárásban, Ad futuram memoriam (Tanulmányok Csabai Ervin 85. születésnapja tiszteletére), Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007.

Király Tibor – Büntetőeljárás Jog, Osiris Kiadó, 2008.

Kovács Zsuzsa Gyöngyvér – Az előzetes letartóztatás helyettesítésére szolgáló jogintézmények, Debreceni Jogi Műhely V. évfolyam 3. szám

Kállay István: Óvadék a 18-19. századi büntető joggyakorlatban, Jogtudományi Közlöny, 1996/9.

Kövér Ágnes: Előrehozott büntetés, COLPI- Helsinki Bizottság, 1996; A kirendelt védővel rendelkező fogvatartott személyek védelméhez való jogának érvényesülése a büntetőeljárás nyomozati szakaszában. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése, 1996.

Nehéz – Posony Márton: „... nem lehet előrehozott büntetés”. Fundamentum: az emberi jogok folyóirata, 2004. 1. szám.

Róth Erika – A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések az 1896. évi XXXIII. tc-ben, Magyar Jog, 1996/11.

Róth Erika – Az elítélés előtti fogvatartás dilemmái, Osiris Kiadó, Budapest 2000.

Vókó György – Az előzetes letartóztatás végrehajtásának tapasztalatairól és gyakorlati kérdéseiről. Magyar Jog, 1992. (39. évf.) 3. szám.

Róth Erika – Tárgyalásra várva, Magyar Jog 45. évf 5. szám, 1998.

Fahidi Gergely - Előzetesből házi őrizetbe: feltételesen. HVG, ISSN 1227-9647, 2008. (30. évf.) 41. (1533.) szám.

Czine Ágnes – Új kényszerintézkedésünk – a távoltartás – Földvári József Jubileum 2006.

Domonkos Andrea – A „távoltartás” bevezetése a magyar jogba – Lőrincz Lajos Jubileum 2006.

Dr. Koncz János – A lakhelyelhagyási tilalom elrendelésének és gyakorlati végrehajtásának tapasztalatai – Belügyi szemle, 1979. június, XVII. évf, 6. szám.

Dr. Mányik István – A távoltartás bírói szemmel – Jegyző és Közigazgatás 2010/4.

Herke Csongor – A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei – 2012. Pécs, Pécsi Tudományegyetem ÁJK

Herke Csongor – A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei – 2011, Pécs, Pécsi Tudományegyetem ÁJK

Herke Csongor – Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései – 2001, Pécs.

Than Alexandra – Elektronikus házi őrizet Nagy-Britanniában – www.debrecebijogimuhely.hu; 4/2008

Dr. Bócz Endre – A személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések szabályozása a konvenció előírásainak tükrében – Rendészeti Szemle, 1991. I. kötet, 2. szám

Dr. Borai Ákos – Megpanaszolt őrizetbe vételek – Rendészeti Szemle, 1992. I. kötet, 2. szám

Dr. Nyíri Sándor – Emberi jogok – előzetes letartóztatás – Belügyi Szemle, 1996. 12. szám, Budapest

Mohácsi Barbara – A szabadságelvonnás határai – Helyettesítő intézmények és alternatív szankciók a magyar és a német jog összehasonlításának tükrében – Doktori értekezés tézisei – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam és Jogtudományi Kar Doktori Iskola – Budapest 2011.

Halmi Gábor – Távoltartás és személyi szabadság – Fundamentum 2009. 2. szám

Herke Csongor – Gondolatok a házi őrizet magyarországi bevezetése előtt – Magyar Jog 1998/8. szám

Dr. Mányik István – A távoltartás bírói szemmel – 2010, Budapest

Holhós – Kovács Szilárd – Az előzetes letartóztatás néhány gyakorlati kérdése

Dobrocsi Szilvia – A sértett szerepének változása a büntetőeljárásban – Glossa Iuridica, II. évfolyam 1. szám

Vókó György – Nemzetközi büntető igazságszolgáltatás korunkban – Jura folyóirat 2004/2, Pécs

Lebujos Imre – Az előzetes letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra

Az óvadék története a magyar büntetőjogban – Kállay István előadása a Magyar Jogász Szövetségben – Jogtörténeti Szemle – 1986. 1. sz.

Károlyi László – Személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedések és azok végrehajtása – Miskolci Egyetem Állam és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2013.

Ogren, Robert W - Az óvadék ellenében történő szabadlábra helyezés és a vádalku az Egyesült Államokban. CELLI, Amerikai Ügyvédi Kamara Közép és Kelet- Európai jogi kezdeményezés, Budapest, 1998.

Talcott, Robert M - Az óvadék és a biztosíték. CELLI, Amerikai Ügyvédi Kamara Közép és Kelet- Európai jogi kezdeményezés, Budapest, 1998.

Laky Ferenc – A biztosíték jogintézményéről a büntetőeljárás törvény kodifikálásának jegyében. Magyar jog, 1996/6. szám

Pallo József-Törőcsik Balázs - Egyes speciális fogvatartotti csoportokat érintő sajátos kérdések, Börtönügyi Szemle, 2011/3. szám

Dr. Csernyánszky Lajos- Dr. Horváth Tibor- Dr. Heylmann Katalin- Dr. Kabódi Csaba- Dr. Lőrincz József- Dr. Nagy Ferenc- Dr. Pallo József - Büntetés-végrehajtási jog, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2007, 238. oldal.

Kádár András Kristóf - A vétkeesség vélelme; Magyar Helsinki bizottság kiadása, Budapest, 2004.

Lafferton Emese - A magyar pszichiátria történetének vázlata európai kontextusban 1850-1908, Recepció és kreativitás – Nyitott magyar kultúra, phil-inst.hu

Csizmadia Andor – Kovács Tibor – Asztalos László - Magyar állam,- és Jogtörténet, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 1998.

Mezey Barna - Realitás és illúzió –az 1843. évi börtönügyi törvényjavaslat vitái, Jogtörténeti Szemle, 1992/4. szám